

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Ana Bilim Dalı

**BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİR DAĞILIMI VE
İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Sinan ÇİÇEK

Sivas

Haziran 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Ana Bilim Dalı

**BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİR DAĞILIMI VE
İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Sinan ÇİÇEK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nazım ÖZTÜRK

Sivas

Haziran 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Maliye Ana Bilim Dalı
Tezin Başlığı : Bankacılık Sektörünün Gelir Dağılımı ve İstihdam Üzerine Etkisi
Savunma Tarihi: 31 Mayıs 2019
Danışmanı : Prof. Dr. Nazım ÖZTÜRK

Unvanı - Adı Soyadı
Jüri Başkanı : Prof. Dr. Nazım ÖZTÜRK
Üye : Doç. Dr. Rüştü YAYAR
Üye : Dr. Öğretim Üyesi Merve TUNCAY

İmza

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Sinan ÇİÇEK tarafından hazırlanan “Bankacılık Sektörünün Gelir Dağılımı ve İstihdam Üzerine Etkisi” başlıklı tez, kabul edilmiştir. ../.../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
 - 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
 - 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
 - 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,
- beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

27.06/2019

Sinan ÇİÇEK

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmamın belirlenip bu emeğin ortaya konmasında ve çalışmamın tamamlanmasında hiçbir desteğini, bilgi ve tecrübesini esirgemeyen tez danışmanım saygıdeğer Prof. Dr. Nazım ÖZTÜRK hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmamın her anında bilgi ve tecrübeleri ile yol gösteren Doç. Dr. Coşkun KARACA hocama, Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin DEMİRGİL hocama, Ar. Gör. Mahmure EŞGÜNOĞLU hocama teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmamın tamamlanmasında değerli yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Merve TUNCAY hocama da ayrıca teşekkür ederim. Üniversite arkadaşlığı böylesi günler içindir diyerek bilgi ve yardımlarıyla tezimin tamamlanmasında katkıları olan değerli arkadaşım Ar.Gör. Sedat POLAT'a, yine bilgi ve tecrübesiyle çalışmamda emeği olan değerli arkadaşım Ar. Gör. Dr. İbrahim YEMEZ'e, yüksek lisansın bana kattığı en önemli değerlerden olan ve birlikte azim ile çalışmamızı tamamladığımız kıymetli arkadaşım Barış KARAMIZRAK ve değerli arkadaşım Öğ. Gör. Eser KAHRAMAN'a çok teşekkür ederim.

Öğrenim hayatım boyunca doğumdan bugüne kadar her zaman yanımda olan saygıdeğer annem Hatice ÇİÇEK'e ve her anımda yanımda hissettiğim rahmetli babam Nazım ÇİÇEK'e teşekkür ederim. Bu çalışmam boyunca kendisinden her türlü fedakarlık gördüğüm başta eşim Yasemin'e ve sevgili kızım Zeynep'e teşekkürlerimi sunarım.

Sinan ÇİÇEK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	ix
TABLO LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
ÖZET	xv
ABSTRACT	xvii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI	5
1.1. Banka Kavramı ve Temel Fonksiyonları	6
1.1.1. Banka Kavramı	6
1.1.2. Bankacılığın Temel Fonksiyonları	7
1.1.2.1. Finansal Aracılık Fonksiyonu	7
1.1.2.2. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme	8
1.1.2.3. Kaynakların Kullanımının İyileştirme	8
1.1.2.4. Fon Toplama	9
1.1.2.5. Kaydi Para Yaratma.....	9
1.1.2.6. Dış Ticareti Geliştirme.....	10
1.1.2.7. Para Politikasını Geliştirme	10
1.1.2.8. Finansal Danışmanlık Fonksiyonu.....	10
1.1.2.9. Paranın Kayıt Altına Alınması Fonksiyonu.....	10
1.1.2.10. Finansal Hizmet Fonksiyonu	11
1.2. Banka Türleri.....	11
1.2.1. Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar	12
1.2.1.1. Kamu Bankaları	12
1.2.1.2. Özel Bankalar	12
1.2.1.3. Karma Bankalar	12

1.2.1.4. Yabancı Bankalar.....	13
1.2.2. Kapsamlarına Göre Bankalar.....	13
1.2.2.1. Perakende Bankacılığı.....	13
1.2.2.2. Toptancı Bankacılığı.....	13
1.2.2.3. Holding Bankacılığı.....	14
1.2.2.4. Kıyı Bankacılığı (Offshore Bankalar).....	14
1.2.3. Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar.....	14
1.2.3.1. Merkez Bankaları.....	15
1.2.3.2. Ticari Bankalar.....	15
1.2.3.3. Kalkınma Bankaları.....	16
1.2.3.3.1. Kalkınma Bankaları İşlevleri.....	16
1.2.3.4. Yatırım Bankaları.....	16
1.2.3.4.1. Yatırım Bankaları İşlevleri.....	17
1.2.3.5. Katılım Bankaları.....	17
1.2.4. Diğer Bankacılık Türleri.....	18
1.2.4.1. İnternet Bankacılığı.....	19
1.2.4.2. Mobil Bankacılığı.....	19
1.2.4.3. Telefon Bankacılığı.....	19
1.2.4.4. ATM Bankacılığı.....	19
1.3. Bankacılık Kredi Türleri.....	20
1.3.1. Niteliğine Göre Krediler.....	21
1.3.1.1. Nakdi Krediler.....	21
1.3.1.2. Gayri Nakdi Krediler.....	23
1.3.1.2.1. Teminat Mektubu.....	24
1.3.1.2.2. Aval ve Kabul.....	25
1.3.1.2.3. Akreditif.....	25
1.3.2. Kullanım Amacına Göre Krediler.....	25
1.3.2.1. Tüketici Kredileri.....	25
1.3.2.1.1. Konut Kredileri.....	26
1.3.2.1.2. Taşıt Kredileri.....	27
1.3.2.1.3. Kişisel İhtiyaç Kredileri.....	27

1.3.2.1.4. Bireysel Kredi Kartları.....	27
1.3.2.1.5. Kredili Mevduat Hesabı.....	27
1.3.2.2. Kobi-Ticari Kredileri	29
1.4. Türkiye’de Bankaların Güncel Görünümü.....	30
1.4.1. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Banka Sayısı.....	30
1.4.2. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Şube Sayısı	31
1.4.3. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Personel sayısı.....	32
1.4.4. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Aktif/ Pasif Durumu.....	33
1.4.5. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Mevduat Durumu	35
1.4.6. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Kâr/Zarar Durumu.....	36
1.5. Türkiye’de Bankacılık Sektörü İle İlgili Kurumlar.....	36
1.5.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası	37
1.5.1.1. Merkez Bankası’nın Yetki ve Görevleri.....	37
1.5.1.1.1. Açık Piyasa İşlemleri	38
1.5.1.1.2. Kur Rejimini Belirleme.....	38
1.5.1.1.3. Finansal Piyasaları Gözetme.....	38
1.5.1.1.4. Risk Merkezi Kurma.....	38
1.5.1.1.5. Banknot Çıkarma	39
1.5.1.1.6. Paranın Değerini Koruma	39
1.5.1.1.7. Para Hacmini Kontrol Etme.....	39
1.5.1.1.8. Kredi Hacmini Kontrol Etme.....	39
1.5.1.1.9. Son Ödeme Mercii	39
1.5.1.1.10. Altın Rezervlerini Koruma	40
1.5.1.1.11. Döviz Rezervlerini Koruma.....	40
1.5.1.1.12. Mali ve Ekonomik Müşavirlik	40
1.5.1.1.13. Devletin Mali Ajanlığını Yapma.....	40
1.5.1.1.14. Enflasyon Hedefini Tespit Etme	41
1.5.1.1.15. Mali Piyasaları İzleme	41
1.5.2. Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu	41
1.5.2.1. BDDK’nın Yetki ve Görevleri.....	41
1.5.2.2. BDDK’nın Bankalara Uygulayacağı Yaptırımlar.....	42

1.5.2.3. BDDK'nın Temel Hedefleri	42
1.5.2.3.1. Bankacılık Sektörünün Etkinliğini ve Rekabet Kabiliyetini Artırma	42
1.5.2.3.2. Bankacılık Sektörüne Güven Sağlama.....	43
1.5.2.3.3. Bankacılık Sektörünün Ekonomi Üzerinde Oluşturabileceği Zararları En Aza İndirme	43
1.5.2.3.4. Bankacılık Sektörünün Dayanıklılığını Artırma	43
1.5.2.3.5. Tasarruf Sahiplerinin Hak ve Çıkarlarını Muhafaza Altına Alma.....	43
1.5.3. Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu	43
1.5.4. Sermaye Piyasası Kurumu.....	44
1.5.5. Bankalar Birliği	44
1.5.5.1. Türkiye Bankalar Birliği.....	45
1.5.5.2. Türkiye Katılım Bankaları Birliği.....	45
İKİNCİ BÖLÜM	47
GELİR DAĞILIMI, İSTİHDAM ve İŞSİZLİK OLGUSUNUN İKTİSADİ ANALİZİ.....	47
2.1. Gelir Dağılımının İktisadi Analizi.....	49
2.1.1. Gelir Dağılımının Önemi	49
2.1.1.1. Sosyal Barışın Sağlanması.....	50
2.1.1.2. Toplumsal Refahın Sağlanması	51
2.1.1.3. Fırsat Eşitliliğini Artırması	51
2.1.1.4. Ekonomik İstikrarı Sağlaması.....	52
2.1.2. Gelir Dağılımı Türleri.....	52
2.1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı	53
2.1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	53
2.1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı.....	54
2.1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	55
2.1.2.5. Birincil Gelir Dağılımı.....	55
2.1.2.6. İkincil Gelir Dağılımı.....	56
2.1.3. Gelir Dağılımını Belirleyen Etmenler	57
2.1.3.1. Kişiler Arası Ücret Farklılığı	57

2.1.3.2. Kişilerin Yetenek ve Zekâ Farklılıkları	57
2.1.3.3. Bölgelerarası Gelişmişlik Düzeyleri.....	58
2.1.3.4. Fırsat Eşitsizlikleri	58
2.1.3.5. Piyasanın Rekabet Gücü	58
2.1.3.6. Hızlı Nüfus Artışı ve Coğrafi Yapının Etkisi	59
2.1.3.7. İstihdam Politikalarının Yetersizliği.....	59
2.1.3.8. Kişiler Arası Servet Dağılımı	59
2.1.3.9. Politik Seçimler.....	60
2.1.3.10. Enflasyon	60
2.1.4. Gelir Dağılımı Ölçütleri.....	60
2.1.4.1. Pareto Gelir Dağılımı Eğrisi	61
2.1.4.2. Lorenz (Yoğunlaşma) Eğrisi.....	63
2.1.4.3. Gini Katsayısı	64
2.1.4.4. Yüzde Payları Analizi.....	65
2.1.4.5. Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü.....	65
2.1.4.6. Theil Endeksi	65
2.1.4.7. Kuznets Katsayısı Ve Eğrisi	66
2.1.4.8. Değişim Katsayısı Ölçütü	68
2.1.4.9. Yoksulluk Oranı Ölçütü.....	68
2.1.4.10. Aralık Ölçütü	68
2.2. İstihdam ve İşsizlik Olgusunun İktisadi Analizi	69
2.2.1. İstihdamın İktisadi Analizi	70
2.2.1.1. İstihdam Türleri	70
2.2.1.1.1. Tam İstihdam	70
2.2.1.1.2. Eksik İstihdam	71
2.2.1.1.3. Aşırı İstihdam.....	72
2.2.1.1.4. Kayıtdışı İstihdam.....	72
2.2.1.1.5. Enformel İstihdam.....	73
2.2.1.2. Ekonomik ve Demografik Faktörlerin İstihdam Üzerindeki Etkisi.....	74
2.2.1.2.1. İstihdam ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	74

2.2.1.2.2. İstihdam ve Teknoloji İlişkisi.....	74
2.2.1.2.3. İstihdam ve Asgari Ücret İlişkisi.....	75
2.2.1.2.4. İstihdam ve Eğitim İlişkisi	76
2.2.1.2.5. İstihdam ve Nüfus İlişkisi	76
2.2.2. İşsizlik Sorunu	77
2.2.2.1. İşsizliğin Türleri.....	78
2.2.2.1.1. İradi İşsizlik.....	78
2.2.2.1.2. Gizli İşsizlik	78
2.2.2.1.3. Açık işsizlik.....	78
2.2.2.1.3.1. Friksiyonel İşsizlik	79
2.2.2.1.3.2. Yapısal İşsizlik	79
2.2.2.1.3.3. Konjonktürel İşsizlik	79
2.2.2.1.3.4. Mevsimsel İşsizlik.....	80
2.2.2.1.3.5. Teknolojik İşsizlik.....	80
2.2.2.2. İşsizliğin Nedenleri	80
2.2.2.2.1. Toplam Talep Yetersizliği.....	81
2.2.2.2.2. Hızlı Nüfus Artışı.....	81
2.2.2.2.3. Eğitim Sisteminin Meslek Hayatına Uygun Olmaması	81
2.2.2.2.4. İşgücü Maliyetlerinin Fazlalığı	82
2.2.2.2.5. Ücretlerin Performans ve Niteliğe Göre Belirlenmemesi ..	83
2.2.2.2.6. Ekonomik Kriz ve Yüksek Faiz Olgusu.....	83
2.2.2.2.7. Sendikaların Yüksek Ücret Talebi	84
2.2.2.2.8. Tasarruf Yetersizliği.....	85
2.2.2.2.9. Kamu Açıklarından Dolayı Yatırımların Dışlanması	85
2.2.2.2.10. İstihdam Yetersizliğinden Kaynaklı Göç Olgusu	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	87
EKONOMETRİK YÖNTEM VE UYGULAMA.....	87
3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	87
3.2. Literatür Taraması	87
3.3. Araştırma Yöntemi	91
3.3.1. Birim Kök Analizi	92

3.3.1.1. Genişleştilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi	93
3.3.1.2. Philips Perron Birim Kök Testi	94
3.3.2. ARDL Testi	95
3.3.3. Hata Düzeltme Modeli.....	96
3.3.4. Granger Nedensellik Testi.....	97
3.3.5. Otokorelasyon- Değişen Varyans Testi.....	98
3.4. Araştırma Bulguları.....	99
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	117
Z GEÇMİŞ	135

KISALTMALAR

ADF	: Augmented Dickey Fuller
ARDL	: Autoregressive Distributed Lag Bound Test
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PP	: Phillips Perron
SPK	: Sermaye Piyasası Kurumu
SPKn	: Sermaye Piyasası Kurumu Kanunu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
vs.	: ve saire
WB	: World Bank (Dünya Bankası)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Türk Parası ve Yabancı Para Cinsinden Sağladığı Kredilerin Yıllara Göre Değişimi.....	22
Tablo 2. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Yıllar İtibari ile Gayrinakdi Kredi Hacmi	24
Tablo 3. Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Kullanılan Bireysel Kredilerin Yıllara Göre Değişimi	28
Tablo 4. Türkiye’de Bulunan Bankaların Yıllara Göre Dağılımı.....	31
Tablo 5. Türkiye Bankacılık Sektöründe Şube Sayısının Gelişimi.....	32
Tablo 6. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Personel Sayısı.....	33
Tablo 7. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Aktif Pasif Kalemleri.....	34
Tablo 8. Türkiye’deki Bankaların Ödenmiş Sermayesi ve Kârlılık Karşılaştırması. 36	
Tablo 9. Türkiye’de tahmin edilen Gini Katsayısı	64
Tablo 10. ADF – Phillips Perron Birim Kök Testi Sınaması.....	99
Tablo 11. VAR Gecikme Uzunluğu Seçme Kriterleri Sonuç Tablosu.....	100
Tablo 12. Granger Nedensellik Test Sonuçları	101
Tablo 13. Büyüme Oranının Kredi Hacmi/GSYH Oranındaki Değişime Doğru Sınır Testi	102
Tablo 14. Kredi Hacmi/GSYH Oranı ve İstihdam Oranının Büyüme Oranındaki Değişime Doğru Sınır Testi.....	102
Tablo 15. Büyüme Oranının Kredi Hacmi/GSYH Üzerine Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi.....	102
Tablo 16. Kredi Hacmi/GSYH Oranı ve İstihdam Oranının Büyüme Oranı Üzerine Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi	103
Tablo 17. Büyüme Oranının Kredi Hacmi/GSYH Oranı Üzerindeki ARDL Sonuçları.....	103

Tablo 18. Kredi Hacmi/GSYH Oranı ve İstihdam Oranının Büyüme Oranı Üzerindeki ARDL Sonuçları	104
Tablo 19. Büyüme ve İstihdam Oranından Kredi Hacmi/GSYH Üzerine Uzun Dönem ARDL (4,4) Katsayıları Sonuçları (Bağımlı Değişken: d(Kredi Hacmi/GSYH))	105
Tablo 20. İstihdam Oranı ve Kredi Hacmi/GSYH Oranından Büyüme Üzerine Uzun Dönem ARDL (1,1,4) Katsayıları Sonuçları (Bağımlı Değişken: d (Büyüme Oranı)).....	106
Tablo 21. Kısa Dönem ARDL (5,1,1) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: d(Kredi Hacmi/GSYH))	106
Tablo 22. Kısa Dönem ARDL (4,4) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: d(Büyüme Oranı)).....	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Türkiye Bankacılık Sektöründe Kobi-Ticari Kredilerin Gelişimi	29
Şekil 2. Türkiye’de Bankaların Yıllara Göre Aktif Büyüklüğü.....	34
Şekil 3. Türkiye Bankacılık Sektöründe Mevduat Durumu.....	35
Şekil 4. Pareto Paylaşım Eğrisi.....	62
Şekil 5. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı.....	63
Şekil 6. Kuznets’in Ters U Hipotezi.....	67

ÖZET

Bankacılık sektörü dünya genelinde finansal kaynağın temelini oluşturmaktadır. Bankacılık sektöründeki iyiye doğru gelişmeler ekonomik büyüme üzerinde direkt etkili olmaktadır. Ayrıca istihdamdaki artışı da etkilemektedir. Ancak bankacılık sektörünün olumsuz yönde etkilenmesi durumunda hem ekonomik büyüme hem de istihdam oranlarında ciddi azalışlara yol açmaktadır. Kişi/kuruluşların gelir/kazançlarını bankada değerlendirmesi gelir dağılımı açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bir tarafta bankanın tasarruf sahiplerine vermiş olduğu faizler yer alırken, diğer tarafta ihtiyacı ölçüsünde bankadan kredi çekerek bankaya faiz ödeyen bir sosyal kesim bulunmaktadır. Her iki durumda da bankanın nominal kazancı yadsınamaz bir gerçektir.

Çalışmanın amacı, bankaların finansal açıdan önemli bir yer tutmasından dolayı ekonomik büyümeye ve istihdam oranına nasıl bir etki ettiğini araştırmaktır. Bunun için 2000Q1-2018Q4 yılları arasındaki kredi hacmi/GSYH, büyüme oranı ve istihdam oranı verileri kullanılarak, Granger nedensellik testi ve ARDL testi ile analiz yapılmıştır. Analiz sonucuna göre; kredi hacmi/ GSYH oranından büyüme oranına, büyüme oranından kredi hacmi/GSYH oranına çift yönlü nedensellik söz konusudur. Büyüme oranından istihdam oranına, istihdam oranından büyüme oranına çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Kredi hacmi/GSYH oranından istihdam oranına nedensellik tespit edilememiştir. Kısa ve uzun dönem ilişkilere bakıldığında, uzun dönem ve kısa dönemde büyüme oranındaki 1 birimlik artış kredi hacmi/GSYH oranında azaltıcı etkilere sahiptir. Uzun dönem ve kısa dönemde istihdam oranındaki 1 birimlik artış, kredi hacmi/GSYH oranında artışa neden olmaktadır. Uzun dönem ve kısa dönemde istihdam oranındaki 1 birimlik artışın büyüme oranı üzerinde 2,49 birimlik bir artışı etkilediği gözlemlenmektedir. Uzun dönem ve kısa dönemde kredi hacmi/GSYH oranındaki 1 birimlik artış büyüme oranında 0,30 birimlik azalmaya neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık sektörü, ekonomik büyüme, istihdam oranı, granger nedensellik testi, kredi hacmi, gelir dağılımı.

ABSTRACT

The banking sector is the basis of the financial resource worldwide. Improvements in the banking sector have a direct impact on economic growth. It also affects the increase in employment. However, the negative effect of the banking sector on both economic growth and employment rates. The income / earnings of individuals / organizations are evaluated by the bank in terms of income distribution. On the one hand, there are interest rates given by the bank to the savings holders. In both cases, the nominal gain of the bank is an undeniable fact.

The aim of this study is to investigate the effect of banks on economic growth and employment rate due to the financial importance of banks. For this purpose, the data of loan volume / GDP, growth rate and employment rate between 2000Q1-2018Q4 were analyzed using Granger causality test and ARDL test. According to the results of the analysis; There is a two-way causality from credit volume / GDP ratio to growth rate and from growth rate to credit volume / GDP ratio. From growth rate to employment rate, from employment rate to growth rate, two-way causality was determined. No causality was determined from the loan volume / GDP ratio to the employment rate. When the short and long term relationships are analyzed, according to the results of the analysis; 1 unit increase in long-term and short-term growth rate has a decreasing effect on credit volume / GDP ratio. The 1 unit increase in the employment rate in the long-term and short-term causes an increase in the loan volume / GDP ratio. It is observed that 1 unit increase in the employment rate in the long term and short term affects an increase of 2.49 units on the growth rate. It was concluded that the 1 unit increase in the loan volume / GDP ratio in the long term and short term caused a decrease of 0.30 units in the growth rate.

Key Words: Banking sector, economic growth, employment rate, granger causality test, credit volume, income distribution.

GİRİŞ

Finansal sistem denilince akla gelen ilk olgu bankacılık sistemidir. Bankalar, mevduat toplayarak kaynak yaratmakta ve bu kaynağı kredilere yönlendirmektedir. Bu anlamda bankalar, gerek tüketimi gerekse yatırımı etkilemekte ve kişilerin bu tercihlerinde önemli bir rol oynamaktadır. İşletmeler bankalardan aldıkları finansal destek ile aynı zamanda ithalat ve ihracat yaparak ülke ekonomisinde önemli bir paya sahibidir. İhracat yaparken ülkeye döviz girdisi sağlamakta ithalat yaparken de hem hammaddeyi daha ucuza ülkeye getirmekte hem de ülke içerisinde yetiştirilen ürünlere yurt dışından ürün getirerek rekabeti artırmaktadır. Gerek ithalat gerekse ihracat yaparken bankalara önemli bir görev düşmektedir. Bankalar finansal aracılık pozisyonuyla bu görevi üstlenmektedir. İthalat ve ihracat yaparken hem yurtdışındaki hem de yurtiçindeki müşterilerin garantörü konumundadır. Bu rolüyle bankalar müşterilerine güven sağlamaktadır.

Bankalar aynı zamanda yurtiçi yerleşik orta büyüklükte işletmelerin, küçük işletmelerin veya şahıs firmalarının işlemlerini de yapmaktadır. Bankalar işletmelere nakdi ya da gayri nakdi kredi desteği vererek işletmelerin gelir ve kazançlarını arttırmada önemli bir rol üstlenmektedir. İşletmeler yatırım alanında yapmış oldukları finans ile daha da büyümektedir. Büyürken de yeni iş kollarına ve farklı pazarlara ulaşmaktadır. İşletmeler sürekli yenilik ve gelişim içerisinde olduğu bu dönemde istihdam oluşturarak buradaki iş bölümlerinin niteliğini ve devamlılığını da sağlamaktadır. Oluşturulan istihdam ile ülke ekonomisine katkı sunarak işsizliği azaltmaktadır.

Bankaların yukarıdaki işletme ve firmaların haricinde bireysel işlemlere de aracılık ettiği bilinmektedir. Kişilere kredi kartı vererek tüketimde taksitli veya peşin işlemler sağlamaktadır. Bu sayede kişiler gelirlerini daha uzun vadede rahatlıkla kontrol etmektedirler. Bankalar ev, araba vb. işlemlerde kredi sağlayarak lüks tüketimi desteklemektedir. Bu özelliği ile bankalar yine hem alıcının hem de satıcının garantörü olarak önemli bir finansal araçtır.

Bankalar büyük firmaların, işletmelerin veya bireysel müşterilerin nakdi ya da gayri nakdi kredilerle kazanç veya gelirlerini uzun vadeye yaymaktadır. Aynı

zamanda bankaya mevduat olarak yatırılan paralar ise ileride daha yüksek faiz getirisi sağlamaktadır. Bu iki durumu karşılaştırmak gerekirse parası olanlar daha fazla para kazanırken parası olmadan yatırım sağlamak isteyenler ise faiz ödeyerek daha az kâr veya gelir elde etmektedirler. Bu durum bankacılığın gelir dağılımındaki etkisini göz önüne sermektedir.

Bu çalışmanın amacı, gelişen finansal sistem içerisindeki bankacılık sektörüne değinerek bankacılığın yaymış olduğu pozitif etki ile hem gelir dağılımı hem de istihdam üzerinde ne denli bir iz bıraktığını araştırmaktır. Çalışmada Türkiye içerisinde yıllara göre bankacılık sektöründeki güncel veriler işlenmektedir. Bunun yanı sıra bankacılığın hem gelir dağılımı hem de istihdam üzerinde etkisi üzerinde durulmaktadır. Bu etkileri incelemek için Granger nedensellik testi, ARDL testi metotlarından yararlanılmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bankacılık sektörünün genel yapısı başlığı altında bankacılık sektörü kavramları ve temel fonksiyonları, mülkiyet yapılarına göre bankalar, kapsamlarına göre bankalar, faaliyet alanlarına göre bankalar ve diğer banka türleri incelenmektedir. Kullanım amacına göre ve niteliğine göre krediler başlıkları altında bankacılık kredi türleri incelenmektedir. Bankaların güncel görünümleri ele alınarak banka sayısı, şube sayısı, personel sayısı, bankaların aktif/pasif durumu, mevduat ve kar/zarar durumları incelenmektedir. T.C. Merkez Bankası, BDDK, TMSF, SPK ve Bankalar Birliği başlıkları bankacılık sektörü ile ilgili kurumlar başlığı altında araştırılmaktadır.

İkinci bölümde gelir dağılımının iktisadi analizi başlığı altında; gelir dağılımının tanımı, gelir dağılımının önemi, gelir dağılımının türleri, gelir dağılımını belirleyen etmenler ve gelir dağılımı ölçütleri başlıklar halinde açıklanmaktadır. Bu bölümde ayrıca istihdam ve işsizlik olgusunun iktisadi analizi ana başlığı altında istihdamın iktisadi analizi ve ekonomik ve demografik faktörlerin istihdam üzerindeki etkileri alt başlıklar halinde işlenmektedir. İşsizlik sorunu olan diğer bir başlıkta işsizlik sorunu ve işsizliğin nedenleri maddeler halinde açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde bankacılık sektörünün genel anlamda gelir dağılımı ve istihdam üzerindeki etkisi incelenmektedir. Çalışma yöntemi zaman serisi analizi yardımıyla 2000Q1-2018Q4 yılları arasındaki veriler kullanılmaktadır. Kredi

hacmi/GSYH, büyüme oranı, istihdam oranları baz alınmaktadır. Buradaki verilerden elde edilen bulgular çalışmaya eklenerek sonuç kısmında yorumlanmıştır. Bu veriler birim kök sınaması yapılarak durağan olup olmadığı sonucuna varılmıştır. Durağan olmayan seriler için ARDL testi uygulanmıştır. Edinilen bulgular çalışmaya eklenmiştir. Granger nedensellik testi ile inceleme sonucunda büyüme oranının kredi hacmi/GSYH oranı üzerinde pozitif veya negatif ve anlamlı yönde etkileri bulunmaktadır. Kredi hacmi/GSYH oranı ve istihdam oranının ise büyüme oranı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Kredi hacmi/GSYH oranının cari değeri ve 1 dönem gecikmeli değerleri ile istihdam oranı ve gecikmeli değerlerinin büyüme oranı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkileri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI

Finans ve bankacılık alanlarında gittikçe artan küreselleşme, farklılık ve etkinlik kazanımları açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Bununla birlikte, finansal piyasaların küreselleşmesi, finansal şokların piyasalar arasında akışkan hale gelebilmesi için de olası kanallar yaratmaktadır. Finansal kuruluşların finansal şokları piyasalara iletip ilemediği ve bu şokların reel ekonomiyi etkileyip etkilemediği sorusu akıllara gelmektedir (Schanbl 2008: 1). Bankacılık Dünya’da kabul görmüş finansal sistemin parçası olarak görülmektedir. Geçmişten günümüze gelene kadar ticari anlamda büyüme arzusuyla varlığını sürdürmektedir. Kâr etme arzusunun yanı sıra piyasadaki rekabetçi bankaların oluşu ise birbiri içerisinde daha agresif bir yapıya bürünmelerine neden olmaktadır. Günümüzde bankaların personel alımı ve şube açmalarının temel nedeni belirlemiş oldukları vizyon çerçevesine ulaşmaktır.

Bankacılık işlemlerinin devamlılığı ve daha etkin bir şekilde sürdürülmesi tüm dünyada, ekonomideki olumlu havanın sağlanmasında önemli rol oynamaktadır (Ünal, 2014: 8). Bu olumlu hava kredi oranlarını etkilemektedir. Oranların düşük olması kişilerin tercihini krediden yana kullanmalarına neden olmaktadır. Firmalar yatırımlarını finanse etmekte iken ticari olmayan kişiler ise tüketime yönelik harcamalar için kredilere başvurmaktadır. Genellikle araç, konut ve ihtiyaç kredilerine olan talepler yoğun olduğundan bankalar buralarda daha etkin rol oynamaktadır. Böylesi bir durumda inşaat sektörünün de giderek artan büyüklüğü göz önüne alındığında (Çiçek ve Karaca 2018: 1040), bireylerin kredi taleplerinin bu yönde olduğu düşünülürse ülke ekonomisinin canlandırılmasında bankaların rolünün önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Bankalar, öte yandan kredi faizlerinin yüksek olduğu durumlarda ise müşterilerin büyük çoğunluğu kredi kullanmaktan kaçınmaktadır. Çünkü elde edecekleri gelir ya da kazançları faiz olarak bankalara ödemek durumunda kalmaktadır. Bunun yerine elinde parası olan müşteriler bankalara mevduat olarak

yatırıp buralardan faiz geliri elde etmektedir. Bankalar ise yatırılan mevduatları daha sonra kredilerde kullanacakları için faizlerin yüksek olduğu dönemlerde mevduat bulma yarışına girmektedir. Bu yüzden tasarruf sahiplerine ulaşmak için büyük çaba harcamaktadır.

1.1. Banka Kavramı ve Temel Fonksiyonları

Bankacılığın, dünya tarihine bakıldığında insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak ve bir arada hayatlarını idame ettirmek amacıyla mallarını değiştirmeye başlamaları ticaret ve bankacılığın oluşmasına neden olmaktadır. Öte yandan Türkiye tarihine bakıldığında ise Tanzimat Dönemi'ne kadar bankacılıkla ilgili herhangi bir ize rastlanmadığı görülmektedir (Yazıcı 2017: 5-6). İstanbul Bankası'nın kuruluşu 1847'de iki Galata bankeri tarafından sağlanarak (Gümüş 2014: 100) bu tarihten sonra bankacılık faaliyetleri resmiyet kazanmaktadır. Cumhuriyet yıllarına bakıldığında ise İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlarla başlayan süreçte faaliyete geçen ilk özel banka 1924'te İş Bankası'dır. Hemen sonrasında 1925 yılında Türkiye Sanayii ve Maadin Bankası kurulmakta ve cumhuriyet yıllarında bankacılık faaliyetleri başlamaktadır. Daha sonra *paranın değerini koruma* amaçlı 1930 yılında Merkez Bankası kurulmaktadır. Merkez Bankası'nın kurulması ile birlikte kamu ve özel bankacılık dönemi hareket kazanmaktadır.

1.1.1. Banka Kavramı

Banka, mevduat kabul edip mevduatları en verimli şekilde kredilere kanalize eden veya faaliyetleri itibari ile düzenli ve sistemli bir şekilde kredili işlemleri gerçekleştiren ekonomik kuruluşlar olarak tanımlanabilmektedir (Doğan 2012: 3). Ayrıca bankalar kredili işlemlerle ticaret yaparak, bankaya para yatırmak isteyenlerle bankadan kredi çekmek isteyenler arasında aracılık işlevi gören kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Alkın 1974: 183). Ekonomik sistem içerisinde banknot ve kaydi para gibi ödeme araçları süren ve bu sistem içerisinde nakdi ve gayri nakdi sermaye ile kişi veya kuruluşlara arasında finansal hizmet sağlayan özel ya da kamu işletmeleri olarak da tanımlanabilmektedir (Yüksel, 2004: 3). Bankalar sadece ekonomik olarak değil sosyal hayatı da etkileyip faaliyetler sunan kuruluşlardır.

Kültürel faaliyetler, spor organizasyonları, sponsorluk gibi topluma sağladığı diğer hizmetler olarak sıralanmaktadır (Taykurt 2006: 4-5).

Bankalar, fon eksiği olan kesime fonları aktaran, yatırım fırsatı oluşturan ve finansal yapısı itibari ile ekonomide finansal etkinlik oluşturmakta ve bunun için önemli görevler üstlenen kurumlar olarak da tanımlanmaktadır. Ticari faaliyette bulunan bankaları, mevduat bankalarından ayıran en temel özellik ise ticari bankaların sahibinin veya ortaklarının talebi üzerine üçüncü kişilere vadesiz mevduat sunabilmektedir (Şakar 2015: 1).

1.1.2. Bankacılığın Temel Fonksiyonları

Tasarruf ve yatırım arasındaki ilişkiyi etkili bir şekilde sağlamak bankaların temel fonksiyonlarından biridir (Orhan ve Erdoğan 2008: 26). Bankaların kuruluş amaçlarına göre çeşitli fonksiyonları bulunmasına rağmen temel fonksiyonlarını şu şekilde genellemek mümkündür (Eyüpgiller 2000: 9). Finansal aracılık fonksiyonu, bankacılıkta yapılan işlemlerden dolayı gelir ve servet dağılımını etkilemekte, fon toplayıp, kaynakların verimli kullanımını sağlamakta, kaydi para yaratarak ekonomik canlılığı getirmekte, dış ticareti geliştirmekte, finansal piyasalara danışmanlık yapmakta, paranın kayıt altına alınmasını sağlayarak kayıtdışılığı önlemekte, para politikasını geliştirmekte ve son olarak finansal hizmetler sunmaktadır.

1.1.2.1. Finansal Aracılık Fonksiyonu

Bankacılık sektörünün en önemli görevi aracılık fonksiyonudur. Bankalar tasarruf sahiplerinden mevduat toplayarak bu mevduatları kredi talep eden kişi ve kuruluşlara aktarmada aracılık faaliyetleri yürütmektedir (Altuğ 2000: 3). Diğer bir ifadeyle tüketicilerden elde edilmiş mevduatın fazlalık olan kısmını kâr etme amacı güderek belirlenen şartlar ve şekillerde üretime yönlendirmektedir. Böylece tasarruf yapılan kısım üretime aktarılmış ve bankalar da aracılık işlevini gerçekleştirmiş bulunmaktadır (Günel 2001: 31-32). Piyasaya sürülen her finansal ürün, finansal aracılardan ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Yatırım bankaları, hisse senetleri, sigorta şirketleri vb. aracı kuruluşlar bulunmaktadır. Ancak finansal aracılardan birden fazla olması finansal aracılık faaliyetlerinin başarılı olacağını algılanması sonucunu ortaya çıkarmamalıdır. Çünkü finansal aracılardan vermiş olduğu hizmetlerin çeşitliliği

ve kaliteli olup olmadığı finansal sistemi tamamıyla etkilemektedir (Başoğlu, Ceylan, Parasız 2008: 9).

Bankaların diğer finansal aracılık görevi ise finansal kolaylıktır. Ev, araba vb. bireysel ihtiyaçlara sağlamış olduğu kredileri finansal kolaylık olarak nitelendirilmektedir (Orhan ve Erdoğan 2008: 26).

1.1.2.2. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme

Bankalar iktisadi anlamda geri kalmış bölgelere öncelik vererek bu bölgelere uygun faizlerle kredi desteği sağlamaktadır. Böylelikle belirtilen bölgelerde yatırımlar genişletilerek yeni iş sahaları oluşturulmaktadır. İstihdamın artışı sağlayan bu işlemler sonrasında daha fazla kesimin milli gelir içerisinde pay almasına öncülük etmektedir (Gürtuna 2005: 6).

Diğer önemli husus ise faizlerde artış yaşandığı zaman kişilerin nakit varlıklarını buralarda değerlendirerek daha fazla gelir sağlamasıdır. Özellikle kriz dönemlerinde artan faiz oranlarını fırsat bilen kişiler ellerindeki mevduatları bankalara yatırarak daha fazla gelir sağlamaktadır. Buna karşın tüketim ihtiyacını karşılamak isteyen ama herhangi bir mevduatı olmayan kişiler ise kredi çekerek yüksek faizlerden dolayı bankaya daha fazla ücret ödemek zorundadır. Bu nedenle kişiler gelirlerini yüksek faiz ile birlikte büyük ölçüde artırırken diğer yandan yüksek faiz ile kredi çeken kişiler ise gelirlerini reel olarak azaltmaktadır ve gelecekteki tüketim yapmak için ayıracakları gelirlerini bankaya ödemek zorunda kalmaktadır.

1.1.2.3. Kaynakların Kullanımının İyileştirme

Bankalar, tasarruf sahiplerinin elindeki kaynakları onlara belli bir getiri sağlayarak toplamakta ve tasarruf sahiplerinin kaynaklarını doğru noktalara aktarmaktadır. Bu sayede getirisi olan yatırımlar finanse edilerek, kaynaklar rasyonel bir biçimde kullanılmaktadır (Eyüpgiller 2000: 9).

Bankalar almış oldukları kaynaklarla, bu kaynakları getirisi yüksek olan alanlara kaydırmaktadır. Sosyal ve kültürel çerçevede öncelik verilen sektörlerle aktarılan mevduatlar, iktisadi hayatta kaynak kullanımını etkilemektedir. Sonuç olarak iktisadi kalkınmanın gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bankalar, kredi desteği sağlayacağı alanlara yönelecekleri zaman, riskten kaçınmaktadır. Kar getirisi yüksek

ve en yararlı projelere yatırım sağlamaktadır. Bu sayede bir ülkedeki ekonomi içerisinde oluşan finansal kaynakların en doğru ve verimli alanlarda kullanılmasına katkı sunmaktadır. Bankalar, kaynakların verimli ve etkin kullanılmasını sağlayabildikleri süre ve ölçüde iktisadi gelişmeyi hızlandırmaktadır (Duran 2016: 11-12).

1.1.2.4. Fon Toplama

Bankalar, kaynak sahiplerine faiz veya kâr payı gibi belli bir oranda getiri sağlayarak gelir elde etmelerini sağlamaktadır. Bu durum kaynak sahiplerinin birikimlerinin atıl kalmasını önlemekte ve piyasanın canlanmasına yardımcı olmaktadır (Altuğ 2000: 3).

Bankalar teminat gösterdikleri alacakları ve duran varlıkları üzerinden varlığa dayalı menkul çıkarabilmektedir. Sermaye piyasası kanunlarına uygun bir şekilde hisse senedi, tahvil vb. menkul değerler çıkarıp satabilmekte ve aynı zamanda iç ve dış piyasalardan borçlanabilmektedir (Öztürk 2017: 91).

1.1.2.5. Kaydi Para Yaratma

Bankalar, mevduat toplayarak satın alma gücü yaratarak en önemli fonksiyonlarından birisini gerçekleştirmiş bulunmaktadır (Babuşcu 2001: 7). Kısacası bankalar elinde bulundurdukları mevduatlara dayanarak meydana getirdikleri ve parasal tutarın birkaç katına ulaşan ilave satın alma gücü meydana getirmeler kaydi para olarak nitelendirilmektedir (Öztürk 2017: 92). Kaydi paraya ‘‘banka parası’’ veya ‘‘mevduat parası’’ da denilmektedir (Alkın 1974: 180).

Bankalar müşterilerine kredi kartı ve çek defterleri sağlayarak nakit para olmadan işlem yapmasına olanak sağlamaktadır (Altuğ 2000: 3). Bankalar vadesiz mevduat hesapları açarak kişilere ve firmalara istekleri doğrultusunda harcayabilme olanağı sunmaktadır. Ayrıca sağlamış oldukları kredi olanaklarıyla, likiditenin ekonominin tamamında yayılmasına olanak tanımaktadır (Kalaycı 2010: 9; Yağcılar 2011: 6).

Bu gelişmeler sonucudur ki, artık bireyler yanlarında nakdi para bulundurmamaktadır. Bankada vadesiz mevduat hesaplarında ya da her an parayı kullanabilmek adına likit fonlarda tutmak istemektedirler (Dinler 2017: 212).

1.1.2.6. Dış Ticareti Geliştirme

Bankalar; akreditif, peşin ödeme, forfaiting vb. yöntemlerle dış ticaretin gelişmesi amacıyla finansal sistemlere sahiptir. Bu yöntemlerle ithalat ve ihracatçı şirketlerin işlemlerini güvenli ve daha kolay bir sistemle çözmektedir (Ayanoglu 2013: 5). Bu vb. ticaret işlemlerinde aracı banka olma gibi işlemlerle ulusal ve uluslararası ticaretin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Yücesoy 1977: 15). Bu noktada banka, ithalatçı firma adına ihracatçı firmaya ödeme yapılacağı garantisini vermektedir. İthalatçı firma sahiplerine de ihracatçı kesimin istenilen şart ve nitelikte malı kendisine teslim edeceğini garanti etmektedir. Bu işlemler neticesinde ulusal ve uluslararası alandaki ticari işlemlerin gelişmesinde bankalar garantör rolü üstlenmektedir (Seyidoğlu 2001: 329). Üstlenmiş olduğu ödeme ve kredilendirme sistemleri ile ulusal ve uluslararası alanlarında ticaretin artmasında büyük role sahiptir. (Ayanoglu 2013: 5).

1.1.2.7. Para Politikasını Geliştirme

Para politikası TCMB'ye göre belirlemiş olduğu fiyat istikrarı, finansal istikrar, ekonomik büyüme ve istihdam artışı hedeflerini gerçekleştirebilmek için paranın maliyetini etkileme yönünde almış olduğu kararları göstermektedir. (TCMB 2018: 9). Gelişmiş bir bankacılık olgusu ancak para politikasının etkinliği ile gerçekleşmektedir. Merkez bankalarına ait para politikası araçlarının ekonomide etkili olması gelişmiş bir bankacılık uygulaması olduğunun göstergesidir (Kalaycı 2010: 10; Yağcılar 2011: 8).

1.1.2.8. Finansal Danışmanlık Fonksiyonu

Bankalar tasarruf sahiplerine ya da kuruluşlara ellerindeki tasarrufları hangi alanda kullanacağı konusunda portföy danışmanları aracılığı ile destek vermektedir. Bu sayede yatırımcılar hangi alana yatırım yapması gerektiği konusunda bilgi sahibi olmaktadır (Akgüç 1992: 7).

1.1.2.9. Paranın Kayıt Altına Alınması Fonksiyonu

Bu fonksiyon özellikle kaynak fazlası olanların bankalara verdikleri tutarlar üzerinden ödenen faizlerin, gelir olarak resmi kayıtlara girmesi nedeni ile

vergilendirilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda, son yıllarda ticari hayatta yoğun olarak kullanılmaya başlanılan banka kartları sayesinde söz konusu ticari işlemlerin kayıt altına alınması sağlandığı için, her türlü alışverişte kazanç elde edenler ile bu faaliyetlere ilişkin devletin çeşitli vergi uygulamaları daha sağlıklı halde işlemektedir (Babuşcu ve Hazar 2017: 91). Doğal olarak kayıt dışılığı da asgariye indirerek, dolaylı ve dolaysız vergi elde edilmesini sağlamaktadır.

1.1.2.10. Finansal Hizmet Fonksiyonu

Bankalar müşterilerine kredi vermek ya da faiz vermek dışında döviz alım satımı, hisse senedi işlemleri, fatura ödeme, havale yapma, uluslararası para gönderme gibi hizmetler de sunmaktadırlar. Bankalar rekabet üstünlüğü sağlamak için bazen bu hizmetleri ücretsiz sağlamakta bazen de düşük ücretler talep etmektedirler (Akgüç 1992: 7).

1.2. Banka Türleri

1980 sonrası döneme bakıldığında finansal serbestleşme bankalarda olabildiğince rahatlamaya neden olmaktadır. Liberal ekonominin etkisi ile bu dönemde yabancı sermayeli bankaların ülkeye girişlerin kolaylaşması ve Türkiye’de faaliyet göstermeye başlaması sektörde rekabet seviyesini arttırmaktadır. Bu sayede mevduat bankalarının kurulması hız kazanarak sayıları her geçen gün artmaktadır. Mevduat bankaları tüm piyasayı yaptıkları ‘’centilmenlik anlaşması’’ çerçevesinde paylaşmaktadır (Yüzgün 1982: 392; Eroğlu, Aydın, Kesbiç 2016: 478). Ancak 2001 krizinin neticesinde çok sayıda banka faaliyetini durdurarak banka sayısı o dönemde azalmaya başlamaktadır.

Günümüzde ise bankalar hızla değişen finansal koşullar, toplumsal yapı, teknolojik değişimler söz konusu olduğu için farklı faaliyet alanlarının doğmasına neden olmaktadır (Doğan 2017: 71). Bankalar bununla birlikte mülkiyet yapılarına, kapsamlarına ve faaliyet alanlarına göre sınıflamalara ayrılmıştır. Bunlar aşağıdaki gibi açıklanabilmektedir.

1.2.1. Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar

Banka sermayesine sahip olan kaynağa göre yapılan sınıflamalardır. Kamu, özel, karma ve yabancı bankalar olmak üzere dört bankadan oluşmaktadır.

1.2.1.1. Kamu Bankaları

Sermayesinin tamamı kamuda yani hazine ya da bir başka kamu tüzel kişilerinde bulunan banka türüdür. T.C. Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası, İller Bankası vb. örnekler verilebilir. Bu bankalar devlet eliyle kurulması mecburi olan ekonomik işlemlerde, özel kişi veya kurumlar için kar gütmeyen konularda faaliyet yürütmektedir (Doğan 2017: 71). Kamu bankaları içerisinde yer alan Ziraat bankaları ve halk bankalarının öncelikli kuruluş amaçları farklıdır. Ziraat Bankaları, çiftçiler için tarımsal araç ve gereçlerin temininde, topraktan ürün ve hizmet sağlamak amaçlı, meyve ağaçları yetiştirme amaçlı, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar başta olmak üzere hayvan alımlarında ve bunların besisi veya ürün elde edebilme adına kullanımlarında hizmetler vermektedir. Ayrıca Halk bankaları da esnaflar için kurulmuş daha sonra faaliyet alanlarını genişleterek farklı alanlarda da hizmet vermektedir. Esnafların ürün ve hizmet temininde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yine ihtiyaçlarını karşılamak bu bankaların temel amaçları arasında gösterilmektedir (Takan ve Boyacıoğlu 2015: 11-12).

1.2.1.2. Özel Bankalar

Faaliyetlerini kar elde etme amacıyla sürdüren bu banka türlerinde, sermayesi ya tamamı ya da çoğu özel kişilerde bulunmaktadır. Ülkenin finansal politikaları gereği özel sermayeli bu bankaların devlet eliyle desteklenmesi siyasi, ekonomik ve hukuki açıdan herhangi bir sorun teşkil etmemektedir.

1.2.1.3. Karma Bankalar

Kamu kurumları ile gerçek kişi ve tüzel kişilerin sermayelerinin bulunduğu bankacılık türlerindedir. Bir ekonomide kamu bankalarının karma bankalara dönüştürülebilmesi için pay senetlerinin bir bölümünün özel kesime satılmasıyla gerçekleştirilebilir (Kaya 2012: 73).

1.2.1.4. Yabancı Bankalar

Sermaye yapısının yabancı kişi veya kurumlarca karşılandığı bankacılık türlerindedir. Yabancı bankaların bir ülkede faaliyete başlaması için o ülke şartlarınca izin alması gerekmektedir. Bu tür bankacılık türlerinin gelişmekte olan ülkelerde rağbet görmesinin sebebi ise likidite durumuna göre girişimcilere ciddi Pazar oluşturması ve yatırımların finansmanının fonlarla sağlanmasıdır (Yağcılar 2011: 12).

1.2.2. Kapsamlarına Göre Bankalar

Perakende bankacılık, toptancı bankacılık, holding bankacılığı ve kıyı (offshore) bankacılık olarak sınıflandırılmaktadır.

1.2.2.1. Perakende Bankacılığı

Perakende bankacılığı hemen hemen her yerde şubeleşme esasına dayanan bankacılık türü olarak tanımlanmaktadır. Geniş bir alandaki küçük, orta, büyük diye tabir edilen firmaların kredi işlemlerini yürütmektedir. Perakende bankacılık, mevduat bankacılığı, şube bankacılığı ve ticari bankacılık olarak da nitelendirilmektedir. Bankacılık hizmetlerinin birçoğunu yerine getirebilmektedir. Bu bankalar nadiren de olsa bünyelerinde kurdukları toptancı bankacılık ile bu alanda da faaliyet yürütebilmektedir (Parasız 2011: 59).

1.2.2.2. Toptancı Bankacılığı

Toptancı bankacılık müşterilerin büyük tutarlı kredilerini karşılamak üzere diğer müşterilerden uluslararası para ve sermaye piyasalarından yüksek montanlı fon sağlayan, yakın çerçevede müşterileri ile iyi ilişkiler kuran, aldıkları kararlı hızlı bir şekilde uygulayan, az sayıdaki şube ve alanında uzmanlaşmış personellerle çalışan bankacılık şekli olarak tanımlanmaktadır (Parasız 2011: 60).

Toptancı bankacılığın perakende bankacılıktan belli açılardan farklılıklar içermektedir. Bu bankaların çalışma alanları farklıdır. Yüksek riskli sermaye yatırımlarına yönelebilmektedir. İşlemler, büyük tutarlı fonlar sağlandığı için toptancı niteliktedir. Bankacılık alanlarının bazılarında uzmanlaşmışlardır. Uluslararası mali piyasalardan sağladığı fon kaynakları bulunmaktadır. Perakendeci

bankalara göre fon maliyetleri daha düşüktür. Hızlı karar alma mekanizması gelişmiştir ve buna oldukça hakimdir. Az şube, uzmanlaşmış birkaç personel ve uluslararası örgütlenmiş geniş bir ağa sahiptir. Rekabet gücü oldukça yüksek olup çok uluslu şirketler, büyük firmalar hatta hükümetle iş yapma kapasitesine sahiptir (Parasız 2011: 60-61).

1.2.2.3. Holding Bankacılığı

Bir bankanın, dolaylı veya dolaysız şekilde bir ya da birden fazla bankaya sahip olması, kontrol altına alması veya bir bankanın sermayesinin çoğunluğunun bir holdingin kontrolünde bulunan yapıyı ifade etmektedir (Takan 2001: 21; Gökçe ve Küçük Kaplan 2018: 154). Bu anlamda tek banka ve çok banka olarak holding bankacılığı çeşitlendirilmektedir. Tek banka da, bankanın kontrolü bir grup veya bir holding tarafından sağlanmaktadır. Çok banka da ise, bir banka veya birden fazla banka kontrol edilmektedir (Altan 2001: 60).

1.2.2.4. Kıyı Bankacılığı (Offshore Bankalar)

Offshore bankacılık dışarıdan sağlanan fonların yine ülke dışında kullanılmasını sağlayan bankacılık türüdür (Parasız 2009: 137). Bir başka deyişle serbest bankacılık olarak da isimlendirilen offshore bankacılık uluslararası pazarda dolaşan yabancı sermayelerin ülkeye gelmesi için oluşturulmaktadır. Bu husus ise gelişmiş ülkelerde işlemlerine devam eden bankalar, buldukları ülkelerde bankacılık sektörüne karşı devletin almış olduğu; ‘‘mevduat karşılık oranı, faiz sınırlandırması, kredi tavanı ve bankacılık gelirlerinin vergilendirilmesi ve yabancı uyruklara kredi açılmasının engellenmesi’’ gibi kararlardan kurtulmak için serbest bankacılık alanlarına yönelmektedir (Öztürk 2017: 100).

1.2.3. Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar

Bankaların faaliyet alanlarına bakıldığında çok çeşitli fonksiyonları olduğu görülmektedir. Bankalar, nakdi ya da nakdi olmayan her cinsteki kredi verebilmektedir. Kayıtlı ve nakdi ödeme, fon transfer işlemleri yapabilmektedir. Her türlü ödeme ve tahsilat işlemlerini gerçekleştirmektedir. Çek ve diğer senetlerin satın alınma işlemleri, saklama hizmetleri, kredi kartı, banka kartı ve çeklerin ihracı, kambiyo işlemleri, para piyasası araçlarının alım ve satım işlemleri, kıymetli

madenlerin alım ve satım işlemleri faaliyetlerini yürütebilmektedir. Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin alım, satım ve aracılık işlemleri, sermaye piyasası araçlarının (tahvil, hisse senedi gibi) ihracı ve halka arz şeklinde satış işlemleri ile bu işlemler için aracılık hizmetleri, daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının aracı olarak alım ve satım işlemleri yapılabilmektedir. Yatırım danışmanlığı, bankalar arası para alım ve satım işlemleri, faktöring ve forfaiting işlemleri, finansal kiralama işlemleri, sigorta acenteciliği, bireysel emeklilik aracılık işlemleri de yapılabilmektedir. Bu bankacılık faaliyetlerinin haricinde BDDK'nın belirleyeceği diğer faaliyetlerin de bankacılık faaliyeti kapsamında değerlendirilmektedir.

Bankacılık faaliyetlerinin büyük çoğunluğunun sermaye piyasası faaliyeti olduğu görülmektedir. Bu durum, finans piyasalarının bir birine entegre halde olduğunu göstermektedir (Gündoğdu 2014: 42).

1.2.3.1. Merkez Bankaları

20. yüzyıla kadar banknot ihraç etmek için kurulan merkez bankalarının görev ve yetkileri zaman içerisinde artmıştır. Bulunduğu ülkede para ve kredi politikasını sistemlerini kontrol altına alan merkez durumunda olmalarından dolayı genelde merkez bankası adını alan bu tür bankaların temel görev ve yetkileri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Ayanoğlu 2013: 8).

Merkez bankaları banknot ve kâğıt para basarak piyasaya sürmektedir. Diğer görevleri ise; para piyasasıyla birlikte genel kredi hacmini düzenlemek, faiz oranlarını belirlemek, yabancı para alım ve satımını düzenlemek, diğer bankaların geçici likidite sıkıntılarını çözme amacıyla çeşitli şekilde finans sağlamak vb. işlemlerdir.

1.2.3.2. Ticari Bankalar

Ticari bankalar, bankalar içerisinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü ekonomi içerisinde para yaratıp piyasadan nakit çekme sürecinde yapmış oldukları katkılarla tanınmaktadır (Başoğlu, Ceylan, Parasız, 2008: 84). Ticari bankaların; mevduat toplamak, kredi vermek, yurt içi ve yurt dışı fon sağlamak gibi görevleri bulunmaktadır. Ticari faaliyet sürdüren işletmeler gibi bu banka türleri de kar amacı

gütmektedir. Bu banka türlerinin fon sağlama ve kullanma, kaydi para yaratma gibi hizmet işlevleri bulunmaktadır (Takan, Boyacıoğlu 2015: 41).

Mevduat bankaları olarak da adlandırılan bu tür bankalar, toplanılan mevduatları müşterilerine kredi şeklinde vererek piyasalara hareketlilik sağlamaktadır. Günümüzde para arzının önemli bir kısmını elinde bulunduran ticari bankalar, bireylerden vadeli veya vadesiz mevduat olarak toplamakta ve fonlarını başka alanlara kaydırarak kazanç sağlamaktadır (Öztürk 2017: 91).

1.2.3.3. Kalkınma Bankaları

Kalkınma Bankası gelişmekte olan ölkelerde sermaye yetersizliğinde bulunan firma veya sanayi firmalarına yapacakları yeni yatırımlara kaynak ve yardım sağlamak üzere sınai gelişmeleri hızlandırma amacındaki finansal kuruluşlardır. Kurumsal finansman hizmeti vererek yatırımlara orta ve uzun vadeli fon desteği sağlamaktadır. İ kaynakları sanayi sektörüne yönlendirmektedir. Sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Yeni ve yabancı yatırımlara mali ve teknik destek sağlamaktadır (Erdem 2008: 289).

1.2.3.3.1. Kalkınma Bankaları İşlevleri

Kalkınma Bankaları factoring, forfaiting, yeniden yapılandırma, şirket değerleme, şirket evlilikleri gibi hizmetleri kurumsal firmalara vermektedir. Yatırımlar için orta ve uzun vadeli fon sağlamaktadır. İ kaynakları sanayi sektörüne yönlendirmektedir (Erdem 2008: 289).

Türkiye gibi gelişmekte olan ölkelerde ekonomik kalkınmanın temeli olan sabit sermaye yatırımlarının finansmanı için ihtiyaç duyulan sermaye açığına ya da uzun vadeli fon ihtiyacını ulusal veya uluslararası sermaye piyasaları ve kuruluşlarından uygun koşullarla borçlanma ya da kredi biçiminde temin ederek hükümetlerin ekonomik kalkınma politikaları doğrultusunda sanayi yatırımlarını gerçekleştirmek üzere olan işletmelere aktarmaktadır (Sariaslan, Erol 2008: 22).

1.2.3.4. Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları bireyler tarafından kullanılmayan kısa vadeli veya uzun vadeli tasarruf birikimleri ile ticari işletmelerin ve devletin uzun vadeli yatırım

ihtiyacının karşılanmasına aracılık etmektedir. Yatırım Bankaları, sınai ve ticari ortaklıklar tarafından çıkarılan hisse senetleri ve tahvillerin bireyler tarafından alınmasını sağlamak suretiyle bu kişilerin elindeki atıl fonların sınai ve ticari yatırımlara yönlendirilmesini ve devletin uzun süreli finansman ihtiyacının karşılanmasını kolaylaştırmaktadır. Firmalar aynı zamanda menkul ihraç edildiğinde danışmanlıklarını yapmakta ve menkul kıymetlerin satışını sağlayarak aracı olmaktadır. Mevduat kabul etmemeleri yatırım bankalarını ticari bankalardan ayıran en önemli özelliktir (Öztürk 2017: 96).

1.2.3.4.1. Yatırım Bankaları İşlevleri

Yatırım bankaları firmalar tarafından halka arza edilen menkul değerleri satın alıp firmalar adına satışını gerçekleştirmektedir. Menkul değerlerin ihracında her türlü teminat ve desteği sunmaktadır. İşletmelere orta ve uzun vadeli fon sağlamaktadır (Erdem 2008: 288). Birikim sahiplerine danışmanlık hizmetinde bulunarak haklarını korumaktadır. Tasarrufları yatırımlara aktararak ülkede ekonomiyi desteklemektedir (Şendoğdu 2011: 33).

1.2.3.5. Katılım Bankaları

Katılım bankaları, bankacılık ürün ve hizmetleri sunarak mali sektörde faaliyet gösteren, reel ekonominin finansını sağlayan banka türlerindedir. Katılım bankaları tasarruf sahiplerinden toplamış olduğu fonları, islami bankacılık prensiplerine bağlı kalarak ticari ve sanayi işlemlerde değerlendirmektedir. Buradaki oluşan kar veya zararı ise bankaya mevduat olarak yatıran tasarruf sahipleriyle paylaşmaktadır. Katılım bankalarında kar ve zarara katılım söz konusu olduğu için buradaki “katılım” kelimesi bunu temsil etmektedir (Öztürk 2017: 102).

İslami hususlar itibariyle faizin haram olduğunu kabul eden kişilere alternatif bir hizmet sunan finansal yapı olarak tabir edilmektedir. Öncesinde *faizsiz finans* veya *özel finans kurumları* adı altında hizmet veren bu kuruluşlar daha sonra “katılım bankaları” adı altında toplanmaktadır. Mevduat bankalarının yapabildiği tüm bankacılık hizmetlerini yerine getirebilmektedir (Yazıcı 2011: 55). Dolayısıyla faiz hassasiyeti olan kişi veya gruplar için katılım bankaları aracılığıyla sağlanan

fonlar, bankacılık sisteminin derinleşmesini ve çeşitlilik kazanmasını sağlamaktadır (Tuncay 2018: 164).

İslami bankacılıkta faizin yasaklanması sermayenin maliyetini göz ardı etmemektedir. Sermaye, islami bankacılık alanında üretim faktörü olarak değerlendirilmektedir. Ancak herhangi bir faizli işlemde ayrı tutulması gerekmektedir. Bunun üzerine islami bankacılıkta faizin yerini neyin alacağı konusunda verilecek cevap önem arz etmektedir. Dolayısıyla, islami bankalarca finansal araçlar geliştirilmektedir (Önal ve Önal 2016: 365). Bu finansal araçların kısaca açıklanması gerekirse; katılım bankalarının, kar zarar ortaklığı şeklindeki işlemleri “mudarebe” olarak adlandırılmaktadır. Emek sermaye ortaklığı bulunduğu bu işleme “muşareke” denilmektedir. finansal kiralama işlemi “icara” adıyla anılırken, alım satım sözleşmesine “selem” adı verilmektedir. İşletme ve firmalara kurumsal finansman desteği “murabaha”, uluslararası mal piyasasından peşin olarak satın aldığı malları kar paylı şekilde vadeli olarak müşterilere sattığı işlemler ise “teverruk” olarak isimlendirilmektedir. İslami usullere göre finansal kaynak toplamak için oluşturduğu finansal sertifika işlemi olan “sukuk” gibi çalışma yöntemleri bulunmaktadır.

1.2.4. Diğer Bankacılık Türleri

Son yıllarda teknolojinin hızla gelişmesi rekabet içerisinde bulunan bankaların da bu teknolojiyi kullanmalarına sebep olmaktadır. Şube ve personel maliyetini asgari düzeye indirmek isteyen bankalarla, bankaya gitmeden işlemlerini yapmak isteyen müşteriler teknolojik çağın gölgesine sığınmaktadır. Bankaların vizyon çerçevelerine bakıldığında ise artık müşterilerin çoğunluğunu teknoloji ile buluşturarak “havale, eft, fatura yatırma, hatta bireysel kredi çekme” vs. işlemleri bile şubeye gitmeden halletmelerini buna göre personellerine hedefler koydukları görülmektedir.

Teknolojik gelişmeler sonucunda klasik ticaret anlayışının yanında elektronik ticaret sistemi de yerini almaktadır. İnternet ağının kullanılarak yapılan işlemlerle yeni bir ticaret anlayışı da ortaya çıkmış olmaktadır (Eser ve Polat 2014 53).

1.2.4.1. İnternet Bankacılığı

İnternet bankacılığı klasik bankacılık hizmetlerinin internet üzerinden verilmesi olarak tanımlanmaktadır. Banka müşterisine verdiği internet şifresi ile müşterinin kendi hesabını görüntüleyerek buradan işlem yapması sağlanmaktadır. Her türlü yatırım, havale, eft, fatura ödeme, tüketici kredisi başvurusu ve onayı vb. işlemleri yapılabilmektedir (Takan 2001: 107-108; Şendoğdu 2011: 42).

1.2.4.2. Mobil Bankacılığı

Mobil bankacılık, herhangi bir banka tarafından veya herhangi bir finans kurumu aracılığıyla müşterilerine sunulan hızlı erişim ağıdır. Müşterilerin ise cep telefonu veya tablet gibi bir mobil cihazı vasıtasıyla teknolojik bir bileşen kullanarak bankacılık işlemlerini kolaylıkla yapmasına olanak tanımaktadır (Yıldız 2017: 11).

Mobil bankacılıkta EFT, havale, çek işlemleri, yatırım işlemleri, fatura ödemeleri, SGK ödemeleri vb. daha birçok işlemleri akıllı telefon vasıtasıyla yapılabilmektedir. İşlemleri yapabilmek için müşterisi olduğu bankanın ‘mobil bankacılık uygulaması’ nı akıllı telefonuna indirmesi yeterlidir.

1.2.4.3. Telefon Bankacılığı

Müşterilerin kendisinin bildiği bir şifre ile telefon tuşları yardımıyla işlemlerini yapabildiği bankacılık türüdür. İşlemler sesli uyarılarla yönlendirilmektedir. Günün her saati mevduat, havale kredi kartı işlemleri vb. bankacılık işlemlerini kolayca yapabilecek elektronik bankacılık türüdür.

Telefon bankacılığının en önemli unsuru bankacılık işlemleri için gelen aramaları belirli standartlar çerçevesinde cevaplayabilmektir. Bu bölümde çalışan personeller sürekli eğitimden geçerek güncel kampanya ve promosyonlardan hakkında devamlı bilgi sahibi olması gerekmektedir (Mermod 2011: 76).

1.2.4.4. ATM Bankacılığı

Türkçe karşılığı ‘‘Otomatik Para Çekme Makinası’’ olan ATM 24 saat hizmet sağlamaktadır. İçerisine yerleştirilen her para için ayrılan kasalar sayesinde müşteriler işlemlerini kolayca yapabilmektedir. ATM’den havale, eft, para yatırma, para çekme, kredili hesap kullanma, fatura ödeme vb. işlemler gerçekleştirilmektedir.

Bankacılık işlemlerinin şube dışında gerçekleşmesinin ilk adımı olarak sayacağımız ATM'lerin diğer alternatif bankacılık işlemlerine nazaran en önemli artısı para yatırma ve para çekme işlemlerinin kolaylıkla yapılabilmesidir (Evans 2000; Mermod 2011: 73). Her ne kadar elektronik paraların kullanımı gelecekte daha çok yaygınlaşacak ve ATM'ler önemini yitirecek düşüncesi çoğalsa da, kâğıt paralar tamamen ortadan kalkmadığı sürece ATM'ler yine müşterilerin en zor zamanlarında kullanabilecekleri kurtarıcı olarak gözükmektedir.

1.3. Bankacılık Kredi Türleri

Kredi, bir malın bedelinin ilerde ödenmesi vaadi anlamını taşımaktadır. İlerde ödenmesi şartıyla verilen bu ödemeler kredi işlemi olarak sayılmaktadır. Bankalar ödemiş oldukları paralar karşılığında kredi faizi almaktadır (Alkın 1974: 1983). Kredinin kaynağı, kazanılan gelirden yapılan tasarruflar olabilmektedir. Bu durumda kredi açılırken, ekonomide yeni para yaratma söz konusu olmamaktadır (Paya 1998: 27). Bankalar kredi hususunda müşterilerine birden fazla seçenek sunmaktadır. Bunların niteliği ve kullanım alanına göre farklılık göstermektedir. Bunu belirlemek için müşteri özelliği aranmaktadır. Diğer bir ifadeyle müşterinin bireysel mi, küçük işletme sahibi mi yoksa ticari bir firmaya sahip olup olmadığı özellikleri üzerinde durulmaktadır. Bu ayrım yapıldıktan sonra kişinin nakdi veya gayri nakdi ihtiyacına göre banka bu müşterilere kredi vermektedir.

Krediler iktisadi hayatta önemli işlevler taşımaktadır. Kredi, ticari veya ticari olmayan kişilerin bankada yapmış oldukları birikimlerinin atıl kalmasını engelleyerek, ekonomi de hareketlilik oluşturmaktadır. Kredi, ticari faaliyette bulunacak kişilerin tasarruflarını biriktirmeyi beklemeden daha hızlı ekonomik aktivitede bulunmalarını sağlamaktadır. Kredi, bireylerin gelecekte sahip olacakları gelir veya kazançlarıyla yapacakları tüketim ve harcamaları zaman bakımından öne çekmelerine imkan sağlamaktadır (Güney 2010: 80; Ertaş, Kaban, Sobacı 2016: 128).

Bankacılık sektörü, ekonomik büyüme için mevcut şartları iyileştirerek gerekli olan fonlar ve tasarrufların hızlı bir şekilde toplanmasını sağlayarak birçok projeyi hayata geçirmektedir. Sektör haricinde bulunan kişi ve kurumların sisteme

kazandırılmasıyla ülkedeki tasarruf miktarı artarak sermaye birikimini desteklenmektedir. Böylece kredi mekanizması yardımıyla iktisadi büyüme ve yen iş sahalarıyla istihdam yaratılmasını sağlamaktadır. (Turgut ve Ertay 2016: 115-116). Bankaların kredi sisteminde yapmış olduğu bu doğru işlemler, ülke ekonomisinde kırılganlığı azaltarak ekonomik kalkınma ve büyümeyi sağlamaktadır. Piyasaların parasal işlem hacimlerinde sağladığı artış, piyasadaki riskleri azaltmaktadır. Bu bağlamda bankalar piyasalarda nakit akışlarının fonlanması ve tasarruflardaki iyileşmelerin sağlanmasında önemli görevler üstlenmektedir (Koç 2015: 136).

1.3.1. Niteliğine Göre Krediler

Niteliğine göre krediler de müşterilerin nakdi veya gayrinakdi ihtiyaçları göz önünde tutulmaktadır. Bankacılık sektöründe en geniş özelliklere sahip kredi türleridir.

1.3.1.1. Nakdi Krediler

Bankaların faiz karşılığında kullandığı kredi türlerindedir. Bu tür krediler; iskonto, iştirah, avans ve borçlu cari hesap şeklinde kullanılmaktadır (Delikanlı 2000: 50; Ulusoy 2017: 282). İskonto ve iştirah, bono ya da poliçenin vadesinden önce bankaca alacaklısından satın alınmasıdır. Avans bir defaya özgü olmak üzere, belli bir vade ile çoğunlukla da maddi bir güvence karşılığında açılan kredilerdir. Borçlu cari hesaplar ise, herhangi bir süre söz konusu olmadığı TTK' nin 87' nci maddesi hükümlerine göre, belirlenen bir limit çerçevesinde müşteriye para çekip, yatırma yetkisi veren teminatlara ya da teminatsız kredilerdir (Ulusoy 2017: 282).

Bankanın belirlemiş olduğu şartların uygunluğunda kişilere vermiş olduğu ödemelerdir. Bu uygunluk kişilerin sahip olduğu gelirleri ölçütü ve başka bankalara daha önce borçlandığı çerçevede artıp azalabilmektedir. Bankadan verilen krediler "Türk Parası" ve "Yabancı Para" cinsinden oluşmaktadır. Kişiler, bankanın vermiş olduğu kredi neticesinde anlaşmış olduğu faiz oranı ve süre baz alınarak bankaya, almış olduğu krediden daha fazla ödeme yapmaktadır. Bankadan alınan kredi için bir örnek verilirse; 10,000 Türk Lirası kredi alan müşteri aylık faiz oranı yüzde 1 ile 36 ay süre sonunda bankaya ödediği toplam tutar 12.374 Türk Lirası olacaktır. Yani bu

zaman zarfında 2,374 Türk Lirası faiz ödeyerek fazla ödeme yapmaktadır. Dolayısıyla gelecekte elde edeceği geliri cezalandırmaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Türk Parası ve Yabancı Para Cinsinden Sağladığı Kredilerin Yıllara Göre Değişimi

Yıllar	Türk Parası (milyon TL)		Yabancı Para (milyon TL)		Toplam
	Kredi Tutarı	Yüzde	Kredi Tutarı	Yüzde	
2010	384.000	%73	142.000	%27	526.000
2011	485.000	%71	198.000	%29	683.000
2012	588.000	%74	206.000	%26	795.000
2013	753.000	%72	295.000	%28	1,047.000
2014	881.000	%71	360.000	%29	1,241.000
2015	1,013.000	%68	472.000	%32	1,485.000
2016	1,131.000	%65	608.000	%35	1,734.000
2017	1,414.000	%67	684.000	%33	2,098.000
2018	1,439.000	%60	956.000	%40	2,395.000

Kaynak: BDDK, *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri. Aralık 2018.* <http://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>.

Tablo 1’de 2010’dan 2018 yılına kadar olan bankacılık sektöründen sağlanan kredilerle ilgili veriler bulunmaktadır. Tabloya göre 2010 yılında toplamda 526 milyar TL kredi kullanılmış ve bu kredilerin 384 milyar TL’si Türk Parası, 142 milyar TL’si Yabancı Para cinsinden kredi kullanıldığı görülmektedir. 2018 verilerine göre ise toplamda 2.395 milyar TL kredi kullanılmıştır. Bunun içerisinde 1.439 milyar TL’si Türk Parası, 956 milyar TL’si Yabancı Para cinsinden kullanılmıştır. 2010 yılından sonra Türk Parası cinsinden kullanılan kredi yaklaşık 3 kat artmış ancak 2015’ten sonra Türk Parsı cinsi ile kullanılan krediler yalnızca 479 milyar TL artış göstermiştir. Yabancı Para cinsinden kullanılan

krediler de 2010-2015 yıllarından yaklaşık 3 kat, 2015-2018 yıllarında ise yaklaşık aynı oranda 3 kat artış göstermiştir. Toplam kredilere bakıldığında ise 526 milyar TL olan krediler 2018 yılında 2 trilyon 395 milyar TL olarak gerçekleşmektedir.

1.3.1.2. Gayri Nakdi Krediler

Yapılacak bir işin, ödenecek bir borcun veya yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüğün söz konusu olduğu durumlarda bankalar, müşteriler adına uygun komisyon veya ücret karşılığında taahhütte bulunarak kefil olması durumu olarak tanımlanmaktadır. Gayri nakdi krediler, nakdi kredilerden farklı olarak işlemler başlangıcında herhangi bir para verilmeyip gerekli yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda tazmin edilmesi durumu söz konusudur (Ulusoy 2012: 282; Dinç 2017: 54).

Gayrinakdi krediler, bankanın müşterilere başlangıçta para vermesini gerektirmeyen işlemlerdir. Sadece bir işin yapılması ya da bir borcun ödenmesi konusunda bankanın müşterisi lehine garanti vermesi niteliğindeki işlemler olarak da tanımlanmaktadır. Bankanın vermiş olduğu garanti sayesinde ilgili müşteriler finansal güce sahip olmaktadır. Bu tür kredilerde bankalar müşterilerinin belli bir iş konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmemeleri durumunda doğacak zararı kendilerinin karşılayacağını ya da belli bir ticari işlem sonucunda borcun ödenmemesi durumunda kendilerinin ödeyeceğini muhatap üçüncü kişilere taahhüt etmektedir (Babuşcu ve Hazar 2017: 151-152).

Tablo 2. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Yıllar İtibari ile Gayrinakdi Kredi Hacmi

Yıllar	Türk Parası (milyon TL)		Yabancı Para (milyon TL)		Toplam
	Kredi Tutarı	Yüzde	Kredi Tutarı	Yüzde	
2010	73.000	%43	94.000	%57	167.000
2011	92.000	%42	126.000	%58	218.000
2012	108.000	%44	133.000	%56	241.000
2013	144.000	%43	190.000	%57	334.000
2014	166.000	%43	218.000	%57	384.000
2015	188.000	%41	270.000	%59	458.000
2018	306.000	%39	474.000	%61	780.000

Kaynak: BDDK, *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri. Aralık 2018.* <http://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>.

Tablo 2’de bankacılık sektöründe kullanılan kredilerin gayrinakdi türdeki kredilerin hacmini göstermektedir. 2010 yılı itibari ile sürekli artış yaşanmaktadır. Toplamda 167 milyar TL olan gayrinakdi krediler 2015’te 458 milyar TL, 2018 itibari ile 781 milyar TL büyüklüğe ulaşmıştır. Gayrinakdi krediler genellikle teminat mektubu, kabul kredisi ve akreditif gibi taahhütler şeklinde uygulamada sıkça kullanılmaktadır.

1.3.1.2.1. Teminat Mektubu

Teminat mektubu, yapılacak bir işin, ödenecek bir borcun veya teslim edilecek banka tarafından garanti edilmesi hizmetidir. Geniş anlamda, yurt içinde veya yurt dışında yerleşik gerçek ya da tüzel kişiler lehine bir malın teslimi, bir işin yapılabilmesi ya da bir borcun vadesinde ödenmesi vb. konular söz konusudur. Bu tip konularda yüklenimin yerine getirilememesi halinde belirli bir tutarın kayıtsız şartsız ödeneceğinin banka tarafından bir mektupla taahhüt edildiği kredi uygulaması olarak tanımlanmaktadır (Babuşcu ve Hazar 2017: 151-152).

1.3.1.2.2. Aval ve Kabul

Aval, üçüncü bir kişinin senet ya da poliçe gibi kambiyo senedinin bedelini ödeyeceğine dair kefalet vermesi olarak tanımlanmaktadır. Fransızcadan dilimize geçen aval kelimesi “ödeme kefilliği” anlamındadır (Babuşcu ve Hazar 2017: 158).

Kabul, kredisi esas itibariyle bir ithalat kredisi niteliği taşımakta, ancak bu tür işlemlerde ayrıca ihracatçı tarafından ithalatçı üzerine çekilen bir poliçe söz konusu olmaktadır (Babuşcu ve Hazar, 2017: 158). Poliçe süresi alıcı ve satıcı arasındaki anlaşmaya bağlı olarak serbestçe belirlenebilmektedir (Vurucu ve Arı 2017: 223).

1.3.1.2.3. Akreditif

İhraç edilen malların bedellerinin ödeneceği hususunda belirlenen koşulların yerine getirilmesi durumlarında ödemenin yapılacağına ilişkin bir çeşit teminattır (tcmb.gov.tr). Bu sistem uluslararası ticaret işlemlerinde sıkça kullanılmaktadır. İthalatçı firmaların ülkesinde bulunan bir banka, ihracatçı firmaların ülkesinde bulunan bir banka vasıtasıyla belirli bir parayı ihracatçı firmaya, istenilen vesaiki önceden belirlenen bir süre içinde ibraz etmesi şartıyla ödemeyi taahhüt etmektedir. Böylelikle ithalatçı malların istediği kalite standartlar kendine ulaşmasını garanti ederken, satıcı ise mal bedelinin istediği zamanda ödeneceğinden emin olmaktadır. Akreditif, satıcının malın teslimi konusunda gerekli şartların yerine getirilmesi koşuluna bağlı olarak tüm masrafları tamamlayarak karşılayacağı sözünü veren bir bankadan teslim aldığı ticari bir belge olarak da tanımlanmaktadır (Babuşcu ve Hazar 2017: 160).

1.3.2. Kullanım Amacına Göre Krediler

Gerçek veya tüzel kişilerin bankadan kullandırılan kredileri ticari faaliyetlerde kullanıp kullanmadıklarına göre bankaların ne tür kredi vereceğini etkilemektedir. Bu krediler tüketici kredileri ve işletme kredileri olarak ayrılmaktadır.

1.3.2.1. Tüketici Kredileri

Banka hizmet türlerinden biri olan tüketici kredileri, tüketim ihtiyacı olan kişilerin ihtiyaçlarını gerçekleştirmelerine hemen olanak sağlayan bankacılık

finansman ürünüdür. Ticari ve sınıai kredilerin kullandırımıındaki amaç ticaret ve üretim hacminde artış sağlayarak nihai kazancı maksimuma ulaştırmaktır. Bireysel kredilerin kullandırımıındaki amaç ise, tüketicilerin isteği doğrultusunda mevcut ihtiyaçlarını o an karşılayabilmektir. Bu yönü ile bireysel krediler, tüketim tercihi konusunda kişilerin ihtiyaçlarını zaman açısından öne alması işlevini gerçekleştirilmektedir. (İnağ 1990: 1-2; Ertaş, Kaban, Sobacı 2016: 128).

Genel olarak tüketici kredilerini tanımlamak gerekirse; gerçek kişilere ticari olmayan işlemler için mal ya da hizmetlerde kullanılmak üzere banka tarafından verilen kredi türleri şeklinde ifade edilmektedir. Bu tanım kapsamında, bankalar müşterilerine kullandırmış olduğu ihtiyaç, taşıt ve konut kredisi ile bireysel kredi kartları gibi bankacılık ürün ve hizmetleri bireysel kredi kapsamında bulunmaktadır (Kılıç ve Torun 2018: 36). Bu bireysel kredilerinin haricinde kişilerin kısa süreli ihtiyaçlarını karşılamak için bankalar tarafından hesaplara yansıtılan kredili mevduat hesabı da bireysel kredi türlerinden sayılmaktadır.

Bireysel olarak kullandırılan kredi türlerinin müşterileri, maaş alan ücretli çalışanlar, kamu personelleri, emekli olan kişiler, kira ya da düzenli faiz kazancı sağlayan gerçek kişiler, serbest meslek mensupları, işletme sahipleri diğer gerçek kişiler olarak gruplandırılmaktadır (Şakar 2015: 193).

1.3.2.1.1. Konut Kredileri

Bankalar tarafından müşterilerin alacağı konutlar üzerinde ipotek koyarak, satıcıya ödemiş oldukları ödünç paraları kapsamaktadır. Ayrıca konut sektörü kapsamında kredilendirmeye yetkili kamu iktisadi teşebbüsü statüsündeki bankaların kendi mevzuatları çerçevesinde açtıkları kredilerdir (Ulusoy 2017: 282). İpoteğe dayalı krediler olarak da bilinmektedir. (Erdem 2008: 82). Tüketici kapsamındaki konut kredileri 18 yaş ve üstü kişilerin gelirlerini belgeledikleri zaman, geçmişte herhangi bir bankacılık kredi performansında olumsuzluk olmayan kişiler, bankaya başvurdukları zaman konut satın almak için konut kredisi kullanabilmektedir (Vurucu ve Arı 2017: 90).

1.3.2.1.2. Taşıt Kredileri

Birinci ya da ikinci el taşıt sınıflarının tümüne kullandırılan kredilerdir (Ulusoy 2017: 282). Kredilendirme işlemi yapıldıktan sonra araç rehin sözleşmesi alınarak borcu bitene kadar ilgili bankada rehinli kalır borç bittikten sonra banka kanalı ile otomatik olarak rehin kaldırılır.

Taşıt kredilerinde kullanılacak kredi limiti, sıfır araçlarda satış fiyatına, ikinci el taşıtlarda ise kasko değerine bakılarak belirlenmektedir. Ayrıca ikinci el taşıtlarda belirli bir yaş kriteri söz konusudur (Vurucu ve Arı 2017: 87).

1.3.2.1.3. Kişisel İhtiyaç Kredileri

Gerçek kişilerin ticari faaliyetler dışında kullanılmak suretiyle, mal ve hizmet alımlarını kapsayan kredilerdir (Ulusoy 2017: 282). Genellikle kişilerin almış olduğu mevcut maaşların bir kısmı ile sınırlı olup geri ödeyecekleri vade ve faiz oranı belirleyicidir.

1.3.2.1.4. Bireysel Kredi Kartları

Kart sahiplerinin belirli işyerlerinde nakit ödeme yapmaksızın mal ve hizmet alımına ilişkin ve banka şubeleri ile otomatik para çekme cihazlarından kredi çekebilme olanağı tanıyan ödeme ve kredi aracıdır (Yılmaz 2000: 124). Bu kartlar belirli bir limit dahilinde olup kart hamiline tahsis edildiğinden itibaren rotatif şekilde kullanılabilme özelliğini taşımaktadır (Vurucu ve Arı 2017: 94).

1.3.2.1.5. Kredili Mevduat Hesabı

Kredili Mevduat Hesabı (KMH); müşterilerin hesap tutarının hem artı hem de eksi olarak çalışabileceği ve hesabın eksi olması durumunda, müşterinin önceden belirlenen kredi limiti kapsamında otomatik olarak kredilendirilebilen bankacılık hizmet ürünüdür. Kullanılan krediye ilişkin faiz ay sonunda tahakkuk ettirilmektedir (Güney 2011: 117). Kişilerin kısa süreli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kredi türüdür. Hesaplarına banka tarafından yansıtılan limitle sınırlı tutulmaktadır. Sadece kullanım süresi dahilinde faiz ödenmektedir. Ayrıca düşük limitlerle birlikte müşteri portföyünü arttırırken aynı zamanda riskin tabana

yayılmasını sağlayarak banka açısından en önemli ve üzerinde durulan kredi türlerinden sayılmaktadır (Şakar 2015: 200-201).

Tablo 3. Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Kullanılan Bireysel Kredilerin Yıllara Göre Değişimi (milyar TL)

Yıllar	Konut	Taşıt Kredileri	İhtiyaç	Bireysel Kredi	Toplam
2010	61	6	63	44	174
2011	75	7	86	55	223
2012	86	8	100	72	266
2013	111	9	129	84	333
2014	126	7	149	74	356
2015	144	6	156	79	385
2016	164	7	167	82	420
2017	192	7	199	91	489
2018	188	7	205	105	505

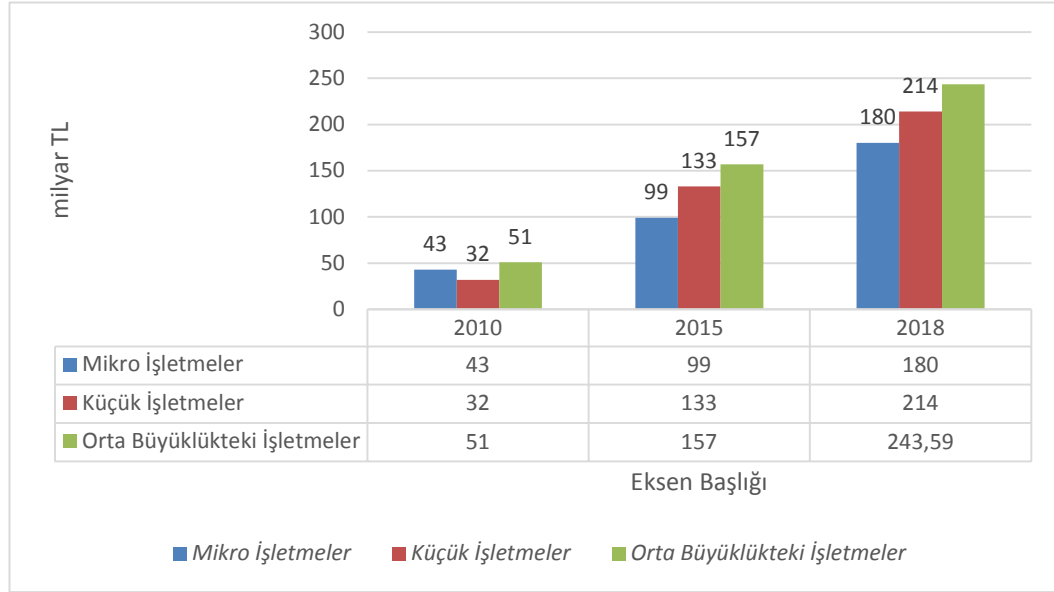
Kaynak: BDDK, *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Aralık 2018*. <http://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>.

Tablo 3’te görüldüğü üzere bireysel krediler 2010 yılı itibari ile sürekli artış içerisinde. Bunlardan konut kredileri 2010 yılında 61 milyar TL, 2015 yılında 144 milyar TL ve 2018 itibari ile 188 milyar TL’ye ulaşmıştır. Taşıt kredileri yıllar itibari ile 6 milyar TL den 7 milyar TL’ye ulaştığı görülmektedir. Taşıt kredilerinde uygulanan ÖTV oranlarındaki değişikliğin burada etkisi olduğu söylenebilir. İhtiyaç kredileri ise 212 milyar TL’ye ulaşarak bireysel krediler içerisinde en fazla hacme ulaşan ürün grubu olmuştur. Kredi kartlarının yıllar itibari ile yaygınlaşması ve kullanımının artması sonucu 105 milyar TL hacmine ulaşmasını sağlamıştır. Kredi kartlarında 2014 yılındaki bir önceki yıla göre azalış gözlenmektedir. Bu azalışın kredi kartlarında yapılan taksit sınırlaması etkili olduğu gözlenmektedir. Toplamda bireysel krediler, 2010 yılında 173 milyar TL, 2015 yılında 385 milyar TL ve 2018’de 505 milyar TL rakamlarına ulaşmıştır.

1.3.2.2. Kobi-Ticari Kredileri

Bankacılık sektöründeki en önemli politika “riskin tabana yayılması” olarak bilinmektedir. Dolayısıyla KOBİ kredileri, kredilerin en yoğun olduğu kredi grubu olarak görülmektedir (Vurucu ve Arı 2017: 125). Ticari krediler geniş anlamda, “Ticari faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla kısa ve uzun vadeli ihtiyaçlarını karşılamak nakit, mal, kefalet, teminat biçim ve niteliğinde, gerçek ya da tüzel kişilerin kefaleti veya rehni karşılığında verilen kredilerdir” şeklinde tanımlanmaktadır (Girginer 2008: 133). Zaman içerisinde şirketlerin cirolarını artırmaları nedeniyle KOBİ kavramı Mikro İşletmeler, Küçük İşletmeler, Orta Büyüklükteki İşletmeler olarak ayrıldığı görülmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki tabloda yıllara göre bu işletme türlerinin kredi büyüklükleri ele alınmaktadır.

Şekil 1. Türkiye Bankacılık Sektöründe Kobi-Ticari Kredilerin Gelişimi

Kaynak: BDDK, *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Aralık 2018*. <http://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>.

Şekil 1’de yer alan üç ayrı yılın verilerine göre en çok ticari hacime sahip işletme türü orta büyüklükteki işletmelerdir. Yıllar itibari ile 51 milyar TL’den 270 milyar TL seviyelerine ulaşmıştır. Aynı şekilde mikro işletmeler 43 milyar TL’den 180 milyar TL seviyelerine, küçük işletmeler ise 32 milyar TL’den 214 milyar TL kredi hacmine ulaşmıştır. Bu verilere dayanarak toplamda 2010 yılında 125 milyar

TL kredi hacmine sahipken aradan geçen 8 yılda 4 kat artarak 2018’de 612 milyar TL hacim yakalamıştır.

1.4. Türkiye’de Bankaların Güncel Görünümü

Bankacılık Türkiye’de finans sektörünün en hareketli olduğu ve piyasanın nabzını belirleyen en önemli sektör konumundadır. Bu da bankacılık sektörünün ülke ekonomisinin kalkınması için zirve noktasında tutmaktadır (Yayar ve Karaca 2014: 2). Bu nedenle piyasayı aktif halde tutabilmek için bankalara önemli görevler düşmektedir. Bankalar kendi kârlarını artırabilmek için personel sayısını arttırmakta bunun için de bankanın belirlediği bölgelerde yeni şubeler açmaktadır. Türkiye’de bankaların güncel durumları, şube ve personel sayıları, aktifleri ve kâr/zarar durumları bu açıdan büyük önem taşımaktadır.

1.4.1. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Banka Sayısı

Bankacılık sisteminde banka sayısının önemi büyüktür. Çünkü banka sayısının varlığı piyasada rekabeti arttırmaktadır. Bu rekabet hem piyasayı canlandırmakta hem de müşterilere bu rekabette avantaj sağlamaktadır. Bu rekabette kamu bankalarının özel bankalara oranla daha avantajlı olduğunu da belirtmek gerekir. Çünkü kriz dönemlerinde artan para maliyetlerinden dolayı önce özel bankalar rekabetten çekilmektedir. Kamu bankaları ise hükümetin yapmış olduğu para ve maliye politikalarının etkisi ile hareket etmektedir. Kişi ya da firmalara iyi hizmet verebilmek için piyasayı canlı tutacak bankacılık hizmetlerinde kısa vadeli kampanya düzenlemektedir. Bu canlılık da ülke ekonomisini etkilemektedir.

Geçmiş yıllara bakıldığında bankaların sayısı 2000’li yıllarda azaldığı daha sonra istikrarlı bir şekilde mevcut halini korumaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Aşağıdaki tabloda bankaların özellikle kriz dönemi ve sonrasındaki sayıları dikkat çekmektedir.

Tablo 4. Türkiye’de Bulunan Bankaların Yıllara Göre Dağılımı (adet)

	2000	2005	2010	2015	2018
Kamu Sermayeli	4	3	3	3	3
Özel Sermayeli	23	17	10	9	9
TMSF’ye Devredilen	11	1	2	1	1
Yabancı Sermayeli	17	13	17	21	21
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	18	13	13	13	13
Katılım Bankaları	6	4	4	5	5
Toplam	79	51	49	52	52

Kaynak: BDDK, *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Aralık 2018*.

<http://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>.

Tablo 4’te bankaların yıllara göre sayılarının değişimi gösterilmektedir. Bu tabloya göre 2000 yılı baz alınarak başlanan banka sayılarının 2018 yılı itibari ile azaldığı gözlemlenmektedir. Temelinde 2001 yılındaki krizin etkisinin olduğu unutulmamalıdır. Özel sermayeli bankaların bu krizden en çok etkilendiği dolayısıyla 23 olan banka sayısının 9’a kadar düştüğü görülmektedir. Kalkınma ve yatırım bankalarının sayısının 18’den 13’e düşmüştür. Katılım bankalarında azalma olsa da son yıllarda ki hükümet politikalarının bu yönde çalışma başlatması ile artmaya başladığı görülmektedir.

1.4.2. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Şube Sayısı

Daha önce bankaların sayısının öneminden bahsetmiştik. Ayrıca şube sayılarının da bu kapsamda önemi daha fazla önem arz etmektedir. İlçelerin bile büyük bir bölümünde banka şubelerinin açıldığını ve varlığını devam ettirdiğini söylemek mümkün. İlçelerde açılan şubelerin büyük bölümün çiftçilere ve tarıma yönelik olduğunu düşünürsek bu pazardan pay almak için şube sayılarını arttırmaktadır. Aşağıdaki tabloda 2000’li yıllardan günümüze mevcut şube sayıları bulunmaktadır.

Tablo 5. Türkiye Bankacılık Sektöründe Şube Sayısının Gelişimi (adet)

	2000	2005	2010	2015	2018
Mevduat Bankaları	7,812	6,241	9,419	11,152	10,400
Katılım Bankaları	144	292	607	1,080	1,107
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	28	35	40	42	54
Toplam	7,984	6,568	10,066	12,274	11,561

Kaynak: BDDK, *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Raporu Aralık 2018*. <http://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>. TBB, *Türkiye’de Bankacılık Sistemi Banka, Çalışan ve Şube Bilgileri Raporu*. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/1105/Banka_Calisan_ve_S_ube_Sayilari-Aralik_2018.pdf. TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/banka-genel-bilgileri>. Erişim tarihi: 20.03.2019.

Tablo 5’te görüldüğü üzere kamu bankaları, özel sermayeli bankalar dahil olmak üzere önceki tabloda banka sayılarında azalma görülse de şube sayısı ters yönde artış göstererek 10,000 seviyesine ulaşmıştır. Tabloda oransal olarak en çok şubelerini artıran grup katılım bankaları olmuştur. Verilere göre 2018 itibari ile toplamda 11,561 şube bulunmaktadır. Şube sayılarının artmasında özel bankaların sayısının arttığını ve ekonomik anlamda iyileşme olduğunu söylemek mümkündür.

1.4.3. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Personel sayısı

Bankaların sayısının artmasıyla şubeleşmenin yaşanması personel sayısının artışı sağlamaktadır. Personel sayısı da yine rekabette önemli bir paya sahiptir. Personel sayısı bankaların mali yapısına göre değişiklik göstermektedir. Bankaların belirlemiş olduğu vizyon çerçevesinde hem şubeleşme artmaktadır hem de personel sayısı artış göstermektedir. Günümüzde her ne kadar internet bankacılığına önem verilse de bankacılık hizmetlerinden yararlanmak için şubeden yapılan işlemlerde personel sayısına bakarak ciddi azalışlar olmadığı aşağıdaki tabloda da görülmektedir. Personel sayısını arttırmak her ne kadar maliyeti arttırmak gibi görünse de bankalar istihdam yaratma da ülke ekonomisi içinde önemli bir paya sahiptir.

Tablo 6. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Personel Sayısı (adet)

	2000	2005	2010	2015	2018
Mevduat Bankaları	165,224	127,851	173,133	196,000	186,918
Katılım Bankaları	3,001	5,747	12,677	17,000	15,143
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6,481	5,126	5,370	5,000	5,395
Toplam	174,706	138,724	191,180	218,000	207,456

Kaynak: BDDK, *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Raporu Aralık 2018*. <http://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>. TBB, *Türkiye’de Bankacılık Sistemi Banka, Çalışan ve Şube Bilgileri Raporu*. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/1105/Banka_Calisan_ve_Sube_Sayilari-Aralik_2018.pdf. TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/banka-genel-bilgileri>. Erişim tarihi: 20.03.2019.

Tablo 6’da yıllara göre bankalarda çalışan personel sayıları ele alınmaktadır. Katılım bankaları 18 yılda beş kata yakın personelini artırmış ve 15,143 adet personele ulaşmıştır. Bu süre zarfında rakamsal olarak ise mevduat bankaları 22 bine yakın personel alımı gerçekleştirmiştir. 2005 yılında ciddi bir azalma olsa da sonraki 5 yılda 50 bine yakın personel istihdam ederek ciddi bir artış gerçekleştiği görülmektedir.

1.4.4. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Aktif/ Pasif Durumu

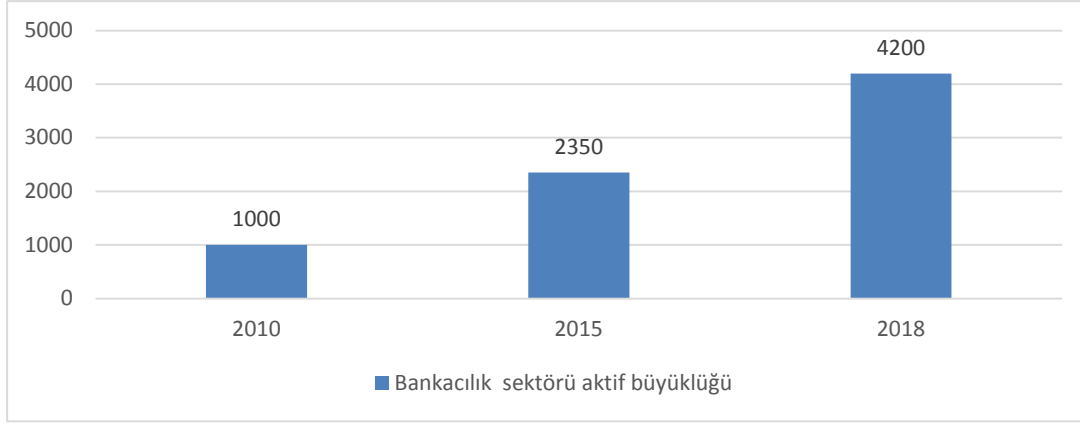
Aktif ve pasif yönetimi; Bankaları uzun vadeli planlar çerçevesinde hedeflerine doğru yönlendirmek için genellikle bir tam yıl kapsamındaki planlama faaliyetleridir. Aktif pasif yönetiminin amacı bankanın karını maksimize etmekten geçmektedir. Bilançolarda aktif pasif yönetimi birbirinden ayrı düşünülmemektedir (Akkuş 2008: 76).

Aktif pasif yönetiminde temel amaç, bilançonun aktif ve pasif tarafında bulunan finansal kalemlerdeki değişkenliklerden dolayı meydana gelecek kayıp ve zararların önüne geçebilmektir (Yıldıran 2016: 314).

Ticari bankacılık da ticari işletmeler gibi kar amacı güden kuruluşlardır. Bu bakımda bankalar ticari kazançlarını artırmak için verilen kredileri fazlaştırmak, yapılan yatırımları çoğaltmak istemektedir. Bunun için de daha fazla fon toplamak istemektedir. Para otoritelerinin alacağı kararlara göre hareket eden bankalar için

karlılığı ve kazancı artırmanın bir yolu daha etkin bir pasif yönetimi uygulamak, diğer bir yolu ise aktif yönetimlerini iyileştirmektir (Akkuş 2008: 75).

Şekil 2. Türkiye’de Bankaların Yıllara Göre Aktif Büyüklüğü (milyar TL)

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Eylül 2018.

Şekil 2’de Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü yer almaktadır. Son 8 yılda yaklaşık 4 kattan fazla artarak 4 trilyon TL’yi aşmış durumdadır. Bankacılık sektörünün finans piyasaları ve ekonomi üzerinde ne kadar etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Aktif Pasif Kalemleri

Aktif Kalemler			Pasif Kalemler		
Krediler	2,395	%63	Mevduat	2,036	%52
Menkul Kıymetler	478	%12	Özkaynaklar	421	%11
Likit Değerler	482	%12	Mevduat Dışı Kaynak	833	%22
Diğer Aktifler	512	%13	Diğer Pasifler	577	%15
Aktif Toplam	3,867	%100	Pasif Toplam	3,867	%100

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Aralık 2018.

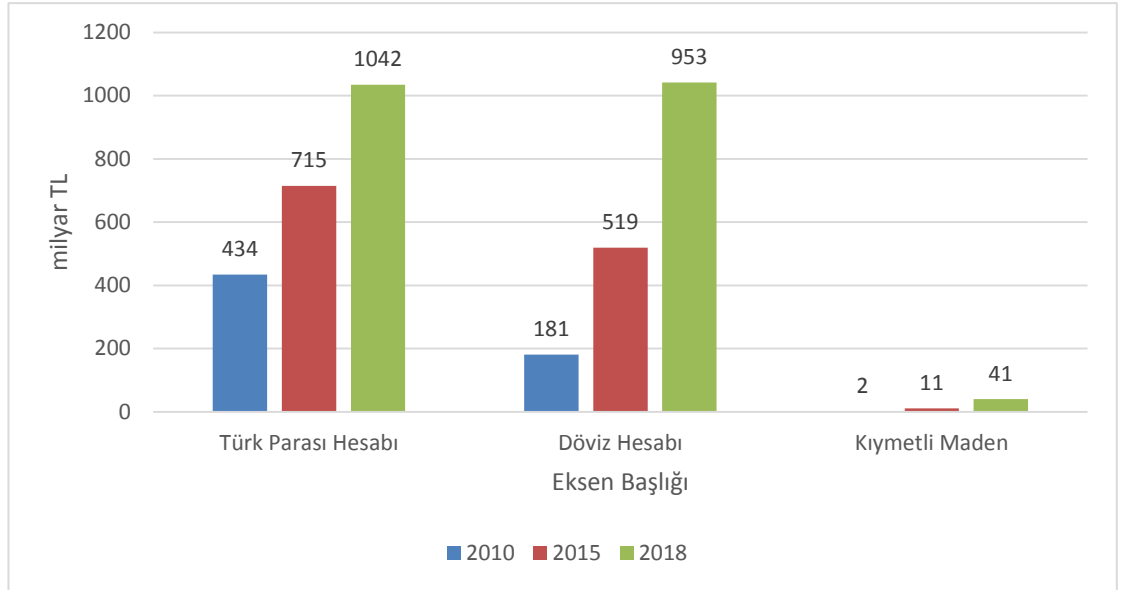
Tablo 7’de Türk bankacılık sektörünün aktif pasif kalemleri bulunmaktadır. 2018 verilerine göre, kredilerin payı %63 seviyelerinde 2 trilyon 395 milyar TL hacme ulaşmıştır. Menkul kıymetler 478 milyar TL ile aktif kalemi oluşturmaktadır. Pasif kalemler de ise mevduat kalemleri %52 ile en büyük paya sahip bankacılık ürünlerindedir. Toplamda 2 trilyon 36 milyar TL hacim yakalamıştır. Bunun haricinde mevduat dışı kaynaklar olan bankalara borçlar, fonlar ve ihraç edilen

menkul kıymetler %22 ile mevduattan sonra gelmektedir. Toplamda ise aktif ve pasif kalemler 3 trilyon 867 milyar TL hacim yakalamıştır.

1.4.5. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Mevduat Durumu

Hem tasarruf sahipleri açısından hem de bankalar açısından oldukça önemli olan mevduat ürünü bankaların ve para ticareti yapan kuruluşların, en temel kaynaklarındandır. Bunun için tasarruf sahiplerinin birikimlerini kendilerine yatırılmasını isteyen bankalar yoğun çaba içerisinde girmektedir. Tasarruf sahipleri açısından ise güvenli bir şekilde saklanması, saklanırken de gelir elde etme çabası içerisinde bulunmaları önem arz etmektedir. Bir banka için ise hayati öneme sahip olan mevduat, bankanın prestij açısından olduğu kadar büyüklüğünün de göstergesi durumundadır (Güney 2011: 42).

Şekil 3. Türkiye Bankacılık Sektöründe Mevduat Durumu

Kaynak : BDDK. *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Aralık2018.*

Şekil 3’te bankaların mevduat yapısının yıllara göre değişimi verilmiştir. Buna göre 2010 yılına göre 2018 yılında mevduatta 3 kat artış yaşanmış ve bankalarda 2 trilyon 136 milyar TL mevduat bulunmaktadır. Verilere göre söz konusu dönemde Türk parası hesabında 434 milyar TL’den 1 trilyon 42 milyar TL yine döviz hesabında 181 milyar TL’den 953 milyar TL kıymetli maden de ise 2 milyar TL’den 41 milyar TL’ye artış yaşanmıştır.

1.4.6. Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Kâr/Zarar Durumu

Kâr ekonomik temellere dayanan ticari faaliyet yürüten her kuruluşun amaçlarından biridir. Özellikle bankaların kâr elde etmeleri büyümelerini sağlarken gelişimlerinin de finansal temelini oluşturmaktadır (Uray 2008: 22). Bankacılık sektörü ile ilgili tartışmaların önemli bir kısmını bankaların kârlı çalışıp çalışmadıkları oluşturmaktadır. Bilindiği gibi bir kurumun kârlı çalışıp çalışmadığını anlamamanın en iyi yolu, o işe yatırılan sermayenin ne kadar kazanç sağladığına bakmaktır. Bankalar açısından bu, ödenmiş sermayenin sağladığı gelir anlamına gelmektedir (Çankaya, Öz 2000: 26).

Tablo 8. Türkiye’deki Bankaların Ödenmiş Sermayesi ve Kârlılık Karşılaştırması

	Ödenmiş Sermaye (milyon TL)	Dönem Kârı (milyon TL)
2010	44,848	21,360
2015	64,584	25,644
2017	76,120	47,083
2018	96,191	53,814

Kaynak: TBB. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>.

Yukarıdaki tabloda TBB’nin yayınlamış olduğu verilere göre bankacılık sektörünün 2010 ve 2018 arası ödenmiş sermaye ve dönem kâr/zarar durumu ele alınmaktadır. Verilere göre 2010 yılı itibari ile ödenmiş sermayede sürekli artışlar meydana gelmiştir. Özellikle 2018 de bir önceki döneme göre 20 milyar TL’nin üzerinde artış gerçekleşmiştir. Dönem kârları ise sürekli artış göstermiş ve 2018 verilerine göre 53 milyar TL kar sağlamıştır.

1.5. Türkiye’de Bankacılık Sektörü İle İlgili Kurumlar

Gelişmiş ekonomilerde kişiler, aileler, işletmeler ve hükümetler için finansal fonksiyonları yerine getiren finansal araçlar bulunmaktadır. Bu finansal araçların ekonomik hayata sağladıkları en önemli katkı, fon akışını düzenli ve ucuz olarak tasarruf sahiplerinden son kullanıcılara (Başoğlu, Ceylan, Parasız 2009: 29) aktarırken bankalar açısından belirli kurallar ve düzen içerisinde bulunmaktadır. Bu

faaliyetlerini yürütürken bu kuralları belirleyen ve denetleyen kurumlara bağılılıkları bulunmaktadır.

1.5.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Merkez Bankaları, finansal yapının ve piyasaların merkezindeki bankalar olarak tanımlanmaktadır. Bu bankalar, tarihi açıdan ulusal kimliğin bir parçası olan ulusal parayı yaratma tekeli elinde bulunduran (Bakır 2007: 3) çağdaş ekonomilerin vazgeçilmez kurumlarıdır. Merkez Bankaları diğer bankalardan farklı olarak kar amacı gütmemektedir. Merkez Bankası olmadan para ve kredi sisteminin düzgün işleme mümkün değildir. Parasal işlemlerin yönetiminden sorumlu kurumların başında gelmektedir. Ülkelerin kendilerine ait Merkez Bankaları kurmalarının en önemli nedenlerinden bir tanesi para arzı kontrolünü tekelinde bulundurmaları istemeleri ve senyoraj geliri elde etmeleridir. Her bağımsız ülke bağımsızlığının bir göstergesi olarak ulusal bir para birimine ve Merkez Bankası'na sahip olmak istemektedir. Merkez Bankası da para basarak önemli bir senyoraj geliri elde etmektedir (Öztürk 2017: 76).

Bankanın temel amacı, fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka, uygulayacağı ve kullanacağı para politikasını araçlarını doğrudan kendisi belirleyerek fiyat istikrarını sağlamaktadır. Bankanın temel görev ve yetkileri T.C Merkez Bankası Kanununun 4. Maddesine göre belirlenmektedir. (TCMB 2018: 1).

1.5.1.1. Merkez Bankası'nın Yetki ve Görevleri

Merkez Bankası'nın emisyon ayrıcalığına sahip olması ve devletin hazine işlemlerini yapmasının yanı sıra bankalara kredi imkanlarıyla destek veren nihai kurum olması nedeniyle bankanın çok yönlü yetki ve görevleri bulunmaktadır (Aktan, Utkulu, Togay 1998: 110).

Kur rejimini belirlemektedir. Finansal piyasaları gözetmektedir. Risk merkezi kurmaktadır. En önemli görevlerinden olan banknot çıkarma yetkisine sahiptir. Paranın değerini koruyarak para hacmini ve kredi hacminin kontrol etmektedir. Mali piyasaları izlemektedir ve Merkez Bankası son ödeme mercii olarak görev yapmaktadır. Altın ve döviz rezervlerini korumaktadır. Bankalara mali ve ekonomik müşavirlik yapmaktadır. Enflasyon hedefini tespit etmektedir. Devletin

mali ajanlığını yapmaktadır. Merkez Bankasının başlıca bunlar gibi yetki ve görevleri bulunmaktadır. Ayrıca en etkin para politikası araçlarından olan açık piyasa işlemleri gibi görev ve yetkisi bulunmaktadır.

1.5.1.1.1. Açık Piyasa İşlemleri

Merkez bankacılığında en etkin kullanılan para politikası araçlarından birisi de açık piyasa işlemleridir. Likidite ve kısa vadeli faiz yönetimi için merkez bankaları tarafından kullanılmaktadır. Türkiye’de açık piyasa işlemleri yapabilme yetki ve görevi yasayla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına (TCMB) verilerek para arzını ve likiditeyi düzenlemek amaçlanmaktadır (TCMB 2018: 1). Para arzını ve ekonominin likiditesini düzenlemekte merkez bankalarının sahip oldukları en önemli politika aracı açık piyasa işlemleridir (Altun 1996: 21). Piyasanın likidite durumuna ve sistemdeki likidite sıkıntısı ya da fazlasının geçici veya kalıcı olma durumuna bağlı olarak (Altun 1996: 17) doğrudan alım, doğrudan satım, geri satım vaadi ile alım, geri satım vaadi ile satım gibi türleri vardır.

1.5.1.1.2. Kur Rejimini Belirleme

Türk Lirası’nın iç ve dış değerini korumak için hükümet ile birlikte gerekli önlemleri alarak uluslararası piyasadaki değerini korumak amacıyla gerekli önlemleri almaktadır (Öçal vd, 1997: 128; Öztürk 2017: 81). Türk lirasının yabancı paralara karşı değerinin belirlenebilmesi için döviz ve efektiflerin vadesiz ve vadeli alım ve satımı ile dövizlerin Türk Lirası ile değişimi ve diğer türev işlemlerini yerine getirmektedir (TCMB 2018: 1).

1.5.1.1.3. Finansal Piyasaları Gözetme

Para politikası finansal piyasalarda yürütülen operasyonlarla yakından ilinti olduğundan, Merkez Bankası finansal sistemdeki gelişmeleri izlemekte ve finansal sistemdeki tehlikeleri sezdiğinde yetkili kurumlara bildirmektedir. Bu işleyişi sağlarken de denetleyen kurumlar ile işbirliği halindedir (Öztürk 2017: 80).

1.5.1.1.4. Risk Merkezi Kurma

Finansal sistemi gözeterek finansal istikrarı bozabilen unsurların belirlenmesi ve gereken önlemlerin alınması Merkez Bankası’nın en önemli görevlerindedir.

Merkez Bankası faaliyette bulunan bankalar ve şirketlerle BDDK'nın belirlemiş olduğu mali kuruluşların müşterilerinin risk durumlarıyla ilgili bilgileri toplamak, BDDK ve ilgili kuruluşlarla paylaşmak için risk merkezi kurmakla görevlendirilmektedir (Öztürk 2017: 80).

1.5.1.1.5. Banknot Çıkarma

Bankaların faaliyet sahalarında uzmanlaşmalarıyla beraber, ticari bankaların banknot ihracı yetkileri kaldırılarak, tek bir bankaya verilmesi ile merkez bankası bankacılığı uygulamaları başlatılmıştır. Sonuç olarak Merkez bankacılığı bankalar üstü bir ihtisas bankacılığı niteliği kazanmıştır (Er 2009: 89).

1.5.1.1.6. Paranın Değerini Koruma

Merkez Bankası çıkarmış olduğu paranın değerini korumak zorundadır. Merkez Bankası'nın en temel görevlerinden olan fiyat istikrarını sağlamak için Kuruluş Yasası'nda belirtilen para politikası araçlarını kullanmaya, belirlemeye ve uygulamaya yetkilidir (Öztürk 2017: 148).

1.5.1.1.7. Para Hacmini Kontrol Etme

Merkez Bankaları para basma yetkisine sahip tek otoritedir. Para arzını belirleyerek para politikasının uygulamasında son derece önemli rol oynamaktadır (Öztürk 2017: 148).

1.5.1.1.8. Kredi Hacmini Kontrol Etme

Merkez Bankası bankaların, kredi işlemlerindeki faiz oranlarını ve müşterilere verecekleri mevduat karşılığındaki mevduat faiz oranlarının belirlemesinde etkili olmaktadır. Bankalardaki mevduatın vade ve türleri ile katılım hesaplarının vadeleri Merkez Bankaları tarafından belirlenmektedir (Öztürk 2017: 77).

1.5.1.1.9. Son Ödeme Mercii

Banka, nihai kredi mercii olması nedeniyle bankalara kredi verme işlemlerini yürütmektedir (TCMB 2018: 1). Sistem içerisinde geçici likidite sıkışıklıklarını ve finansal piyasaların etkin bir şekilde çalışmasını engelleyen teknik kaynaklı ödeme

sorunlarını gidermek için sisteme teminat karşılığında gün içi veya gün sonu kredi imkanı sağlayabilmektedir. Merkez Bankası, bankalara teminat karşılığında doğrudan kredi verebilmektedir. Finansal istikrarı sağlama yükümlülüğü nedeniyle karşılayamadıkları kriz durumlarında son ödeme mercii olarak kredi sağlamaktadır (Öztürk 2017: 148).

1.5.1.1.10. Altın Rezervlerini Koruma

Banka, uygulamış olduğu para politikası kapsamında, Türk Lirasının diğer paralar karşısındaki değerini belirleyebilmek amacıyla, döviz ve efektiflerin vadesiz ve vadeli alım ve satımı ile şartların önceden belirlenmesi suretiyle, döviz cinsi paraların Türk Lirası ile değişimi ve diğer türev işlemleri yapmaktadır (Erdem 2008: 261). Sahip olduğu altın rezervlerini saklamakta ve ülkenin çıkarları doğrultusunda yönetmektedir (Öztürk 2017: 149).

1.5.1.1.11. Döviz Rezervlerini Koruma

Döviz ödenmesini gerektiren ve döviz kazandıran tüm işlemler Merkez Bankası tarafından belirlenen yöntem ve esaslar çerçevesinde yapılmaktadır (Öztürk 2017: 149). Banka sırasıyla güvenli yatırım, likidite ve getiri önceliklerini dikkate alarak belirleyeceği usul ve esaslara göre yurt içi ve yurt dışı piyasalarda vadeli ya da vadesiz altın, döviz, menkul kıymet, türev ürün alım satım, borçlanma ve borç verme işlemlerini de içeren tüm bankacılık faaliyetlerinde bulunabilmektedir (Erdem 2008: 264).

1.5.1.1.12. Mali ve Ekonomik Müşavirlik

Hükümetin mali ve iktisadi istişare organı olarak görev yapan bankalar, para ve kredi politikası hususunda hükümet tarafından incelenmesi istenen hususlar hakkında mütalaa vermektedir. Yabancı ülkelerde yapılacak mali ve ticari anlaşmalar sözleşmesiyle ilgili müzakerelerde banka temsil edilmektedir (Erdem 2008: 261).

1.5.1.1.13. Devletin Mali Ajanlığını Yapma

Hükümet tarafından bankaya, devletin uluslararası mali ve iktisadi ilişkilerinde mali ajanlık verilebilmektedir. Banka, her nevi devlet iç borçlanma senetlerinin mali servisini, özel yasalara veya bunlara dayanan kararlar neticesinde

kambiyo denetlemesini ve dış ticaret rejimi tatbikatını veya benzeri işlemleri yapmakla görevlendirilmektedir. İşlemleri bu sıfatla yapmasından dolayı üçüncü şahıslar tarafından tevcih edilmez (Erdem 2008: 261).

1.5.1.1.14. Enflasyon Hedefini Tespit Etme

Banka, Hükümetle iş birliği halinde olarak birlikte enflasyon hedef tespitini gerçekleştirmektedir. Buna uyumlu olarak para politikasını belirlemektedir. Banka, para politikasının uygulanmasında tek yetkili ve sorumludur (TCMB 2018: 1).

1.5.1.1.15. Mali Piyasaları İzleme

Banka mali piyasaları takip etmek için, bankalar ve diğer mali kurumlardan ve bunları düzenlemek ve denetlemekle görevli kurum ve kuruluşlardan gerekli bilgileri istemeye ve istatistiki bilgi toplamaya yetkilidir (TCMB 2018: 1).

1.5.2. Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu

BDDK'nın amacı, bankacılık kanununun uygulanmasını sağlamaktır. Bankacılık kanunundaki amaç ise tasarruf sahiplerinin haklarını ve çıkarlarını korumak ve mali piyasalarda istenilen güven ve istikrarı sağlamaktır. Ekonomik kalkınmanın gereklerini de göz önüne alarak kredi sisteminin etkin ve düzenli bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere bankaların kuruluş, yönetim, çalışma, devir, birleşme, tasfiye ve denetlenmeleriyle alakalı esasları düzenlemektir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bankalar kanununun belirtilen bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için kurulmuştur (BDDK 2017: 26).

1.5.2.1. BDDK'nın Yetki ve Görevleri

Finansal piyasalarda güven ve istikrar sağlayan kurum, kredi sisteminin de etkin bir şekilde çalışmasına katkı sağlamaktadır. Kurum ayrıca mali sektörün gelişmesine yardımcı olmakta ve tasarruf sahiplerinin hak ve çıkarlarının korunmasında öncülük etmektedir. Bankalar ve finansal holding şirketleri ile diğer kanunlarda ve ilgili mevzuatta yer alan hükümler saklı kalmak kaydıyla finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin, kuruluş ve faaliyetlerini, yönetim ve teşkilat yapısını, birleştirme, bölünmez, hisse değişimi ve tasfiyelerini düzenlemek, uygulamak, uygulanmasını sağlamaktadır. Uygulamayı takip etmek ve

denetlenmesini sağlamak, yurt içi ve yurt dışı benzer kurumların katıldığı uluslararası mali, iktisadi ve mesleki teŐekküllere üye olmak, görev alanına giren hususlarda yabancı ülkelerin yetkili mercileri ile mutabakat (uzlaŐma) zaptı imzalamak, kanunla verilen diğer görevleri yerine getirmektedir.

1.5.2.2. BDDK'nın Bankalara Uygulayacağı Yaptırımlar

BDDK'nın kurulması ve ‘Bankacılık Yeniden Yapılandırma Programı’nın yürürlüğe konulması ile Türkiye’de bulunan bankaların uluslararası kalite, standart ve kurallara uygun halde yönetilmesine başlanmaktadır (Küçükbay 2016: 10).

Bankaların kurulması, bankaların faaliyetlerine izin verilmesi ve banka faaliyetlerinin takip edilmesi, BDDK'nın görev ve yetkileri kapsamında yürütölmektedir. BDDK'nın yetki ve yaptırımlarından bazıları Őunlardır: Kurum, bankaların Bankalar Kanununda yer alan tedbirleri almamalarından dolayı veya alınan tedbirler neticesinde bu sorunların çözümlenememesinden kaynaklı olarak, bankacılık faaliyetlerinde kısıtlamaya gitme veya geçici tedbir olarak faaliyetlerinde durdurma kararı almaktadır. Bütün önlemler alınmasına rağmen düzelmemesi durumunda, bankayı ‘Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devretmektedir. Bu durumda bankanın faaliyet izni de kalkmaktadır.

1.5.2.3. BDDK'nın Temel Hedefleri

BDDK'nın, bankacılık sektöründe etkinlik ve rekabet artırıcı işlemler yapmak, sektöre olan güveni sağlamaŐtırma, sektörün ekonomi üzerinde oluşturabileceği zararları en aza indirmek, bankacılık sektörünün dayanıklılığını sürekli hale getirmek, tasarruf sahiplerinin hak ve çıkarlarını muhafaza altına almak gibi temel hedefleri bulunmaktadır.

1.5.2.3.1. Bankacılık Sektörünün Etkinliğini ve Rekabet Kabiliyetini Artırma

Kamu bankalarının sektör üzerinde bozucu etkilerini önlemek, bankaların sermaye yapılarını güçlendirmek, finansal aracılık maliyetlerini düşürmek, grup bankacılığı ve mali olmayan faaliyetlerinin asgariye indirmek bankacılık sektörünün etkinliğini ve rekabeti artırmaya yönelik politikalarlardır.

1.5.2.3.2. Bankacılık Sektörüne Güven Sağlama

“Kendi sorumluluklarını almaları” ilkesi çerçevesinde, kamunun bilgilendirilmesi kapsamında düzenlemelerin yapılarak yeterli, anlaşılabilir ve doğru bilgilerin zamanında piyasaya ulaştırılması, muhasebe ve raporlama sisteminde uluslararası standartlara erişilmesi, taşınan riskler hakkındaki bilgilerin herkese açık ve ulaşılabilir olduğu şeffaf bir ortamın oluşturulması sektöre olan güveni sağlamlaştırmaktadır (Şendoğdu 2011: 153).

1.5.2.3.3. Bankacılık Sektörünün Ekonomi Üzerinde Oluşturabileceği Zararları En Aza İndirme

Sistemik risk yaratmaması için erken uyarı ve erken müdahale sistemi geliştirilerek sektörün ekonomiye verebileceği zararların önüne geçerek bu zararları asgariye indirmektedir.

1.5.2.3.4. Bankacılık Sektörünün Dayanıklılığını Artırma

Sektörün oluşabilecek riskler çerçevesinde direnç ve esnekliğe karşı dayanıklı hale gelebilmesi ile kurumsal yönetişimin iyileştirilmesine önem verilmektedir. İç denetim ve risk yönetim sistemlerinin geliştirilmesi, kredi riski ile birlikte piyasa ve operasyonel risklerin sermaye yeterliliği dikkate alınmaktadır (Şendoğdu 2011: 153).

1.5.2.3.5. Tasarruf Sahiplerinin Hak ve Çıkarlarını Muhafaza Altına Alma

Mevduat sigorta sistemi kapsamında piyasa disiplinini olumsuz yönde etkileyen ve ahlaki yönde istismarı artırıcı etkileri ile birikim sahiplerinin hak ve çıkarlarının güven altına alınması ihtiyacı arasındaki dengenin sağlanması hedeflenmektedir (Şendoğdu 2011: 153).

1.5.3. Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu

Tasarruf sahipleri bankaya para yatırırken faiz/kâr elde etmek amacıyla yatırmaktadır. Bunun yanı sıra paralarının güvenli bir biçimde saklanmasını istemektedir. Ev, işyeri, vb. yerlerde bulundurulan paraların çalınmaya, kaybolmaya karşı bankaya yatırılması tercih edilmektedir.

Kişiler kendi tasarruflarını yastık altında tutarak piyasaya kazandırmaması, kredi olarak ekonomiye sürülemeyen mevduat birikimlerinin işe yaramadan atıl kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bankalara yatırılan mevduat hesaplarının güvence altına alınması gerekli görülmektedir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu üç önemli fonksiyona sahiptir. Birincisi, mevduat sahiplerinin mevduatlarını garanti altına alarak onlara güvence sağlamaktadır (günümüzde 100.000 TL'ye kadar güvence altındadır). İkincisi ciddi miktarlarda mevduat çıkmasına neden olabilecek ortamların ve tasarruf sahiplerinin panik olmalarını önlemektedir. Üçüncü ise olası bir ekonomik kriz ortamında krizin yayılmasına imkan tanımamak ve sistemde bulunan tüm tasarruf sahiplerinin güvenini sağlamaktır (Güney 2011: 49-50).

1.5.4. Sermaye Piyasası Kurumu

Sermaye piyasalarının gelişiminin desteklenmesine ilişkin gerekli önlemlerin alınmasında, hem yatırımcının korunmasının sağlanması, hem de ülkedeki mali kaynakların verimli bir şekilde tahsis edilmesinde sermaye piyasasına önemli görev düşmektedir. SPK, sermaye piyasalarında adalet, verimlilik ve saydamlık sağlamak ve bu piyasaların uluslararası rekabet gücüne katkı sunmak üzere önemli düzenlemeler ve denetimler yapmaktadır (Öztürk 2017: 211).

“Sermaye Piyasası Kurulu, sermaye piyasasının güvenilir, şeffaf, etkin, istikrarlı, adil ve rekabetçi bir ortamda işleyişinin ve gelişmesinin sağlanması, yatırımcıların hak ve çıkarlarının korunmasını sağlayarak ilgili işlemleri düzenleme ve denetleme amacıyla Sermaye Piyasası Kanunu ve ilgili mevzuatla verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere kurulmuştur” (SPK 2017: 7).

1.5.5. Bankalar Birliği

Demokratik yapıların vazgeçilmez olgularından birisi de, kişi ya da kuruluşların ortak çıkarlar doğrultusunda koruyabilmek amacıyla kendi sistemlerini kurarak kamuoyu oluşturmaktır. Ortak amaç ve ortak çıkarlarını korumak kadar, yürütülen faaliyetlerde belli standartlar oluşturmak da kişiler ya da kuruluşlar için önem taşımaktadır. Bu amaçların gerçekleştirilmesinde ilk akla gelen yol etrafında örgütlenmek ve birlikte mücadele etmektir (Çolak 2003: 78-79). Bu birliktelik kapsamında bankalar da kendi aralarında kurmuş oldukları birlikler ile kendi

menfaatlerini koruyabilmek ve amaçlarını belirlemek üzere faaliyetlerini sürdürmektedir.

1.5.5.1. Türkiye Bankalar Birliği

Ülke içerisinde faaliyette bulunan bankaların bir arada bulunarak ortak çıkar ve amaç doğrultusunda sektörün gerektirdiği standartların kurumlara egemen kılınması için, Bankalar Kanunu ile birlikte Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur. (Çolak 2003: 78-79). Katılım bankaları dışındaki Türkiye’de faaliyet gösteren diğer bankaların tamamını temsil etmektedir. Ayrıca bu bankalar faaliyet izni aldıktan sonra bir ay içerisinde Türkiye Bankalar Birliği’ne üye kaydı yaptırmak, çıkarılan hükümlere uymak ve birliğe bağlı yetkili organların çıkarmış olduğu kararları uygulamak mecburiyetindedir (Yazıcı 2011: 128).

Türkiye Bankalar Birliği’nin amacı; serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri kapsamında, bankacılık düzenleme ilke ve kuralları doğrultusunda bankaların hak ve çıkarlarını savunmaktır. Bankacılık sisteminin büyüyerek sağlıklı bir şekilde çalışabilmesi ve bankacılık mesleğinin gelişmesini sağlayarak rekabet gücünün artırılması için çalışmalar yapmaktır. Rekabetçi ortamların oluşturulması ve haksız rekabetin önüne geçmek amacıyla gerekli kararları almak veya alınmasını sağlayarak bu kararları uygulamak ve uygulanmasını talep etmektir (<https://www.tbb.org.tr>).

1.5.5.2. Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Kanunu çerçevesinde kurulan tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşudur. Türkiye’de faaliyetini gerçekleştiren katılım bankaları; katılım bankaları birliğine üye olarak, birlik statü hükümlerine uymak ve birliğinin yetkili organlarının alacağı kararları uygulamak zorunda bulunmaktadır (Şendoğdu 2011: 51). TKBB’nin amacı, haksız rekabetin önüne geçmek amacıyla bankaların hak ve çıkarlarını savunmaktır (TKBB).

2018 yılsonu itibari ile beş adet katılım bankası bulunmaktadır. Bunlar Albaraka Türk Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası, Ziraat Katılım Bankası’dır. Bunlardan Vakıf Katılım Bankası ve Ziraat Katılım Bankası devlet destekli kamu bankaları

olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca Mart 2019 itibari ile Emlak Katılım Bankası BDDK izni ile faaliyetine başlamıştır. Katılım bankası sayısı bu tarih itibari ile 6 olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI, İSTİHDAM ve İŞSİZLİK OLGUSUNUN İKTİSADİ ANALİZİ

Adalet, toplumsal hayatın her alanında çok önemli bir konudur. Hukuk ve siyaset bilimi gibi iktisat bilimi de adalet nedir ve nasıl sağlanır sorusuna her zaman cevap aramaktadır. Ancak, iktisat disiplini, diğer sosyal bilim disiplinlerine göre ölçülebilir büyüklükler ile daha fazla çalışma şansına sahip olduğu için daha kesin adalet ölçüleri geliştirebilmektedir. Bunlardan en önemlisi ise gelir dağılımıdır (Kirmanlıoğlu 2009: 197).

Gelir, gerçek veya tüzel kişilerin, buldukları üretim ve hizmet süreçlerinin sonucunda elde ettikleri kazanım olarak ifade edilmektedir (Kepenek ve Yentürk 2010: 536). Gelir dağılımı ise bir ekonomide yaratılan kaynakları, piyasa tarafından veya merkezi siyasi karar mekanizması yoluyla, bu kaynakları üreten faktörler arasında dağıtılması (Kirmanlıoğlu 2009: 197) veya yaratılan gelirin ne şekilde bölüştüğünü gösteren bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca ekonomide bir yıl içinde yaratılan gelir, yani GSYH toplumu oluşturan bireyler tarafından ya da üretimi gerçekleştiren üretim faktörleri tarafından nasıl paylaşıldığını göstermektedir (Eğilmez 2009: 212).

Gelirin adil bir şekilde paylaşılması, “servet ve mülkiyetin” kişiler arasında yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Bunun sonucunda belli kişilerde yığılmasını engellemektedir. Üretilen gelirin bireyler, gruplar veya üretim faktörleri arasında adil bir şekilde paylaşılması, aynı zamanda tekelliliği de engellemek anlamına gelmektedir. Tüm devletlerin sonuç olarak ekonomik hedefleri, servet ve mülkiyeti alt tabakaya yayarak gelişmiş bir ülke seviyesine gelmektir. Tüm bireylerini her imkândan faydalandıran devletler, sosyal refah düzeyine ulaşmış devletlerdir (Erdoğan 2010: 511; Yaka 2017: 259).

Bir ülkede sosyal refah artışı ve ekonomik kalkınma kavramlarından bahsedebilmek için mutlaka gelir dağılımından söz etmek gerekmektedir (Öztürk 2005: 28). Genel olarak gelir dağılımı gelirin ortaya çıkışıyla birlikte gerçekleşmektedir. Üretim süreci, aynı zamanda bir gelir dağılımı sürecidir. Mal ve hizmet üretimine katılan faktörlerin, bu süreçte yaratılan değer artışını kendi aralarında nasıl paylaşacakları teknik, ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutları olan çok yönlü karmaşık bir olgudur (Alkin 1995: 141; Öztürk 2011: 347).

Gelir dağılımı politikasının amaçlarını sıralamak gerekirse, farklı gelir düzeyindeki gurupların gelirlerini arttırmak, ekonomik büyüme hızını kaybettirmeden sosyal kesimler arasında dengeyi sağlamak bulunmaktadır. Düşük gelirli gurupların gelirinin artırılması ise ancak tam istihdamın olduğu durumlarda mümkün olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin, *nüfus artış hızı yüksek sanayileşmesi tamamlanamamış, sermaye ve diğer üretim faktörlerinin dengesiz dağılmış eğitim eksikliği ve hem açık hem de gizli işsizliğin var olduğu ülkelerde, üretken olmayan ve eksik bir istihdam*; gelir dağılımında adaletsizliği arttıran unsurlar olarak görülmektedir. Bu nedenle ülkenin istihdam düzeyini artırarak tam istihdam seviyesine ulaşması, gelir dağılımının en önemli araçlarından birisi olmakta ve önem kazanmaktadır (Ünsal 1988: 179).

Çalışmak isteyen herkesin iş bulabileceği, herkesin insan onur ve kimliğine yaraşır bir şekilde gelir ve yaşam standartlarına kavuşturabilmek, sosyal güvenliği sağlayabilmek koşullarının oluşturulması ve bu açıdan gerekli tedbirlerin alınması görevleri devlet üzerinde bulunmaktadır. Devlet mali ve iktisadi politikalar yanında sosyal politika tedbirleri ile de üretim faktörleri arasında milli gelirin paylaşılması hususunu etkileyerek bu dağılımı yönlendirmektedir (Akdoğan 2014: 35).

İşsizliğin büyük bir sorun olduğu dünyada gerek politikacıların gerekse yeni dünya düzeninin en büyük sorunudur. İşsizliği önleyici, istihdamı artırıcı politikalar üretilse de aslında iktisatçılara göre istihdam hiçbir zaman istenilen seviyeye gelmemektedir. Bunun için iktisatçıların geçmişten süregelen teorileri bulunmakla birlikte çoğu işsizlik üzerine fikirlerini sunmaktadır.

Bu bölümde iki ana alt başlıkta gelir dağılımının iktisadi analizi ve istihdam ve işsizlik olgusunun iktisadi analizi anlatılmaktadır. Diğer başlıklar ise gelir

dağılımı kavramı açıklanarak gelir dağılımının önemi, türleri, gelir dağılımını belirleyen etmenler, eşitsizlik ölçümlerine bağlı olarak kuramlar anlatılmaktadır. Ayrıca İstihdam kavramı ve işsizlik olgusunda ise istihdam çeşitleri, istihdama etki eden faktörler analiz edilerek işsizlik türleri ve nedenleri anlatılmaktadır.

2.1. Gelir Dağılımının İktisadi Analizi

Çağdaş ekonomilerin önemli bir parçası olan gelir dağılımı olayı, üretimin farklı safhalarında üretime katkıda bulunanların bu üretimden pay almasıyla ilgilidir. Yani belirli bir sürede yaratılan gelirler üretime katılanlar arasında paylaştırılmaktadır. Buna gelir dağılımı denilmektedir. Üretimden alınan pay, para ile ifade edilmektedir. Ancak, dağılımı gerçekleştirilen gerçek gelir, aslında üretilen mal ve hizmetlerden oluşmaktadır (Gürkan 1996: 17). Yani milli gelir dağılımına ne milli gelirin tamamı ne de ülke içerisindeki kişilerin bütünü katılmaktadır. Sadece tüketim malları, bölüşüme katılmaktadır ama burada da hepsi değildir. Zenginlerin tüketimden kalan kısmı oluşturmaktadır (Aren 2016: 94).

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birisi de gelir seviyesinin düşük olmasıdır. Düşük gelir olmasından ziyade bu gelirin eşit bir şekilde dağıtılmaması ise daha büyük bir sorun teşkil etmektedir. Yani gelir dağılımı, ülkeler için adil bir dağılım sunmamaktadır (Kutlar ve Doğanoğlu 2007: 68)

Ekonomik kalkınmayla birlikte yatırımlar da artmakta, yatırımların artması sonucu ise sermaye birikimini gerektirmektedir. Özellikle düşük gelirli kişilerin belirli bir hayat standardına sahip olabilmeleri için harcamalarının artması gerekmektedir. Tüketimlerin artması ise tasarrufların veya sermaye birikiminin azalmasını ifade etmektedir. Sonuçta tasarrufların yetersiz kalmasıyla yatırımlar artırılmaz ve ekonomik kalkınma gerçekleştirilemez. Böylece tasarruflar ve yatırımlar azalsa bile gelir dağılımının iyileştirilmesi gerçekleştirilmektedir (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş 2010: 499-500).

2.1.1. Gelir Dağılımının Önemi

Ekonomik yaşamın işleyiş ve gelişimini açıklamaya yönelik çalışmalar yapan iktisat kuramları, gelir dağılımı olgusuna büyük önem vermektedir. Günümüzde adil

gelir dağılımı demokratik toplumların devamı niteliğindedir. Sosyal devlet anlayışında gelir dağılımının adil olmasını sağlayan politikalar gelir dağılımının nispi olarak düzelmesinde etkili olmaktadır. Ayrıca sosyal huzurun oluşmasında ve korunmasında, ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde, çalışma motivasyonu ve üretkenliğin artmasında, mevcut vergi kapasitesinin artmasında, ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanması yönünde gelir dağılımı adaleti büyük önem taşımaktadır (Öztürk 2017: 7-8).

Bir toplumda gelirin adaletsiz dağılımı, insanların ekonomik anlamda sıkıntı çekmelerine ve mutsuz olmalarına yol açmaktadır. Bununla birlikte ekonominin istikrardan uzak bir şekilde büyümesinin önüne geçmektedir. Milli gelirin, yüksek gelirli kesimler arasında yoğunlaşması ise iç talepteki genişlemeyi engellemektedir. Böylece, üreticiler ürünlerini yüksek gelirlilere göre üreterek geniş kitlelere ulaşmasına imkan vermemektedir. Ürünlerin herkes için üretilmeyişi ise fabrikalarda kapasite daralmasına ve maliyetlerin artırılmasına sebep olmaktadır. Nitekim, Gelir dağılımındaki bu dengesizlik, bütçe açıklarını etkileyerek büyütmede, turizm gelirlerinin artmasına engel olmakta ve yabancı sermayenin ülkeye gelmesini zorlaştırmaktadır (Karlık 1997: 61). Herkesin istediği kadar gelirden pay alması sağlanmakta ve kişiler istediği kadar pay almakta ise burada bu kimse taraf olarak kabul edilmemektedir. Çünkü bu kişiler toplumda ayrıcalıklı kişilerdir (Aren 2016: 94).

Gelir dağılımları arasında çok büyük farklar bulunmamaktadır. Bu yönden de çeşitlilik göstermektedir. Sosyal barışı sağlamada, toplumsal refahı arttırmada, fırsat eşitliliğini arttırmada ve ekonomik istikrarı sağlama açısından kişisel gelir dağılımının önemi ayrı bir yer tutmaktadır.

2.1.1.1. Sosyal Barışın Sağlanması

Toplumsal dengesizliklerin en önemli sebebi sosyal kesimler arasında bulunan gelir dağılımındaki dengesizliklerdir (Özbilen 1998: 383). Tüketici kısımlar arasındaki gelir dağılımında ne kadar adalet sağlanırsa veya büyük farklılıklar bulunmazsa, o kadar bireyler arasındaki toplumsal refah eşitsizlikleri ortadan kalkmaktadır. Toplumsal refahın artması da bu şekilde sağlamaktadır. Ayrıca adil

gelir dağılımının ekonomik güç birikimlerini önlemek, rant sahibi tabakanın ekonomik anlamda büyümesine olanak tanımamak gibi, sosyal açıdan faydalı yönleri de bulunmaktadır. Bu yüzden, adil gelir dağılımı tüketim sahibi kesimler arasında refah, ekonomik ve politik güç dengesi kurarak ve çalışmadan hayatını sürdüren bir sosyal kesimin oluşmasına imkân tanımadığından sosyal barışı sağlamaktadır (Türk 2011: 322).

2.1.1.2. Toplumsal Refahın Sağlanması

Ölçülebilir büyüklük olan gelir ve servet, bir ülke içerisindeki refah dağılımı, gelir ve servete; daha yaygın bir şekilde gelire bağlı olarak ölçülebilmektedir. Ancak, refahı belirleyen başka birçok unsur bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlisi, ülkedeki sosyal politikaların varlığıdır. Eğer devlet, az gelirli kesimlere parasız olarak ve nitelikli bir eğitim, sağlık ve konut gibi sosyal hizmet imkânı sağlıyorsa, gelir dağılımındaki bozuklukların refah düzeyine yansımaları daha az olmaktadır (Kirmanlıoğlu 2009: 197).

Dolayısıyla gelir dağılımında adalet sağlanabilmesi için, gelir kısmı yüksek olanlardan gelir kısmı düşük olanlara doğru gelir transferi yapılması gerekmektedir. Marjinal fayda teorisine göre bir kişinin sahip olduğu gelir ne derece artarsa o kişinin gelirinin son birimine atfettiği değer o derece azalmaktadır. Bundan dolayı, yüksek gelire sahip sosyal kesimlerden düşük gelirli sosyal tabakalara yapılan gelir transferleri toplumsal fayda ve toplumsal refahı artırıcı yönde etkide bulunmaktadır. Çünkü her transferin bu şekilde yapılmasında sosyal maliyet düşük iken bunun sonucunda meydana gelen sosyal fayda yüksektir (Türk 2011: 322).

2.1.1.3. Fırsat Eşitliliğini Artırması

Gelir dağılımını daha adil hale getirmek ve yoksullukla mücadele etmek için istihdam olanaklarını artırmayı amaçlayan iktisat politikalarının yanı sıra, ekonomik fırsatlardan eşit ve evrensel olarak yararlanılmasında fırsat eşitliğinin sağlanması da gerekmektedir. Altyapı, eğitim, sağlık ve sosyal konut gibi tesisler dâhil olmak üzere kamusal mal ve hizmetlerden yararlanmada vatandaşlar arasında fırsat eşitliğinin sağlanması gelir dağılımı adaleti açısından büyük önem taşımaktadır (Öztürk 2012: 363). Yüksek gelir ve zenginlik nitelikli eğitim olanaklarıyla doğru orantılıdır.

Eğitim hizmetlerinden yüksek gelirli gruplar daha fazla yararlanmaktadır. Örneğin, yüksek gelirli aile çocukları özel eğitim kurumlarından daha fazla yararlanmaktadır. Ancak düşük gelir gruplarına mensup başarılı ve yetenekli çocukların özel eğitim kurumlarından faydalanamaması gelir dağılımında bozulmaya neden olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kırsal ve kentsel bölgelerde eğitim kalitesi farklılık göstermektedir. Böyle toplumlarda bir tarafta özel eğitim olanaklarına sahip olan ve yurtdışı eğitim alan sosyal bir kesim bulunmaktadır. Diğer tarafta ise yeterince desteklenmeyen kamusal eğitim alan kesimler söz konusudur ve bu iki kesim arasında eşitsizlik artmaktadır (Sobhan 2005: 3). Dolayısıyla devletin, kişilerin sosyal çıkarlarına yapmış olduğu müdahaleler sonucu fırsat eşitliği sağlanmış olmaktadır.

2.1.1.4. Ekonomik İstikrarı Sağlaması

Tüketiciler arasındaki gelir dağılımındaki adalet, gelişmiş ekonomilerde çok fazla karşılaşılan bir durum olmamakla birlikte tasarruf-yatırım arasındaki dengeyi tasarruf lehine bozan ve ekonomiyi istikrar çizgisinden uzaklaştıran durumların ortaya çıkmasına imkân tanımamaktadır. Adil gelir dağılımı sonunda, harcama gelirin bir fonksiyonu olduğundan ekonomide efektif talep düzeyi yükselmektedir ve efektif talep düzeyinin düşüklüğünden doğan krizler yaşanmamaktadır. Adil gelir dağılımı böylece ekonomide fiyat istikrarını koruyarak, tam çalıştırmayı gerçekleştirebilmektedir (Türk 2011: 322).

2.1.2. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı araştırmalarında en önemli sorunlarından biri elde edilen verilerin karşılaştırılmalarında yaşanan zorluklardır. Farklı yöntemler, araştırmanın farklılığı, ülkeler arası farklılıklar vb. sorunlar nedeniyle karşılaştırma yapılırken ne çıkan sorunları oluşturmaktadır (Kesbiç 2011: 181).

Kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı, birincil ve ikincil gelir dağılımı gelir dağılımı saptanmasında en önemli dağılım türlerini oluşturmaktadır.

2.1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Ülke nüfusunu meydana getiren bireyler tarafından milli gelirin nasıl paylaşıldığını gösteren gelir dağılımı türüdür. Bu dağılım türünde kişilerin eşit olduğu düşünülerek ayrıca toplumsal sınıf farklılıkları göz ardı edilmektedir. Toplam milli gelirin ülkedeki nüfusa bölünmesiyle kişi başına düşen milli gelir elde edilmektedir. Elde edilen veri kişisel gelir dağılımına ait ölçüt olarak kabul edilmektedir. Diğer ölçütte ise, ülke nüfusu beş eşit gruba ayrılması suretiyle, en düşük gelirli grup ile en yüksek gelirli gruba doğru sınıflandırmaktır. Bu grupların her birine ait milli gelir hesaplanmaktadır. Gruplara denk gelen milli gelirin toplam milli gelire olan yüzdesini hesaplayarak belirlenen bu gruplar içerisinde karşılaştırma yapmaktadır. Bunun sonucunda en düşük gelirli %20 ile en yüksek gelirli %20'nin milli gelirden alınan paylar arasında büyük bir fark varsa burada gelir dağılımındaki eşitsizlikten bahsedilmektedir (Kuştepelı ve Halaç 2004: 147). Sonuçta eğer bir ülkede kişisel gelir dağılımı adaletsizse, fakirlere ve zenginlere hitap eden malların talebi fazladır (Dinler 2016: 146).

2.1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim süreci sonucunda meydana gelen gelirin faktörler arasındaki paylaşımını ifade etmektedir. Ülkenin gelişmişlik düzeyi ile sağlıklı bilgi veren fonksiyonel gelir dağılımı, gelir içerisinde ne kadarı ücret-maaş geliri, ne kadarı tarım geliri ve ne kadarı kâr - faiz geliri şeklinde dağılmasıyla ilgilidir. Nitekim, gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerinin başlangıç evrelerinde tarım kesimi, milli gelir içerisinde en büyük paya sahip olurken, gelişme düzeyindeki artış gerçekleştikçe ücretlilerin payı da artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise tarım kesimi milli gelir içerisinde önemli bir paya sahiptir. Ücretlilerin geliri ise nispi olarak daha düşüktür (Güçlü ve Bilen 1995: 161).

Fonksiyonel gelir dağılımındaki temel esas, üretim faktörlerinin elde etmiş olduğu gelirleri karşılaştırmaktır. Sermaye gelirinden faiz (i), emek gelirinden ücret (w), doğal kaynaklara sahip olanların elde ettiği gelirden rant (r), ve müteşebbislerin gelirinden kâr (p), ile sembolize edersek;

$$\text{Milli Gelir} = w + r + i + p,$$

denklemlerle milli gelir hesaplanmaktadır. Bu denklem ayrıca milli gelirden üretim faktörlerinin aldığı payları mutlak anlamda göstermektedir. Bu faktörlerin yüzde olarak ifadelendirilmesi ise fonksiyonel gelir dağılımını vermektedir (Eğilmez 2009: 213).

Öte yandan, fonksiyonel gelir dağılımının, gelir dağılımında adalet açısından içeriği sınırlı kalmaktadır. Ücret gelir elde edenlerin içerisinde faktör gelirleri elde edenlerde bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, gelir dağılımı açısından kişisel gelir dağılımı daha yararlı olduğu anlaşılmaktadır (Paya 2013: 504).

2.1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımında, üretim sektörlerinin her birinin gelirden elde ettikleri payları göstermektedir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden elde ettikleri paylar bu gelir dağılımı sonucunda belirlenmektedir (Öztürk 2017: 19). Sektörel gelir dağılımı hesaplamalar yapıldıktan sonra, zaman içinde gelir dağılımında oluşan değişikliklerin sektörlerin hangisiyle ilgili olduğu ve hangi sektörlerin lehine ya da aleyhine farklılaştığını da analiz etmektedir (Karlık 2005: 69). İktisadi gelişmeler içerisinde temel sektörlerin milli gelir içinde bulunan paylarının izlenmesi için uygun bir gelir dağılımı tanımıdır. Normal koşullar içerisinde bir ülkenin gelişmesi ile hizmet ve sanayi sektörlerinin payının artacağı beklenirken, tarımın aldığı payın ise azalması beklenmektedir (Çalışkan 2010: 94). Sektörel gelir dağılımı konusu özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önem arz etmektedir. Çünkü sektörel gelir dağılımı ile ilgili gerçekçi sonuçlar, söz konusu ekonominin gelişme yolunu apaçık ortaya çıkarmakta ve bu hususta alınacak tedbirlere yol göstermektedir (Dirimtekin 1986: 164; Kubar 2011: 230).

Sektörel gelir dağılımı, devletin ekonomiye müdahale düzeyini ve ekonomik sistemin yapısını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde tarım sektörü, milli gelirden az paya sahiptir. Bunun yanı sıra gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün milli gelirdeki oranı yüksektir. (Türk 2007: 314-315; Şerbetçi 2014: 96).

Üzerinde durulması gereken en önemli mesele ise, aynı sektörden pay almalarına rağmen bireylerin birbirinden farklı faktör gelirleri elde edebilmesi ve gelir seviyelerinin birbirinden farklı olabilmesi mümkün görünmektedir (Pınar 2009: 309).

2.1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülke sınırları içerisinde elde edilen gelirin coğrafi dağılımını ifade eden gelir dağılımı türü bölgesel gelir dağılımıdır. Ülke sınırlarında bölgelerin bazıları gelirden daha fazla pay alabilmektedir. Bazı bölgeler ise elde edilen bu gelirden yeterli payı alamamakta ve geri kalmaktadır. Bölgesel gelir dağılımı bir ülke içerisindeki farklı bölgelerde yaşayan insanların yaratılan gelirden ne kadar pay aldıklarını göstermektedir. Genel olarak ülkenin tümünde aynı derecede kalkınma sağlamış durumda değildir. Gelişmiş ülkelerde bölgesel gelir dağılımındaki adalet daha fazlayken, azgelişmiş ülkelerde bölgeler arası gelir dağılımındaki adalet daha azalmaktadır (Öztürk 2017: 18). Bölgelerarası gelir dağılımındaki eşitsizlik, sanayiye bağlı belirli bölgelerde yoğunlaşmasından dolayı ve ölçek ekonomilerinden yararlanmak isteği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum sanayi bölgelerinde daha çok istihdam anlamına gelirken, diğer bölgelerde işsizlik olgusunu doğurmaktadır (Erdal ve Özkan 2018: 323). Buna ek olarak, istihdam imkânları ile nüfusun, sanayileşmiş bölgelere göç etmesinin oluşturduğu durum, bölgelerarası gelir dağılımında eşitsizlik meydana getirerek, kentleşme ve sosyal hayatı belirleyen standartları da olumsuz etkilemektedir (Pınar 2009: 310).

Dolayısıyla gelir dağılımındaki eşitsizliğin tek başına ele alınmaması gerekmektedir. Aksine bu sonucu doğuran ekonomik ve sosyal etmenlerin ortaya koymuş olduğu eşitsizliklerin de ortaya çıkarılması gerekmektedir (Altınok 2007: 150).

2.1.2.5. Birincil Gelir Dağılımı

Birincil gelir dağılımı, piyasa şartlarında kendiliğinden ortaya çıkmaktadır ve devletin müdahalesinin olmadığı gelir dağılımını yansıtmaktadır. Ancak devlet müdahalesi gerekmeyen bu gelir dağılımından toplumdaki kişilerin kabullenebileceği eşitlikçi bir gelir dağılımından bahsedilmemektedir. Piyasa mekanizmasının etkin

çalışması durumunda dahi gelir dağılımındaki aksaklıklar ortaya çıkmaktadır. Piyasa şartlarında bazı kişilerin daha zengin olması, bazı kişilerin ise daha fakir olması aşikârdır. İyi bir eğitim alanların almayanlara göre daha zengin olması muhtemeldir (Şen ve Sağbaş 2016: 409).

Bir ekonomik sistem içerisinde bulunan kişiler girişimcilik ve mülk edinme hakkına sahip olmaktadır. Bu sistem içerisindeki piyasa mekanizması, üretim sürecine katılan üretim faktörlerinden elde edilen payları almalarını sağlamaktadır. Bu döngü sonucunda elde edilen gelir dağılımı, birincil gelir dağılımı olarak ifade edilmektedir (Pınar 2006: 292; Susam 2009: 47).

2.1.2.6. İkincil Gelir Dağılımı

Serbest piyasa şartlarında ekonomide etkin kaynak kullanımı sağlanmış olsa dahi, bir nedenle devletin müdahalesi yine gerekli görülmektedir. Fiyat mekanizmasının temel alındığı bir piyasa içerisinde, üretim faktörü sahipleri ortaya çıkan üretimden kazanç sağlamaktadır. Bu kazanç, emek sahibi için ücret, doğal kaynak için rant, sermaye için faiz ve girişimci için kârdır. Böyle bir gelir dağılımı gayri adil olarak gerçekleşmektedir (Erdem, Şenyüz, Tatlıoğlu 2009: 19). Dolayısıyla devletler gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirmek için bazı politikalar gerçekleştirmektedir. Mali araçlar bu araçların başında gelmektedir. Maliye politikası ise yeniden dağılım politikalarında et etkin araçlardandır. Gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikleri önlemek için maliye politikasının elinde vergi, kamu harcamaları ve kamu kredisi olmak üzere üç araç bulunmaktadır (Aktan 2006: 25-29). Günümüz devletleri de zorunlu vergileme, vergilendirmede artan oranlılık, bazı kamusal mal ve hizmetler, sübvansiyonlar aracılığıyla gelirin yeniden dağılımını sağlamaya çalışmaktadır (Kalenderoğlu 2010: 45).

Mükellefin sahip olduğu gelire ve servete göre vergi yüküne katılması “ödeme gücü” olarak ifade edilmektedir. Ödeme gücü ise üç temel ilkeye bağlıdır. Bunlar gelir, servet ve harcama ilkeleridir. Bu vergilerden hangilerine ağırlık verileceği hükümetlerin içinde bulunduğu konjoktüre göre farklılık göstermektedir (Yüce 2002: 13-14; Karaca 2016: 308). Örneğin gelir ve servet üzerinden alınan vergiler gelir dağılımında adaletsizlikleri azaltıcı etkide bulunurken harcamalar

üzerinden alınan vergilerin yeterince şahsileştirilememesi ve ödeme gücünü dikkate almaması, düşük gelirlilerin gelirlerine oranla daha fazla vergi ödemesine ve gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaktadır. Dolayısıyla gelirin adil dağılımını sağlamak ve toplumsal refahı artırmak isteyen hükümetlerin ülkedeki vergi kaynaklarını tespit ederken dolaysız vergilerin şahsileştirilmeye imkân veren etkin bir vergi olduğunu dikkate alması gerekmektedir (Karaca 2016: 308).

2.1.3. Gelir Dağılımını Belirleyen Etmenler

Kişisel gelir dağılımının eşit olarak paylaşıldığı hiçbir ülke bulunmamaktadır. Gelir dağılımını belirleyen birden fazla etmen bulunmaktadır. Kişiler arası ücret farklılığı, piyasanın rekabet gücü, bölgelerarası gelişmişlik düzeyleri, kişilerin zeka ve yetenek farklılıkları ve fırsat eşitsizliği başlıca ele alınması gereken konulardandır.

2.1.3.1. Kişiler Arası Ücret Farklılığı

Kişisel gelirin dağılımında ortaya çıkan ilk etken, toplumda farklı meslek grupları arasında ve hatta aynı meslek grupları arasında bile ücret farklılığının bulunmasıdır (Dinler 2017: 285). Ücret farklarının ise ana nedeni her iş kolunda talep ve arzın farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Eğer bir iş kolunda arz talepten fazlaysa, o iş kolunda ücretler düşük, tam tersine talep arzdan fazlaysa, bu defa ücretler yüksek olmaktadır (Dinler 2017: 145). Dolayısıyla kişiler arası gelir dağılımında ücret farklılığı yaşanmaktadır.

2.1.3.2. Kişilerin Yetenek ve Zekâ Farklılıkları

Hiç kimse aynı yetenek ve zekâyaya sahip değildir. Herkesin yeteneği, düşüncesi ve bunları uygulama alanları farklıdır. Üstün yetenekliler ve zekâyaya sahip olanlar diğer insanlara oranla daha fazla gelir elde edebilmektedirler. Bu da gelir eşitsizliğine neden olmaktadır (Şen ve Sağbaş 2016: 413).

Emeğin yetişkinler arasında eşit şekilde dağıldığı görüşü yaygın olsa da emek dağılımında eşitsizlikler bulunmaktadır. Alınan eğitimler ve kişisel yetenekler bu eşitsizliğin başlıca sebebinin oluşturmaktadır. Bireylerin farklı yetenek ve becerilere sahip olduğu düşünülürse doğuştan ya da sonradan edinilen yetenek ve beceriler de

farklı ücretlere sebep olmaktadır. Bu iki şekilde açıklanmaktadır. Birincisi, yeteneğin elde edilmesinde maliyet gerektiren bir olay olmasından dolayı arzı da az olmaktadır. İkincisi de, yetenekli bireyin işyerine sağlayacağı marjinal veriminin daha yüksek olmasıdır (Başoğlu, Ölmezoğulları ve Parasız 1999: 522; Pehlivan 2009: 26).

2.1.3.3. Bölgelerarası Gelişmişlik Düzeyleri

Her ülkenin bünyesindeki bölgeler arasında, ekonomik gelişme ile birlikte ortaya çıkmış az ya da çok yoğunlukta, ama mutlaka sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları bulunmaktadır. Gelişmiş bölgelerde istihdam edilebilirliğin fazla olması, ücretlerin de yüksek olmasına neden olmaktadır. Geri kalmış bölgelerde ise işsizlik oranı çok yüksekken ücretler düşük olmaktadır. Bu bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri, kişisel gelirdeki farklılıklarının da en temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır (Dinler 2017: 285).

2.1.3.4. Fırsat Eşitsizlikleri

Bir ülkede herkesin aynı eğitim, sağlık vb. sosyo kültürel faaliyetlerden yararlanması mümkün olmamaktadır. Gelir düzeyi yüksek olanlar daha iyi eğitim almaktayken, gelir düzeyi alt seviyede olanlar diğerleri gibi iyi bir eğitim alamamaktadır (Şen ve Sağbaş 2016: 413). Dolayısıyla kişiler arası zorunlu ihtiyaçların niteliğinin eşit bir şekilde dağılımı sağlanmak isteniyorsa bu hizmetler toplumun tüm bireylerine eşit bir dağılım yapılması gerekmektedir. Bu yüzden düşük gelirli kişilere ucuz ve kolay sunulması gerekmektedir (Ulusoy 2017: 301).

2.1.3.5. Piyasanın Rekabet Gücü

Bir ülke içerisindeki rekabetin ortadan kalkması durumunda piyasalarda faaliyette bulunan firmalar üretimlerinde suni azaltmalara gitmektedir. Bunun sonucunda satış fiyatlarında artış meydana gelmekte ve aşırı kâr elde edebilmektedir. Ortaya çıkan aşırı kârlar, söz konusu ekonomide gelir dağılımında, monopolist ve oligopolist firmalar ve dolayısıyla bu firmaların sahipleri lehine eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Dinler 2017: 285).

Faktör fiyatları, üretim faktörleri ile elde edilen ücret, faiz, rant ve kar gibi fiyatları kapsamaktadır. Faktörler, düşük ücretli mesleklerden yüksek ücretli

mesleklere doğru hareket etme eğiliminde bulunmaktadır (Lipsey vd. 1984: 345). Fiyatların düşük olmasından dolayı bu sektörlerde arz edilen mal miktarları azalmaktadır ve bu eksiklik karşısında fiyatları yükselmeye zorlamaktadır. Fiyatların yükseldiği mesleklerdeki, faktör arz miktarları yükselmekte ve sonuçta ortaya çıkan fazlalık faktör fiyatlarını azalma yönünde zorlamaktadır. Bu hareket transfer için bir etken kalmayana dek, yani faktör fiyatları eşit seviyeye gelene kadar sürmektedir (Aktan ve Vural 2002: 6).

2.1.3.6. Hızlı Nüfus Artışı ve Coğrafi Yapının Etkisi

Nüfus artış hızının yüksek olmasından dolayı, düşük gelirli artan gelirden daha fazla pay alamamaktadır (Altınışik ve Peker 2008: 105). Dolayısıyla doğum oranlarındaki hızlı artış, eğer ülkede milli kaynaklar yetersiz ve istihdam olanakları sınırlıysa, daimi fakirliğe sebep olmaktadır. Bunun için ülke içerisinde ciddi aile planlamaları yapılarak nüfus baskısının azaltılması gerekmektedir (Kutlar ve Doğanoglu 2007: 83).

2.1.3.7. İstihdam Politikalarının Yetersizliği

Gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu tamamıyla ortadan kaldırmak amacıyla oluşturulan istihdam politikaları önem teşkil etmektedir. Ancak, tüm dünya genelinde işgücü piyasasında önemli problemler olduğu görülmektedir. Bu problemlerin ilki; istihdam ve işgücüne katılma oranlarının düşük olmasından kaynaklanmakta, ikinci olarak tarımın istihdam içerisindeki payının yüksek olması ve son olarak mevcut durumdaki işgücünün bu sektörden kopması, işgücü piyasası ile eğitim arasındaki etkileşimin sağlanamaması ve kayıt dışı sektörün yüksek olması olarak karşımıza çıkmaktadır (DPT 2007: 42).

2.1.3.8. Kişiler Arası Servet Dağılımı

Son zamanlar da özellikle devletler, milli gelirin kişiler arasında adil bir şekilde dağıtılmasını amaçlamaktadır. Devletlerin bireyler arasında adaletli bir şekilde dağılımını amaçlamaların bazı sebepleri olduğu görülmektedir. Bireyler arasında oluşan gelir dağılımı eşitsizliklerinin nedenlerinden birisi kişiler arasında ortaya çıkan servet dağılımı dengesizliği olduğu görülmektedir. Servet sahibi kişilere irat sağlamasından dolayı, devletler servet dağılımının kişiler arasındaki dağılımını

dengeli hale getirmeyi, kişiler arasındaki gelir dağılımı dengesizliklerini gidermesi gerektiğini düşünmektedir. Çünkü yüksek gelirlilerin tasarrufları servete dönüşmekte ve servet dağılımındaki adaletsizlikler artmaktadır (Türk 1996: 195). Bu nedenle servet sahipleri diğer bireylere göre daha fazla ve daha kolay gelir elde etmektedir. Bununla birlikte tasarruflarda da düşük gelirlilere göre daha kolay ve daha fazla birikim yapabilmektedir. Bu anlamda eşitliği sağlayıcı vergilerin servet sahiplerine daha fazla uygulanması gelir dağılımında adaleti sağlamak için önemli bir politika olarak görünmektedir (Ulusoy 2017: 302).

2.1.3.9. Politik Seçimler

Her partinin seçim dönemlerinde seçilmek için halka çeşitli vaatleri söz konusudur. Bundan dolayı hükümetler gelir transferi gerçekleştirerek gelir dağılımını etkilemektedir. Özellikle kamu harcamalarının bu alanlarda artarak yatırımların gerçekleşmesi, kaçak yapılaşmalarda imar afları getirilmesi, kamusal mal ve hizmetlerin fiyatlandırılması ile ilgili uygulanan politikalar, taban fiyat uygulaması, asgari ücretin iyileştirilmesi gelir transferindeki örnekler olarak sıralanmaktadır. Sendikal faaliyetlerin arttırılarak sendika üyesi olmayanlara karşı ücretlerin yüksek olması gelir dağılımının değişmesine yol açmaktadır (Kepenek ve Yentürk 2010: 398).

2.1.3.10. Enflasyon

Enflasyon; fiyatlar genel seviyesindeki ortaya çıkan sürekli artışlar olarak tanımlandığı için kişilerin gelirlerini fiyattaki artışlara karşı koruyamayan orta ve düşük gelirli sosyal kesimler enflasyondan ötürü gelir kaybı yaşamaktadır. Enflasyon bu nedenlerden dolayı gelir dağılımı üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır. Yüksek oranlı enflasyon gelir dağılımında olumsuz etki bırakmaktadır (Galli ve van der Hoven, 2001; Bulir, 2001; Al-Marhubi, 2000; Dişbudak ve Süslü 2007: 5). Ayrıca enflasyon etkisi işgücü gelirlerinin lehine olmadığı sermaye ve işgücü gelirlerinin karşılaştırılması sonucu anlaşılmaktadır (Akça ve Ela 2012: 245).

2.1.4. Gelir Dağılımı Ölçütleri

İktisat politikalarında temel amaç, bir ülkede bulunan refah seviyesini arttırmaktan geçmektedir. Büyümenin en önemli amaçların biri bu olsa da yeterli

olmadığı görülmektedir. Ekonomik yönden büyümenin kişilerin yaşam standartlarını ne derece etkilediği ayrı bir konudur. Hali hazırda bulunan kaynakların sosyal refahı en üst düzeye çıkarabilmesi için kaynak dağılımı ve elde edilmiş olan gelirin farklı toplumsal tabakalarda dağılımının nasıl düzenlenmesi gerektiği hakkında birçok arayış bulunmaktadır (Pınar 2009: 303).

Genel olarak gelirin büyüme şekli ülkedeki tüm ekonomik sistemleri etkilediği gibi gelirin dağılımını da büyük oranda etkilemektedir (Hatiboğlu 1988: 152). Gelir dağılımının hangi gruplara hangi miktar da gelir aktarılması görüşünde birbirinden farklı fikirlerin olduğu görülmektedir. Fakat önerilen politikaların gerçekçi olabilmesi için bir toplumda oluşan gelir dağılımı adaletsizliğinin doğru tespit edilmesi gerekmekte ve gelir dağılıma neden olan sektörlerin doğru bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle ele alındığında gelir dağılımının belirlenmesinde hangi ölçütlerin kullanıldığı önem taşıdığı görülmektedir (Öztürk 2017 : 47).

Gelir eşitsizliği olarak da ifade edilen gelir dağılımının boyutlarının tespit edilmesi ve konu hakkındaki karşılaştırmaların farklı metodolojik sorunları beraberinde getirdiği ortaya çıkmaktadır. Eşitsizliği meydana getiren alanın hangisi olduğu ve hangi yöntemi kullanarak ölçülebileceği hususu sorunların temelini oluşturmaktadır (Kesbiç 2011: 179).

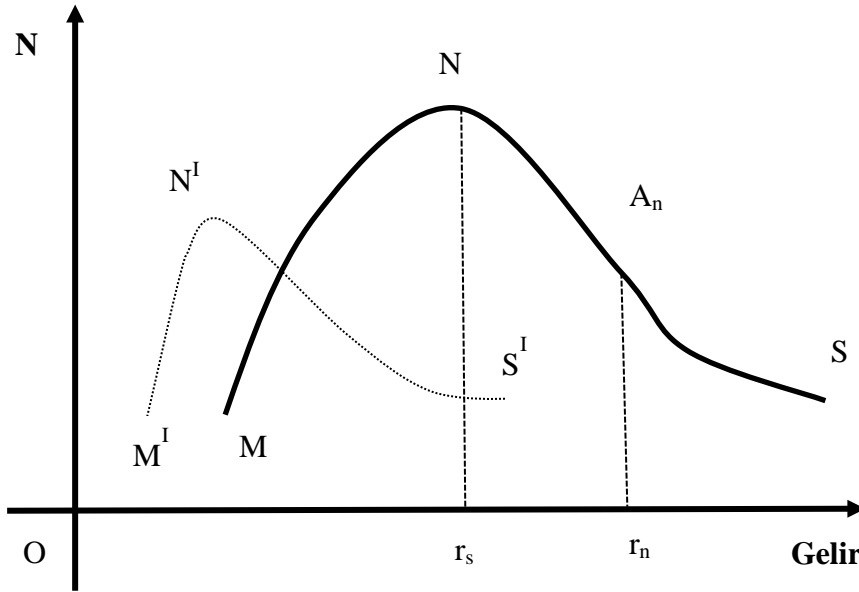
Bir ekonomi içerisinde gelir dağılımını daha adil hale getirebilmek için birden fazla ölçüm yöntemleri bulunmaktadır. Gelir dağılımını daha adil ve gerçekçi kılabilmek için ölçüm yöntemleri kullanılmaktadır. Bu ölçüm yöntemleri, hangi kesimler arasında nasıl dağıldığını, gerçekçi bir gelir dağılımına ne kadar yakın olduğu vb. konularda görüş bildirmektedir. Pareto gelir dağılımı etkisi, Kuznets'in ters U eğrisi, Atkinson eşitsizlik ölçütü, Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, yüzde payları analizi, Theil endeksi, değişim katsayısı ölçütü, yoksulluk oranı endeksi, aralık ölçütü iktisadi literatürde gelir dağılımı tespitinde kullanılan ölçütlerden bazılarıdır.

2.1.4.1. Pareto Gelir Dağılımı Eğrisi

Pareto Eğrisi toplumda hem fakirliğin derecesini hem de gelir dağılımının eşitlik derecesini ölçmede kullanılan bir araç olarak tanımlanmaktadır (Yiğitbaşı ve

Atabey 2001: 142). Pareto bireysel gelir dağılımı konusunda gelirin kaynağına ve kişilerin bulunduğu toplumsal sınıfı dikkate almadan gelir dağılımı analizi yaptığı görülmekte ve birçok farklı gelir dağılımı modellemesinde kullanılan Pareto dağılımını ortaya çıkarmaktadır. Gelir dağılımı analizlerini açıklayabilmek için Pareto zaman ve mekânla sınırlı kalmaksızın, bütün çağlarda ve ekonomilerde gelir dağılımını ifade eden eğrilerde üst gelir grubuna sahip olanları ifade eden parçalarının eğimlerinin aynı olduğunu anlatan bir model önermektedir. Pareto eğrisi, gelir düzeyi arttıkça kişilerin bir üst gelir grubuna dahil olma oranını nasıl arttığını gösteren ölçüt olarak ifade edilmektedir (Öztürk 2017: 57). Ayrıca Pareto eğrileri bir toplumda gelir dağılımının ne ölçüde adaletsiz olduğunu ölçmede kullanılmaktadır (Yiğitbaşı ve Atabey 2001: 142).

Şekil 4. Pareto Paylaşım Eğrisi

Kaynak: Pareto.

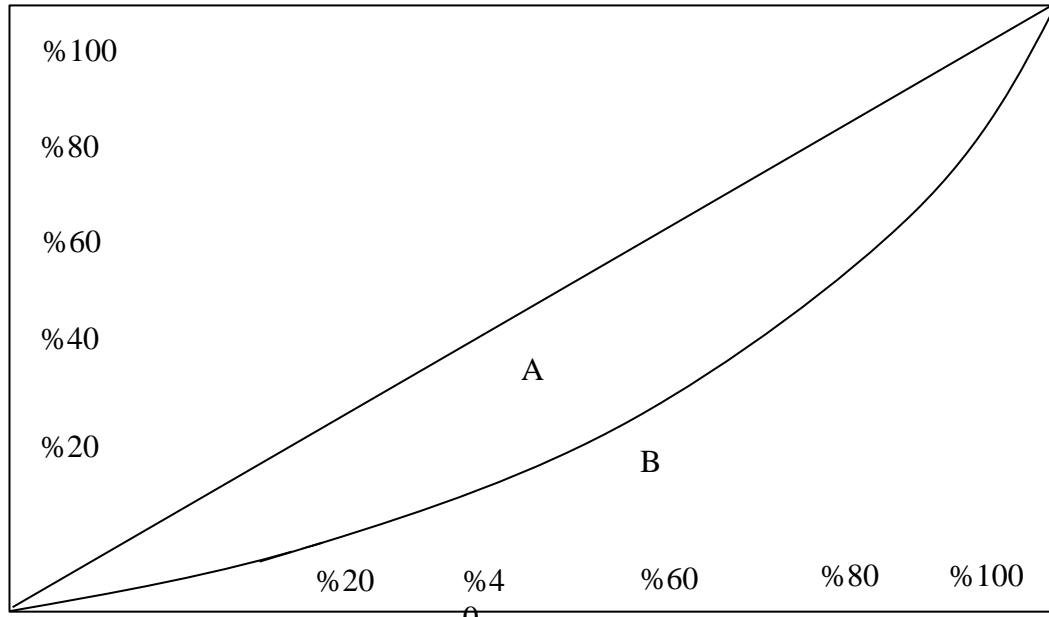
Şekilde O noktasından yukarı doğru çizilmiş olan N doğrusu “Gelir Elde Edenlerin Sayısı” nı ifade etmektedir. Bu şeklin içerisine MS eğrisi çizilmiştir. Karşılaştırma yapabilmek amacıyla ise $M^I S^I$ eğrisi kullanılmıştır. Bu $M^I S^I$ eğrisi ile MS eğrisi karşılaştırıldığında $M^I S^I$ 'ye göre daha az eşitsizlik ifade eden bir gelir dağılımını göstermektedir. Buna karşılık $M^I S^I$ eğrisi daha düşük bir milli gelirin eşite

yakın dağılımını, buna karşılık MS eğrisi daha yüksek bir milli gelirin daha eşitsiz dağıldığını göstermektedir. Şöyle ki milli gelir yükseldikçe, gelir dağılımı daha eşitsiz hale gelirken, milli gelir ne kadar düşerse gelir dağılımı o ölçüde daha adil olmaktadır. En sağda bulunan S bir gelir sınırını ifade etmektedir. Bu sınır r_s gelir tutarını göstermektedir. Bu gelire kadar gelir elde edenlerin sayısı artmakta ve bundan sonra azalmaya başlamaktadır. Örnek olarak r_n geliri elde edenlerin sayısı kadar r_n kadardır ve bu sayı $r_s N$ 'den küçük bir sayıyı ifade etmektedir. Öyleyse $r_s N$ 'den daha fazla elden edenlerin sayısının azalmakta olduğu görülmektedir (Yiğitbaşı ve Atabey 2001: 142).

2.1.4.2. Lorenz (Yoğunlaşma) Eğrisi

Lorenz eğrisi, gelir dağılımının ölçülmesinde kullanılan ölçümlerden bir tanesi olduğu görülmektedir. Lorenz eğrisinin oluşması için, yatay ekseninde nüfus (yüzde paylar olarak kümülatif) olarak gösterilmekte, dikey ekseninde ise gelir (yüzde paylar olarak kümülatif) ifade edilmektedir. Nüfus %20'lik 5 dilime ayrılır ve her bir dilimin gelirden aldığı yüzde payı oranlar kümülatif olarak işaretlenmektedir. Bu noktaların oluşturduğu eğriye *Lorenz Eğrisi* adı verilmektedir (Kirmanoğlu 2009: 204).

Şekil 5. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Kaynak : Lorenz.

Şekil 5’te dikey eksenindeki yüzdelik dilimlerin olduğu kısım ‘‘Gelirin kümülatif payı (%)’’ olarak ifade edilmektedir. Yatay eksenindeki kısım ise ‘‘Nüfusun kümülatif payı (%)’’nı sembolize etmektedir. Bu şekildeki çapraz hat gelirin mümkün olabilecek en adil dağılımını göstermektedir. Örneğin nüfusun ilk yüzde yirmisi gelirin yüzde yirmisini, sonraki yüzde yirmisi yine gelirin yüzde yirmisini almakta ve böylece devam etmektedir. Ancak gerçekte gelirin bu şekilde dağıldığı hiçbir toplum bulunmamaktadır (Kirmanoğlu 2009: 200).

2.1.4.3. Gini Katsayısı

Lorenz eğrisi, mutlak eşitliği gösteren çaprazdan az ya da çok olması durumu bir sapma olduğunu göstermektedir. Sapmanın fazla olma durumu ne kadar fazla ise gelir dağılımının da o kadar bozuk olduğu anlamına gelmektedir. Bu sapmayı ifade eden katsayı *Gini katsayısı* olarak tanımlanmaktadır. Gini katsayısı, çapraz eğri ve Lorenz eğrisi arasında kalan bölüm (A), bütün üçgene (A+B) bölünmesi ile tespit edilmekte ayrıca 0 ile 1 arasında bir sayıyı ifade etmektedir. Bu katsayı 1’e ne kadar yakınsa, gelir dağılımının o kadar kötü olduğu anlamına gelmektedir (Kirmanoğlu 2009: 200).

Tablo 9. Türkiye’de tahmin edilen Gini Katsayısı

Yüzde 20’lik Fert Grupları	2016	2017
Toplam	100,0	100,0
<i>İlk yüzde 20 (En düşük)</i>	6,2	6,3
<i>İkinci yüzde 20</i>	10,6	10,7
<i>Üçüncü yüzde 20</i>	15,0	14,8
<i>Dördüncü yüzde 20</i>	21,1	20,9
<i>Son yüzde 20 (En yüksek)</i>	47,2	47,4
<i>P80/P20 oranı</i>	7,7	7,5
Gini Katsayısı	0,404	0,405

Kaynak: TÜİK. *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=T>.

Tablo 9’daki veriler incelendiğinde en yüksek gelire sahip olan yüzde 20’lik toplam gelirden almış olduğu pay önceki seneye göre 0,2 arttığı görülmektedir. Nitekim %47,4’e yükseliş göstermektedir. Bununla birlikte en düşük gelire sahip yüzde 20’lik grubun aldığı pay ise 0,1 puan artarak %6,3’e yükseldiği görülmektedir. P80/P20 oranına bakıldığında ise 0,2 puanlık düşüş yaşandığı görülmektedir. Sonuç

olarak 7,5 seviyesine gerilemiştir. Gelir dağılımı eşitsizliğini tespit etmede ölçüt olarak elen alınan Gini katsayısı, sıfıra yaklaştığı durumda gelir dağılımında eşitliği ifade etmekte, 1'e yaklaştığı durumda ise gelir dağılımında bozulmayı göstermektedir. 2017 yılı sonuçları incelendiğinde ise Gini katsayısı bir önceki yıla göre kıyaslandığında 0,001 puan artış ile 0,405 olduğu görülmektedir (tüik.gov.tr).

2.1.4.4.Yüzde Payları Analizi

Kişisel gelir dağılımını ölçümünde kullanılan ölçütlerden birisi "Yüzde payları analizi olduğu görülmektedir. % 20'lik fert/hanehalkı hane gelirlerine göre yüzde payların hesaplanabilmek için, toplam kullanılabilir gelirlerine göre haneler küçükten büyüğe doğru sıralanıp, hangi yüzde paylar analizi kullanılacaksa, haneler o kadar sayıda gruplara ayrılmaktadır. Her yüzde gruba düşen kullanılabilir gelir, toplam kullanılabilir gelire oranlanmakta ve böylece hanelerin gelirine göre yüzde paylarına ulaşılmaktadır. Gelirin eşit bir şekilde dağılması için yüzde paylar analizi kullanılmaktayken, her grubun gelirden aldığı pay ile toplam nüfustan aldığı payın eşit olması gerekmektedir. Genellikle uluslararası karşılaştırmalarda % 20'lik 5 eşit gruba bölme yöntemi kullanıldığı görülmektedir(Öztürk ve Öztürk 2010: 20-21).

2.1.4.5. Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü

Toplumsal refah ölçütünden türetilen Atkinson ölçütünün yükselmesi toplumun eşitsizliğe daha duyarlı olduğunu göstermektedir. Ölçütün değeri 0 ile 1 arasında değişim göstermektedir. Ölçütün 0 olması eşitsizlik bulunmadığını, diğer bir ifade ile toplumun eşitsizliğe duyarsız olduğunu, ölçütün 1 değerini alması ise mutlak eşitsizliğin söz konusu olduğunu göstermektedir (Kabaş 2010: 18).

2.1.4.6. Theil Endeksi

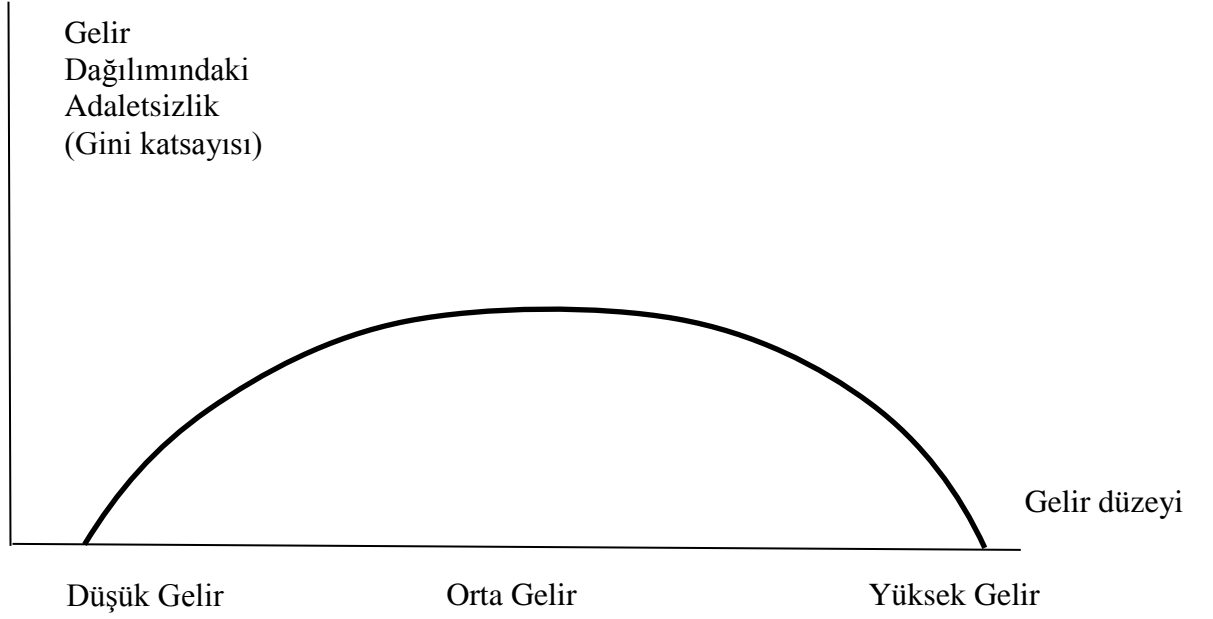
Toplam eşitsizliği gruplar arası ve grup içi eşitsizlik olarak ayrıştırılmasına olanak tanınmasından dolayı yaygın bir şekilde kullanılan (Theil 1972) Theil endeksi temel eşitsizlik ölçüm kriterlerini sağlamaktadır. Yani ölçekten bağımsız olarak çalışmakta, simetrik ve transfer prensibini geçerli kılmaktadır. Ancak, bu endeksin iki önemli dezavantajı bulunmaktadır. Birincisi, endeksin değeri bireylerin veya hane halklarının sayısına (ele alınan grubun büyüklüğüne) bağlı olduğu için her zaman ülkeler arasında bir karşılaştırma yapmaya olanak tanımamaktadır. Yani, aynı yıl için

iki ÷lkeye ait Theil değerlerine bakılarak birinin diğerine göre daha adil bir dağılıma sahip olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Ancak, endeks bir ÷lkede zaman içinde eğitsizliğin nasıl değiştiği görüşüne vardığı için ÷lkeler arasında belli bir dönem için karşılaştırma yapmaktadır. Endeksin ikinci dezavantajı ise gelir düzeyleri ne olursa olsun gelir oranları aynı olan kişiler arasındaki transfer, endeks değerinde aynı miktarda bir küçülmeye yol açmaktadır. Örneğin, geliri 2000 TL olan birinden 1000 TL olan birine yapılan bir transfer ile geliri 200TL olan birinden 100TL olan birine yapılan transfer aynı etkiyi göstermektedir(Grsel vd. 2000; Elveren2013: 37).

2.1.4.7. Kuznets Katsayısı Ve Eğrisi

Gelişmekte olan ÷lkeler incelendiğinde gelir dağılımının sosyal sonuçlarının ekonomik büyüme ile de ilişkisi olduğu görülmektedir. Simon Kuznets'e (1955) göre, bir ÷lkedeki gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasında sıkı bir bağ olduğu görüşünü savunmaktadır. ÷lkede gelir seviyesinin artması durumunda eğitsizlik önce artmakta, daha sonra azalış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilişkiye *ters U savı* veya *Kuznets Yasası* olarak ifade edilmektedir. Gelir seviyesi ile dağılımını gösteren eğriye de *Kuznets Eğrisi* adı verilmektedir. Kuznets, ters U savını tarımdan tarım dışı sektörlere olan istihdam akışı ile ifade edilmektedir. Ayrıca tarım dışı sektördeki verimlilik tarıma göre biraz daha yüksek olmaktadır. Verimliliğin yani gelirlerin düşük olduğu tarım kesiminde başlangıçta istihdamın ve milli gelirin büyük bölümünü meydana getirdiği için bu kesimde göreli olarak adil bir gelir dağılımının olduğu söylenbilir. Ekonomik gelişmeye paralel olarak daha yüksek verimliliğe ve gelire sahip olan sanayi sektörünün ekonomiden aldığı pay artış gösterdikçe gelir dağılımını adaletsizlikleri önce artmakta fakat yüksek verimliliğin söz konusu olduğu sanayi sektörünün istihdam içindeki payı belli bir düzeye ulaşmasından sonra ise gelir dağılımını adaletsizlikleri azalmaya başladığı görülmektedir. G sebebiyle üretim arttığı görülmekte fakat gelir dağılımında bozulmalar meydana gelmekte ve gelirin yükselmesi de gelir dağılımının iyileşmesini meydana getirmektedir (şenses 2003: 225; Karluk 2004: 60; ztrk 2012: 351).

Şekil 6. Kuznets'in Ters U Hipotezi

Kaynak: Kuznets, 1955.

Şekil 6’da eşitsizlik ilk önce artacağını ve daha sonra gelişme gerçekleştiği zaman azalacağını göstermektedir. Modern sektörün gelir payı, kalkınma ilerledikçe artarken, geleneksel sektörün geliri değişmeden kalmaya devam etmekte, hatta nüfus artışı gerçekleştiği zaman bile düşmekte, bu da sektörlerin gelirleri arasındaki eşitsizliğin artmasına neden olmaktadır. Modelin etkileri, Kuznets ‘in genelleştirilmesi ile uyumludur. Artan eşitsizliği artırma eğilimi, tüm artı emek sanayi istihdamı içine alındığında nihayet tersine çevrilmekte ve bu da emeğin emek talebinde artan artışlarla birlikte emeğin kıt bir üretim faktörü olmasına yol açmaktadır. Genel ücret seviyesindeki artış, eşitsizlikte düşüşe yol açmaktadır (İsagiller 2007: 84).

Kuznets yöntemi bir başka açıklama olarak varlıkların dağılımını ele almaktadır. Başlangıçta dengesiz bir gelir getirici varlık dağıtımı, daha fazla varlığı olanların daha fazla biriktiği için eşitsizliğin artmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak nihayetinde birikim sürecinde, varlık stoku arttıkça, varlıklara getiri oranı düşmekte ve gelir dağılımı, işgücü gelirindeki artışla birlikte, ters yönde hareket etmektedir (Stewart 2003; İsagiller 2007: 85).

2.1.4.8. Değişim Katsayısı Ölçütü

Bir dizinin standart sapmasının bulunabilmesi için, dizideki standart sapmanın dizinin aritmetik ortalamasına bölünmesiyle ortaya çıkan sonucun 100 ile çarpılmasıyla değişim katsayısına ulaşılmaktadır. Bu şekilde elde edilen değişim katsayısı ölçütü ile standart sapmanın aritmetik ortalama içindeki payı sonucuna ulaşılmaktadır. Değişim katsayısı her düzeydeki gelirlerin gelir transferlerine karşı duyarlı olma özelliğine sahip olmasından dolayı varyanstan farklı olarak ortalama gelirden ve ölçü birimlerinden bağımsız olması sebebiyle ülkeler arası gelir dağılımı karşılaştırılmasında kullanılabilir (Öztürk 2017: 49).

Değişim katsayısı, sifıra yaklaştıkça gelir eşitliğinin daha adil olduğunu ve arttığını göstermektedir. Tüm gelir seviyeleri arasındaki transferlere duyarlı olmakla birlikte ortalama gelir seviyesinden bağımsızdır. Fakat değişim katsayısı, gelir düzeylerindeki farklar fazla olduğunda gelir transferi etkisini ölçme açısından yetersiz kalmaktadır (Sen 1974: 29; Destek 2018: 21).

2.1.4.9. Yoksulluk Oranı Ölçütü

Yoksul bireylerin nüfusun toplamına oranlanması ile bulunmaktadır. Anlaşılması, hesaplanması ve yorumlanması kolay olmakla birlikte sıklıkla kullanılan bir ölçüttür. Ancak bu ölçü, yoksulların ne derece yoksul olduğu ile ilgili bize bilgi vermemektedir (Caner 2009: 6).

Yoksulluk ölçümünde en çok kullanılan ölçütlerden birisi olmakla birlikte, *kaşa sayım oranı* olarak da ifade edilmektedir. Yoksulluk Oranı ölçütü, yoksulluk sınırı altında bulunan yoksulların oranında oluşan değişimleri takip etmekte kullanılmaktadır. Bu tür bilgi, yoksulluk oranının azaltılmasına yönelik olarak geliştirilen politikaların etkisini ölçmek amacıyla kullanılabilir halinde bir anlam taşımaktadır (Özdemir ve İslamoğlu 2017: 8).

2.1.4.10. Aralık Ölçütü

Aralık ölçütü gelir dağılımındaki farklılıkları belirlemede kullanılan en temel ölçüttür. Aralık ölçütüne göre gelir dağılımının her iki tarafındaki en yüksek ve en düşük gelirler, karşılaştırılmaktadır (Öztürk 2017: 48). Bu iki gelir arasındaki farkın

ortalama gelire oranını vermektedir (Aktan ve Vural 2002: 14). Aralık ölçütünü A ile gösterirsek;

$$A = [Maks (Yi) - Min (Yi)] / Y$$

Maks (Yi) : Maksimum hane geliri,

Min (Yi) : Minimum hane gelirini göstermektedir.

Aralık ölçütünde A, 0'a eşitlendiğinde gelir herkes arasında eşit dağıtılmış demektir. Ancak tüm gelir bir kişide toplanmışsa bu sefer A, n'ye eşit olmaktadır. Dolayısıyla A, 0 ile n arasında bir değer almaktadır. Ancak iki uç nokta arasında bilgi vermemektedir (Aktan ve Vural 2002: 14).

2.2. İstihdam ve İşsizlik Olgusunun İktisadi Analizi

İstihdam, dar ve geniş olmak üzere iki anlamda açıklanmaktadır. Bunlardan dar anlamda istihdam, "emeğin üretim sürecinde girdi olarak kullanılmasını" ifade etmektedir. Geniş anlamda istihdam ise "müteşebbislerin, insan ihtiyaçlarını karşılamak için mal ve hizmet üreterek emeği üretken bir faktör olarak üretim sürecinde kullanması" olarak tanımlanmaktadır (Işığışık 2011: 25-26; Mahiroğulları ve Korkmaz 2013: 7). İktisadi anlamda ise istihdam, "çalışma ve bunun sonucunda gelir elde etmek için kişilerin yapacakları hizmetlerden yararlanmak üzere zorunlu ve gönüllü olarak çalıştırılmaları" şeklinde tanımlanmaktadır (Yaman 1977: 49; Mahiroğulları ve Korkmaz 2013: 7).

İşgücü piyasasında temel göstergelerden birisi, istihdamın sektörel dağılımıdır. Bu dağılım aynı zamanda gelişmişlik düzeyini de göstermektedir. Her ülkenin sektörel dağılımı farklı olmaktadır. *Üç Sektör Yasası*, ile açıklanan bu olguya göre, öncelikle tarım sektörünün ülkenin istihdamına katkı sağlayıp daha sonra ülkenin ekonomik gelişimiyle sanayi sektörünün daha sonra da istihdamın yeterli olmasıyla birlikte buradaki istihdam hizmet sektörüne doğru yönelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin sanayi sektöründe gelişmemesi, tarımsal faaliyetlerin yoğunlaşmasına neden olarak tarım sektörünün gelişmesini sağlamaktadır. Gelişmiş

ülkelerde Üç Sektör Yasası doğru işlendiği için istihdamdaki en büyük pay hizmet sektöründe bulunmaktadır (Mehmet ve Kılıç 2009: 50).

2.2.1. İstihdamın İktisadi Analizi

Ekonomide bulunan firmalar ve bunlara bağlı sektörler üç ana sektörde istihdam oluşturmaktadır. Bilindiği gibi bunlar; tarım, sanayi ve hizmet sektörüdür (Biçerli 2014: 162). Ülkede bulunan toplam nüfustan 15 yaşın altındaki çocuklar ile 64 yaşın üstündeki yaşlı nüfus çıkarılması suretiyle aktif nüfusa ulaşılmaktadır. Bu aynı zamanda çalışma çağındaki nüfus olarak da ifade edilmektedir. Aktif nüfustan ev hanımı, öğrenci, emekli ve engelliler çıkarıldığında *işgücü* miktarı elde edilmektedir (Karaca 2016: 141). Bireylerin işgücüne katılmalarını yansıtan bu miktar ülke ekonomisinin önemli politikalarından ve göstergelerinden birisi olmaktadır (Biçerli 2014: 53). Ayrıca çalışma istek ve ücret düzeyindeki değişimler de iş gücü yapısını değiştirmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan 2003: 162).

2.2.1.1. İstihdam Türleri

İstihdam türleri beş başlık altında toplanmaktadır. Bunlar, tam istihdam, eksik istihdam, aşırı istihdam, kayıt dışı istihdam ve enformel istihdam şeklinde ayrılmaktadır.

2.2.1.1.1. Tam İstihdam

Bir ekonomide çalışmak isteğinde olan tüm yetişkinlerin, iş bulup çalışmalarını veya başka bir deyişle ekonomide iş arayanların yani işsizlerin olmadığı durum olarak açıklanmaktadır (Dinler 2017: 236). Tam istihdam genel bir ifade ile, üretim faktörlerinin tamamının üretimde istihdam edileceği olarak ifade edilmektedir. Ancak, ortadaki sorun “işgücü istihdamı” olarak gündemde bulunduğundan, tam istihdam denildiğinde daha çok “işgücü istihdamı” akla gelmektedir (Ulusoy 2017: 24).

İnsan ihtiyaçlarının sınır tanımaması karşısında, bu ihtiyaçları karşılamak için nihai mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılmak istenen kaynakların kıtlığı, bu kaynakların israfa neden olmadan, en iyi ve tam olarak kullanılmasını mecbur kılmaktadır. Eğer bu gerçekleştirilebilirse, bir başka deyişle belli bir zamanda

mevcut kaynakların tamamı üretimde kullanılabilirse burada tam istihdamdan söz edilmektedir (Yiğitbaşı ve Atabey 2001: 129). Ancak cari ücret düzeyinde çalışmak istediği halde iş bulamayan bireyler söz konusu ise gayri iradi işsizlik söz konusu demektir (Öztürk 2017: 110).

Tam istihdam iki nedenden dolayı amaç olarak sayılmaktadır. Bunlardan birincisi, işsizliğin yüksek seviyelerde olduğu dönemde insanları yoksullaştırarak sefalet içerisine atmaktadır. Bu durumda aile ve aile fertleri mali sıkıntılar yaşamakta, özgüvenlerini yitirmekte bunun sonucunda suçlara teşebbüs etmektedir. İkincisi ise, işsizliğin yine yüksek seviyelerde olduğu dönemde üretimde azalmalar olmakta, doğal olarak çıktı alınamamaktadır. Sonuçta kaynaklar atıl kalmakta ve milli gelirden düşüş yaşanmaktadır (Bora 2014: 294).

Ekonomide tam istihdamın sağlanarak sürdürülmesi için istihdam hacminin sürekli olarak artırılması gerekmektedir. Ayrıca tam istihdamın sürdürülmesi demek ülkede bulunan yatırım hacminin de sürekli olarak genişlemesi demektir. Yatırım hacmi ile birlikte sermaye donanımının da artırılması sağlanmış olmaktadır. Teknolojilerdeki ilerlemelerle verimliliğin sağlanması da tam istihdam düzeyindeki reel milli gelirin sürekli artması demektir (Aren 1989: 6). Dolayısıyla milli gelir seviyesi nüfus ve teknolojik gelişmeler ışığında sürekli artmaktadır. Bundan dolayı ekonominin tam istihdam denge seviyesi dinamik bir dengede sürmektedir (Ulusoy 2017: 25).

2.2.1.1.2. Eksik İstihdam

Eksik istihdam durumunda ekonomide işsizlikten söz edilmektedir. Böyle bir durumda, ekonomi ulaşmak istediği maksimum üretim miktarına ulaşamamış demektir (Çelik 2013: 82). İşgücü anketlerinde o zaman diliminde bir saat çalışmış olan bile işsiz sayılmamaktadır. Eksik istihdam adı altında toplanan bu kesim iş bulamayınca çalışmayan kesimler tarafından oluşmaktadır (Bocutoğlu ve Berber 2012: 242). Bu nedenle işgücü piyasasında herkesin iş bulma imkânının olmamasından dolayı daha düşük niteliklerdeki işlerde çalışabilmesini mümkün kılan istihdam türüdür. Ayrıca haftalık çalışma süresinde de diğer işlere göre daha az çalışmayı mümkün kılmaktadır (Akbaş 2017: 13). Bu kapsamda eksik istihdamı üç grupta sınıflamak daha doğru olmaktadır. Daha uzun süre çalışmak için uygun olan

kişilerin haftada 40 saatten daha az çalışması, belirli mesleği olanların bu meslek dışında farklı iş veya işlerde çalışması ve çalışmış olduğu halde işyerinden memnun olmayanlar, olarak sınıflandırılmaktadır (Biçerli 2014: 161).

Ancak eksik istihdam kavramı iş hacmini niteliksiz ve yetersiz kıldığından, bu grubun belirlenmesinde çalışma sürelerini esas almak istihdam kategorilerinin içinden çıkılmaz bir hal almasına sebep olmaktadır. Esas alınan çalışma süresinin yanında, verimlilik, nitelik ve performans ölçümü de zorunlu kılınması gerekmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan 2003: 64).

2.2.1.1.3. Aşırı İstihdam

Bir ekonomide harcamaların gelirden fazla olduğu durumlarda eksik istihdamın varlığına göre, ya istihdamda artış olmaktadır ya da aşırı istihdam ortaya çıkmaktadır. Aşırı istihdam eksik istihdamda yaşanan koşulların tam zıttı yönünde meydana gelmektedir. Ekonomide bulunan üretim araçlarının tamamının etkin kullanıldığı fakat üretilen mal ve hizmetlerin, toplam talebe karşılık gelmemesi durumunda daha fazla üretim talep edilmektedir. Böylesi ekonomik durumda aşırı istihdamdan söz edilmektedir (Karakayalı 2002: 336; Kol 2007: 6).

Firmalar işçiler için yaptığı sigorta primleri, ücretsiz izin, sosyal yardımlar vb. sabit maliyetleri fazla ise fazla mesai yaptırmak durumunda kalabilmektedir. Bu durum yeni alacağı işçilere yapacağı ücretin mevcutta çalışan işçilere yapacağı ödemelerden daha fazla olacağı düşüncesiyle tercih edilebilmektedir (Perlman 1969: 49; Biçerli 2014: 49). Böylesi bir durumda işveren ya yarı zamanlı (part-time) ya da yeni işçi almak durumundadır. Bu durumların olmadığı ve mevcut işçilerin haftalık çalışma süresinin üzerinde bir çalışma gerçekleştirmesi aşırı istihdam olarak nitelendirilmektedir. İşveren, aşırı istihdam söz konusu olduğunda ise yasal olan fazla mesai ücretini ödemek zorunda kalmaktadır.

2.2.1.1.4. Kayıtdışı İstihdam

Kayıtdışı ekonomi ülkeler içerisinde sorunları içerisinde oldukça büyüyen bir durumdur. Kayıt sistemine dahil edilmeyip, bu nedenden ötürü izlenemeyen bir tür yapısal sorun haline gelen bu sektörün ciddi bir istihdam potansiyeli olduğu bilinmektedir (Biçerli 2014: 157). Bu yapısal sorunun birçok nedeni bulunmaktadır.

Bunlar, küresel seviyede yaşanan ekonomik istikrarsızlık ve bunun sonucunda oluşan yüksek enflasyon, kamu maliyesinde oluşan finansal dengesizlik kayıt dışılığı artıran en temel etkenlerdir. Ayrıca kayıt dışı istihdam gelir dağılımını bozan etmenlerden birisidir. Sosyal güvenlik gelir-gider dengesini sarsmakta ve işletmeler arasında rekabete neden olarak kişilerin kamuya olan inancına zarar vermektedir (Mehmet ve Kılıç 2009: 58).

Kayıtdışı istihdam en çok sömürü haline gelen iş türlerinden de olsa esnek olması ve cezai yaptırımın kişileri caydırmamasından dolayı işveren ve işçiler tarafından tercih edilmektedir. Yasalara aykırı işlerde çalışmak kişilerin yaşam tarzlarına uygun düşmektedir. Kayıt dışı işçilik kayıtlı ekonominin bir alternatifi olarak görülmektedir. Ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde sıkça tercih edilmekte ve birçok insan kayıt dışı faaliyetleri kurtuluş olarak görmektedir (Altuğ 1999: 8). Bu sistemi cazip hale getiren ise evrak vb. herhangi bir resmi işlemin olmaması ve bu sektöre girenlerin kayıt altına alınmaması olarak görülmektedir.

Kayıtdışı istihdam da özellikle ortaya çıkan temel konu, istihdam ile ilgili faaliyetlerde işçilerin çalıştıkları gün ve aldıkları ücret miktarının ya tamamı ya da bir kısmı vergi dairesi ve sosyal güvenlik kurumlarına bildirilmemesi konusu gelmektedir (Mahiroğulları 2017: 549). Ancak sadece işçi açısından kayıtdışılık oluşmamakta işverenler de bu sistemde maliyetlerini düşürmek adına bu yola başvurmaktadır.

2.2.1.1.5. Enformel İstihdam

Dünyada en önemli sorunlarından olan enformel sektörde istihdam, kayıtdışı veya kaçak istihdam gibi kavramlarla karşımıza çıkmaktadır. İşçi kesiminin sosyal güvencesinden yoksun ve korumasız, daimi olmayan işlerde istihdamı gerçekleşmekte ve buna bağlı olarak bu işçi kesiminin yaşamlarını idame ettirmek adına çalışmaya rıza gösterdikleri istihdam türüdür (Özsuca ve Toksöz 2003: 3) . Özellikle ekonomik krizler eşiğinde sonradan kişilerin çokça başvurdukları bu sektör işsiz kalma pahasına kişilere alternatif bir kaçış yolu olmaktadır.

2.2.1.2. Ekonomik ve Demografik Faktörlerin İstihdam Üzerindeki Etkisi

İstihdama etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler ülkenin konjonktürel yapısına göre değişiklik göstererek olası krizlere neden olmaktadır. Bunun sonucunda istihdamı etkileyerek işsizliğe neden olmaktadır. Bu bağlamda istihdamın ekonomik büyüme, teknolojik gelişmeler, asgari ücret, eğitim ve nüfus ile ilişkisi analiz edilmektedir.

2.2.1.2.1. İstihdam ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Ülkeler açısından makroekonomik göstergelere bakıldığında bunların en önemlisi ekonomik büyümedir. Bundan dolayı dünyada bütün ülkelerin en temel amacı olarak kabul edilmektedir. Ülkeler gelecek planlarını bu değişken üzerine kurarak hazırlamaktadır (Bağcı ve Börü 2018: 890). Kişilerin reel gelirlerinde sürekli ve devam eden bir artış söz konusu ise bu olguya büyüme denilmektedir. Böyle bir toplumda büyüme hızı devam ettiği sürece işsizlik olgusundan bahsedilmemesi gerekmektedir (Kanca 2012: 4). İstihdam ise böyle bir ekonomik büyüme hızından dolayı artmaktadır (Kılıçbay 1999: 268).

Bir ekonomide işsizlik oranı oldukça yüksek olduğu, kaynakların etkili verimli bir şekilde çoğunlukla kullanılmadığı, talep artışı üretime yönelik doğrudan kamu harcamalarıyla gerçekleştiği bir dönemde üretim ve istihdam hızla artmaktadır. Burada piyasa beklentisinden söz edilmektedir. Artan talepten dolayı işletmelerin beklentisi enflasyon yönlü değil, büyümenin hızlanması yönünde olmaktadır. Böylece işletmeler yatırım yaparak üretim ve istihdam artmaktadır (Sloman 2004: 104).

Emek arzına etki ederek nüfus artışını sağlayan ekonomik büyüme, işgücü miktarı ve istihdam oranı değişimlerinden de etkilenmektedir. Ayrıca sadece üretim artışına bağlı kalmayan ekonomik büyüme mevcut kapasitenin kullanımı ile de alakalıdır (Aydın 2012: 71).

2.2.1.2.2. İstihdam ve Teknoloji İlişkisi

Bilim ve teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler üretim faktörlerinin verimliliğini etkilemektedir. Yeni icatlar ve uygulamalar, dünya genelinde diğer ülkelerle rekabet edebilirliği arttırmaktadır. Teknolojik ilerlemeler oluşan büyüme ise

daha fazla büyüme yol açmaktadır (Sloman 2004: 25). Bir ülkenin ekonomik büyüme hızı, teknolojik değişme oranına ve çeşitli türdeki girdilerin ne kadar arttığına bağlı kalmaktadır. Aslında, teknolojik değişim oranı bir ekonomideki ekonomik büyüme oranının en önemli belirleyicisi olmaktadır (Mansfield 1998: 191).

Teknoloji çağının getirmiş olduğu imkânlar doğrultusunda işgücü, hem üretkenlik hem de donanım konusunda artış göstermektedir. Teknolojik donatılar, bir ülkeyi dış pazarlarla rekabet edebilir düzeye getirmektedir. Bununla birlikte ihracat ve milli servet düzeyindeki artış ile teknolojik üretim arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Çalışmaların uzun döneme yayılması istihdam ve ekonomik refah açısından işgücünün aktif karar alma mekanizmalarına katılım konusunda önemli bir yol haritası çizmektedir. Ayrıca teknolojik gelişmeler, üretimin; alanları, mevcut yapısı, koşulları, anlayışı ve organizasyonel yapısı üzerinde de önemli etkiler bırakmaktadır.

Toplumsal kalkınma, teknolojik gelişmelerin toplumsal ve kültürel anlamda hayata geçmesi ile gerçekleşmektedir. Teknolojik yenilikler ile ekonomi arasındaki bağ, ekonominin teknolojik yeniliklerin yönlendirilmesi ve bu bağlamda teknolojinin altına girmesi ile açıklanabilmektedir. Teknolojiyi ve bilgiyi topluma indirgeyerek bunu sağlamayı başarabilen ülkeler, nitelikli işgücünü gerektiren yeni istihdam alanları oluşturabilmektedir. Bir yandan yeni istihdam alanlarındaki verimliliğin artışı sağlanırken işgücü ise nitelik kazanarak gerekli dönüşüme imkân vermektedir. Bir yandan da üretimdeki belirsizliklerle birlikte küresel pazarda işgücü sömürüleri artış göstererek bu şekilde görüşler ortaya çıkmaktadır (Ansal 1996: 651; İçli 2001: 67).

2.2.1.2.3. İstihdam ve Asgari Ücret İlişkisi

Vasıfsız işçilere ödenmesi gereken en düşük ücret seviyesini gösteren (Dinler 2017: 143) asgari ücretin istihdam üzerinde belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Çünkü işverenler brüt asgari ücretin içerisindeki vergi yükü ve sosyal güvenlik primi ile maliyetlerinin artmasıyla mali açıdan zor durumda kalmaktadır. Dolayısıyla işgücü oluşturmasında en temel faktör işverenlere olan maliyettir. Bu maliyetler devlet

tarafından ne kadar çok teşvik edilirse işverenler o kadar istihdama katkıda bulunmaktadır.

Sosyal refah devleti ilkesinin uygulamalar kapsamında en önemlisi olarak görünen asgari ücret, özellikle niteliksiz emeği koruma altına alarak önemli bir fonksiyonu ortaya çıkarmaktadır. Asgari ücret belirlenirken de bölgesel yaşam standartları göz önüne alınarak belirlenmelidir (Rakıcı ve Vural 2011: 67). Nitekim gerek işveren gerekse işçi asgari ücretin vergi yükü altında kalarak istihdam artışını etkilemektedir. İşçi işsiz kalmayı göz önüne almakta, İşveren ise yüksek maliyetlerini en aza indirmek için kayıtdışı istihdama başvurmaktadır.

2.2.1.2.4. İstihdam ve Eğitim İlişkisi

Eğitim ile istihdam arasındaki ilişkinin analiz edilebilmesi, eğitim için yapılmış yatırım sonuçlarının geri dönüşünün ölçülebilmesi, eğitim planlamalarının kısa ve orta vadeli programlara aktarılması, istihdamı artırmada ve işsizlikle mücadelede önemli bir yere sahiptir (İŞKUR 2018: 90).

İşgücüne katılım oranını ve ekonomik faaliyetlerin niteliğini etkileyen faktörlerden birisi de kişilerin elde etmiş olduğu eğitimidir. Eğitimin seviyesi arttıkça işgücüne katılım oranı da yükselmektedir (Kavak 1997: 23). Kişilerde sağlanan yetenek gelişimi de insanların bulunmuş olduğu işyerlerinin haricinde işgücü piyasasında genel anlamda istihdam edilebilirliğini artırmaktadır. Alınan bu eğitimler başlıca kişilerin yeteneklerine ve bilgilerine katkıda bulunarak aidiyet ve motivasyonlarını da artırmaktadır. Dolayısıyla yetenek gelişimlerini sağlayan teorik ve pratik her türlü işlev istihdamın da kalitesini arttırmaktadır (Bülbül 2018: 201-202).

2.2.1.2.5. İstihdam ve Nüfus İlişkisi

İstihdam bütün ülkeler için önemli ve dikkat edilmesi gereken bir konudur. Ülkede yeterli istihdamın oluşturulamaması bir takım yapısal sorunları da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla dünyada istihdam artışı, nüfusun hızlı artışı nedeniyle etkisiz kalmaktadır. Nüfus artışı aynı anda işgücü miktarını artırırken istihdam artışına aynı oranda etki etmemesi büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Mehmet ve Kılıç 2009: 47).

Kişi başına düşen milli geliri ve tasarrufu düşüren hızlı nüfus artışı, yatırım ve büyüme hızına da etki ederek bu iki faktörü de azaltmaktadır. Bunun sonucunda istihdam artış hızı düşmektedir. Böylece nüfustaki bu hızlı artış emek arzını arttırmaktadır. Tasarruf ve büyüme hızı ise düşmektedir. Dolaylı ve dolaysız bu iki faktör istihdam sorununu büyütmektedir. Hızlı nüfus artışındaki meydana gelen büyüme ayrıca sosyal güvenlik harcamalarını arttırmaktadır. Devletin belirlemiş olduğu bütçede artışa gitmeye, yatırımların düşerek bu şekilde cari harcamalar yapılmasına sebep olmaktadır. Enflasyon ve ekonomik istikrarsızlık baş göstermektedir. Bunun sonucunda istihdam politikaları yetersiz kalmaktadır (Kılıçbay 1999: 269).

2.2.2. İşsizlik Sorunu

Dünya geneline bakıldığında işsizlik 2000 yılı sonrasında artış seyrine girerek bunun en önemli nedenlerinden birisinin ise teknolojide yaşanan gelişmeler olduğu anlaşılmaktadır (İzgi ve Kökocak 2011: 198). Çalışma çağına geldiği halde, ekonomideki cari ücret düzeyinde ve işin gerektirdiği çalışma ortam ve şartlarını kabul ettiği halde, herhangi bir işte çalışmayan kişilere “işsiz” denilmektedir. Ayrıca ekonomideki bu durum ise işsizlik olarak ifade edilmektedir (Özyakışır, Kadı ve Kadı 2014: 234).

İşsizlik çalışma gücü ve isteği yerinde olduğu halde, cari ücret düzeyinde çalışmak istemesine rağmen, herhangi bir iş bulamayan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Karaca 2016: 141). Dolayısıyla işsiz olarak nitelendirilen kişilerin en önemli unsurları, iş arama faaliyeti ve herhangi bir işte çalışma isteğidir (Lordoğlu ve Özkaplan 2003: 393). Eksik istihdam oranlarındaki fazlalık kişilere işsizlik maliyetinin yüklenmesi sonucunu doğurmakta ve kişiler ise en kısa zamanda iş bulma telaşı ile işsizliğe karşı kendilerini savunmamaktadır. Böylece ilk buldukları işlerde çalışmaya başlamakta ve bu da verimsiz ve niteliksiz çalışmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla etkinlik kaybını ortaya çıkarmaktadır (Biçerli 2014: 162).

İşsizlik gelişmiş ya da az gelişmiş toplumlarda, seçilmiş politikacıların seçim vaatleri ve çözmek istedikleri ve bunun sonucunda çözülemeyen en büyük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıçay 2004: 227). Dünya geneline bakıldığında

işsizlik küresel boyutlara uzanmaktadır. Büyük bir sorun olan işsizliğin nedenlerini ayrıca ele almak gerekmektedir.

2.2.2.1. İşsizliğin Türleri

İşsizlik genelde üç grupta toplanmaktadır. Bunlar; iradi, gizli ve açık işsizliktir.

2.2.2.1.1. İradi İşsizlik

Kişilerin cari ücret düzeyinden daha fazla ücret istemesi ya da mevcuttaki iş olanaklarından daha iyi bir işte çalışmak istemeleri ile ortaya çıkmaktadır. Bu kişiler piyasadaki işlerde çalışmayarak işsiz kalmaktadır. Ancak piyasa şartlarında iş aradıkları takdirde hemen iş bulabilecekleri için gerçek bir işsiz statüsünde sayılmamaktadır. Nitekim klasik iktisatçılar işçilerin yeteri kadar düşük ücretle çalışmak istemeleri halinde hiçbir zaman işsiz kalmayacaklarını öne sürmektedir (Aren 1989: 7).

2.2.2.1.2. Gizli İşsizlik

Üretim alanlarının herhangi birinde aynı üretim tekniği ile çalışırken içinde bulunulan durumda çalışmakta olan işçilerden bir veya bir kısmının işten çıkarılması halinde, üretim düzeyinde herhangi bir eksilme olmaması durumunda, işten çıkarılmış olan işgücüne gizli işsiz denilmektedir. Aynı zamanda bu tip işsizliğe de gizli işsizlik adı verilmektedir. Başka bir deyişle gizli işsiz, çalışmakta iken herhangi bir üretim katkısı vermeyen işgücü anlamında da kullanılmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yapısal, siyasi ve ekonomik faktörlerine dayanarak istihdam alanlarında ve yatırımlarda artışa gitmeden işsizliği azaltabilmenin bir çıkar yoludur. Özellikle tarım sektöründe rastlanılmaktadır (Parasız 1991: 28).

2.2.2.1.3. Açık işsizlik

Bir ekonomide cari ücret düzeyinde çalışmak isteyip iş bulamayan kişilerin oluşturduğu işsizlik türüdür (Özyakışır, Kadı ve Kadı 2014: 234). Ayrıca para politikasının uygulanması açısından tam istihdamın amacı, konjonktürel işsizliğin önlenmesi, yapısal, mevsimlik ve arazi işsizliğin de giderilmesini ya da ortadan kaldırılmasını da içermektedir (Bora 2014: 294).

2.2.2.1.3.1. Friksiyonel İşsizlik

Emekten verim elde edilebilmesi için gerekli akışkanlığın sonucu olarak ekonomini tam istihdamda olduğu durumlarda dahi ortalama olarak %1 veya %2 seviyelerinde beklenmektedir (Aydın 2012: 123). Friksiyonel işsizlik iradi ya da gayri iradi gerçekleşebilmektedir. İş değiştirme, emekli işgücünün yerine işgücü bulabilme, tayin olma gibi geçici durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ekonominin tamamında etkili olmamaktadır. İşgücü piyasasında bulunan bilgi eksiklikleri, işgücünün devinimsel ve akışkanlık eksikliği gibi durumlar friksiyonel işsizliğe neden olmaktadır. Ayrıca beceri ve tecrübe düzeyine göre iş bulamayıp daha iyi koşullarda iş bulabilmek için işlerinden ayrılanların (Karabulut 2007: 11) ve bunun yanı sıra işsizlik maaşı almak için ayrılan işgücünün varlığı da friksiyonel işsizliğin nedenlerindedir.

2.2.2.1.3.2. Yapısal İşsizlik

Yapısal işsizlik, piyasadaki işgücünün nitelikleri ile işgücünü talep edenlerin istek duyduğu nitelikler arasındaki uyumsuzluktan dolayı ortaya çıkmaktadır. Yapısal işsizliğe karşı alınacak politika önlemleri, geçici ve mevsimlik işsizliği azaltacak çözüm yöntemleri farklı olmaktadır (Borjas 2015: 592).

Endüstrilerin yapısındaki değişimler ve bazı endüstrilerin çökmesinden kaynaklanan işsizlerin farklı endüstrilerde oluşturulan işgücüne geçememesinden dolayı da ortaya çıkmaktadır. Endüstrilerin yapısındaki değişimler tüketicilerin zevk ve tercihleri ile paralellik göstermektedir (Güvel 2011: 255).

Sanayinin gelişmiş olduğu yerlerde el emeği işlerini yerine getirenler (ayakkabıcı, terzi vb. küçük esnaf) yaşadıkları yerlerde fabrika kurularak bu ürünlerin fabrikada üretilmesi halinde hem kendileri hem de yanında çalışan işçiler yapısal işsizlik nedeniyle işsiz kalmaktadır. Yetenekli ve tecrübeli genç işçiler buralara çabuk adapte olup iş bulabilmektedir ancak yaşlı kesim bu ortama uyamadıkları için işsiz kalmaktadır (Zaim 1981: 174).

2.2.2.1.3.3. Konjonktürel İşsizlik

Ekonomide işlerin artıp azalmasına konjonktör denilmektedir (Çelik 2013: 146). Ekonomide meydana gelen bu dalgalanmalar sonucu oluşan işsizlik türüne de

konjonktürel işsizlik denilmektedir. Ekonomi de meydana gelen genişleme ve daralmalardan dolayı konjonktürel hareketler oluşmaktadır. Ekonomideki daralma dönemlerinde işgücü tam istihdam düzeyinde uzak kalmaktadır ve konjonktürel işsizlik meydana gelmektedir (Uysal 2007: 57).

2.2.2.1.3.4. Mevsimsel İşsizlik

Mevsimsel işsizlik, üretim ve hizmet sektörlerinin bazılarında mevsimlere göre değişiklik göstermektedir. İşgücü talebinde artış olduğu zaman istihdam yüksek olmakta ve bu durumun aksine turizm ve inşaat sektörü gibi sektörlerde üretim ve hizmetlerin azalmakta olduğu mevsimlerde istihdam oranı azalmakta ve işsizlik artmaktadır (Özyakışır, Kadı ve Kadı 2014: 235).

2.2.2.1.3.5. Teknolojik İşsizlik

Teknolojik gelişmeler eşliğinde işçilerin emeklerinin yerine, makine kullanımına yönlendirilmesi ve bunun sonucunda verimliliğin artmasından dolayı istihdamın azalmasını ifade eden işsizlik türüdür (Uysal 2007: 57). Ayrıca üretimde otomasyona dayalı yüksek teknolojilerin kullanılmaya başlanmasıyla istihdamda daralma meydana gelmektedir. Çünkü otomasyonun, üretimde makineleşmeden daha fazla istihdam hacmi üzerinde olumsuz etkisi oluşmaktadır. Makine kullanımında tek bir insanın yerine geçebilecekken, otomasyon söz konusu olduğunda bütün makineleri tek bir beyin üzerinden çalıştırılması söz konusu olmaktadır. Otomasyon böylece birden fazla işçinin çalışmasına etki etmektedir (Mahiroğulları ve Korkmaz 2013: 47).

2.2.2.2. İşsizliğin Nedenleri

İşsizlik, hükümet politikalarıyla önlenmeye çalışılsa da ekonominin tam istihdam düzeyine gelememesinden dolayı süreklilik arz eden bir olgudur. İşsizliğin bu anlamda çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlar, toplam talebin yetersiz kalması, nüfusun hızlı bir şekilde artması, işgücüne katılan kişilerin beceri ve tecrübe düzeyleri, öğrencilerin meslek hayatına yönlendirilmemesi, hükümetin belirlemiş olduğu ücret politikaları, asgari ücret, bankaların uygulamış olduğu yüksek faizler, ekonomik ve siyasi krizler olarak açıklanmaktadır.

Ayrıca, işsizlik sadece ekonomik boyutuyla insanları etkilememekte aynı zamanda sosyal ve psikolojik etmenleri de insanlara bu süre boyunca zarar vermektedir. İşsiz kalanlar, diğer kişilere karşı, istenilmeyen insan, yararsız insan duygusuyla yaşayarak korku gibi psikolojik sıkıntılar içerisinde olduğu unutulmamalıdır (Özsoylu 2011: 240).

2.2.2.2.1. Toplam Talep Yetersizliği

Toplam talepteki azalmalar doğrudan işgücünde azalmalara yol açmaktadır. Bunun için toplam talebe etki eden faktörleri irdelemek gerekir. Toplam talepte yani milli geliri oluşturan etmenler, özel ve kamu sektörünün tüketim ve yatırım harcamaları ve bunların yanında ihracat ve ithalat kalemleri yer almaktadır. Bu etmenlerden bir veya birkaçında yaşanacak olumsuzluk söz konusu olduğunda üretime yansımakta doğal olarak üretimde yaşanacak olumsuzluk işsizliği ortaya çıkarmaktadır (Karaca 2016: 143).

2.2.2.2.2. Hızlı Nüfus Artışı

Ortalama nüfus artış hızının belli bir oranda artması, her yıl emek piyasasına artış miktarı kadar işgücü oluşması demektir. Bununla birlikte, geçmiş yıllarda yüksek enflasyonların yaşanması yatırımlar yavaşlaması ile birlikte, istihdamı da olumsuz etkilemektedir. 1980 sonrası döneme bakıldığında, özellikle imalat sanayii ve inşaat sektöründeki istihdamda daralma yaşanmaktadır. Bunun sonucunda işsizlik oranı artarken, işgücünün düşük verimli alanlarda yığılmasına sebep olmaktadır. Ekonomi deki yeni iş sahalarının yetersizliği de işsizliğe etkisini göstermektedir (Güçlü ve Bilen 1995: 164).

2.2.2.2.3. Eğitim Sisteminin Meslek Hayatına Uygun Olmaması

Ülkelerin kalkınabilmesi için iyi yetişmiş teknik elemanlar ve ekonomistler haricinde, hukuk, politika, sağlık vb. sosyal alanlarda da iyi yetişmiş elemanların olması da gerekmektedir. Eğitim, mevcut şartları daha iyi anlayıp onlardan yeterli ve faydalı ölçüde yararlanmayı sağlayarak yaşam kalitesine katkı sunmaktadır. Eğer bir ülkede eğitim sistemi, eğitilen kimselere özgüven kazandırmıyorsa, büyük ölçüde pratiğe dönüşmeyen çağdaş teorilere dayanmıyorsa veya kısıtlı alanlarda çok sayıda uzman yetiştirmeye dönükse sorunlu olarak nitelendirilmektedir (Öztürk 2007: 192).

Gelişmekte olan ülkelerde tasarruf miktarları yatırımları karşılayamayacak derecede azdır. Nüfusun yüksek oranlı arttığı ülkede kişi başına düşen gelir ve kişi başına düşen sermaye birikimlerimizi muhafaza edebilmek adına, her yıl 18 yaş üstü guruba katılan kişiler için yeni bir istihdam oluşturulması gerekmektedir (Çepni 2008: 134). Dolayısıyla, ortaöğretim ve liselerde öğrencilerin meslek hayatları yerine ileriye dönük hizmet sektöründe çalışmak istemeleri işsizlikte önemli etkindir. Çünkü yükseköğrenimle birlikte gelen, ortalama eğitim süresinin uzaması (Özsoylu 2011: 336)' na bağlı olarak özellikle kalitesiz ve niteliksiz öğrenim gören, işgücüne yeni katılan kişiler genç işsizlik oranını artırmaktadır. Bu kişileri en azından lise çağında yetenekleri ve ilgi alanlarına göre meslek hayatı ile buluşturmak (Karaca 2016: 144), işsizlik oranını belli bir oranda azalması beklenmektedir. Ayrıca bu dönüşüm, kalifiye eleman ortaya çıkararak, üretime ve yatırıma da katkı sağlaması beklendiğinden ülke ekonomisini düzeltmeye yönelik çözüm yöntemidir.

Dünya genelindeki son eğilim, gençlerin daha fazla eğitim almaları gerektiğidir. Bunun sonucunda eğitilmiş işsizler işgücü piyasasına dahil olmaktadır. Böylesi bir durumda genç işsizler kendilerine özgü nitelikte iş bulana kadar işsizliği tercih edebilmektedir (Orszag ve Snower 1999: 198; Murat ve Şahin 2011: 55). Bunların yanında yanlış eğitim ve işgücü politikaları da işsizlikte etkili olmaktadır. Eğitilmiş işçileri kendi kapasite ve eğitimlerine özgü işlere dahil etmek için işgücü politikaları oluşturulursa işsizliği asgari düzeye indirmek mümkün görünmektedir (Murat ve Şahin 2011: 55).

2.2.2.2.4. İşgücü Maliyetlerinin Fazlalığı

İşverenlerin işçilerin maliyetlerini kısıtıcı politikalar uygulamaları işsizliği artırmaktadır. Özellikle işçilerin sosyal güvenlik ve katkı paylarının vermiş olduğu baskı sonucu, ‘işçilerin brüt ücretleri içerisinde devlet kesintilerinin fazla olması, işgücünün üretimde girdi olarak kabul edildiği bir ekonomik ortamda üretim maliyetlerinin yükselmesine yol açarak, işverenler arasında rekabetin yaşandığı piyasa koşullarında işçi çıkarma yoluna başvurmaktadır’ (Karaca 2016: 145). Devletin işverenler için yapmış olduğu teşvikler kriz ve enflasyonist dönemlerde sıkça görülmektedir. Ancak bu ne kadar yapılsa da köklü bir değişiklik olmadığı müddetçe işsizliğe tam anlamıyla çare olmamaktadır.

Yüksek maliyetli iş gücü unsuru, işgücü talebi kaynaklı gerçekleşmektedir. Sonuçta işsizliğe neden olmaktadır. Bu durum, firmaların emek yoğun üretimlerini bırakıp sermaye yoğun üretime kaymalarına neden olarak firmaların maliyetlerini azaltmaya yönelik politikalarıdır. Bunun yanı sıra İşgücü maliyetlerinin artmasına sebep olup kısır döngü sürecini devam ettiren bir diğer olgu da işsizlikte yaşanan artışın, katılımcı sayısındaki düşüşle beraber tekrar sosyal güvenlik sistemindeki katılım paylarının artırılmasına sebep olmasıdır (Ekin 2000: 188; Aydın 2012: 121).

2.2.2.2.5. Ücretlerin Performans ve Niteliğe Göre Belirlenmemesi

Gelişmiş ülkelerdeki kişilerin kendi becerileri ile uyumlu işlerde çalışmamları işgücü piyasasının en temel özelliğini oluşturmaktadır (Çolak 2010: 167). Ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu durumdan söz edebilmek mümkün değildir. Çünkü istihdam alanlarının dar olması nedeniyle kişilere uygun iş sahaları sunulamamaktadır.

Kişiler belirli bir meslekte çalışıp işten ayrıldıktan sonra farklı iş sahalarında işe başlamaları için, işveren işçinin tecrübe kısmını işe yeni başlayacak gözüyle bakmaktadır. Ayrıca kendi alanlarında çalışan kişiler, bilgilerini belirli bir ölçüde tutan, tecrübe kazanmayan ve ilerleyen teknolojik gelişmelere ayak uyduramayan kişiler işsiz kalmaktadır.

İşgücüne katılım için gerekli eğitimi almış işçilerin, kalite ve niteliğine göre verilmesi gereken ücret yerine asgari düzeyde verilen ücret işsizliğe neden olmaktadır. “Asgari ücretin belirlenmesinde eğitim seviyesi, kişinin niteliği, çalışma ve becerisi ile verimliliği dikkate alınarak asgari ücret düzeyi belirlenmesi” gerekmektedir (Karaca 2016: 145). Böylece kişiler kendi niteliğine ve ücret düzeyine göre iş bularak işsizlikten kurtulmuş olmaktadır.

2.2.2.2.6. Ekonomik Kriz ve Yüksek Faiz Olgusu

Faiz oranları ekonomik yapı içerisinde en önemli değişkenlerden birisidir. Neredeyse günlük hayatı etkileyerek ekonomik yapı üzerinde önemli bir takım olgular bırakabilmektedir (Demirgil ve Türkay 2017: 909). Özellikle 1980 ve sonrası dönemlerde, serbest piyasaya geçilmesiyle birlikte faiz oranlarının hızla yükselmesiyle kredi faiz oranlarını da etkilemiştir. Faizlerin serbest bırakılması

sonucu toplumdaki gelir ve servet dağılımını adaletsiz bir hal almış ve belli kesimler daha da zenginleşerek ekonomik anlamda tekelleşmeler ortaya çıkmıştır. Kredi ve mevduat faiz oranlarının aynı anda serbest bırakılması ile servet yoğunlaşmasının iki taraflı gerçekleşmesini tetiklemiştir. (Güçlü ve Bilen 1995: 164). Günümüzde de bu olgu devam etmektedir. Bankalardaki faiz oranlarının artması ile birlikte kişiler yatırımdan vazgeçerek faiz alma telaşı içerisinde bulunmaktadır. Yatırımlar ise bu şekilde cezalandırılmaktadır.

Krizler, tüm ekonomik sistemi etkileyerek (Aksu 2008: 37) ülkenin geleceğini de tehdit eder boyutlara ulaşabilmektedir. Ekonomik krizlerin meydana gelmesiyle piyasada daralma yaşanmakta ve milli para değerini yitirmektedir. İşten çıkarmalar, iflas, konkordato gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. İşçiler, bunun sonucunda ya daha düşük ücreti kabul edip çalışmakta ya da işten çıkmaktadır ve kayıtdışı çalışmaya başlamaktadır. Ekonomik krizler sonucu ekonomik ve sosyal şokların olumsuz etkisini azaltmaya yönelik politikalar uygulanmaktadır. Ancak sosyal güvenlik sisteminin tam işlemediği bir toplumda bu etki daha fazla hissedilmektedir (Aktan ve Vural 2002: 8; Pehlivan 2009: 26). Krizden kurtulabilmek için ise finansal sektörün ve reel sektörün uğramış olduğu zararı asgariye indirerek ülkeyi negatif etkisi altına alan para ve sermaye akışlarını azaltan politikaları yürürlüğe koymak ve işsizlik olgusuna köklü değişimler bulmakla mümkündür (Karaca 2014: 276).

2.2.2.2.7. Sendikaların Yüksek Ücret Talebi

Sendikalar etkin çalışmamakta veya sendikalar ilgili kurumlara yüksek ücret baskısı yapmaktadır. Ücretlere verilen yüksek artışlardan kaynaklı işgücü çıkarımı gerçekleşmektedir. Dolayısıyla ulusal gelir içerisinde bulunan emek payını azaltmaktadır ve yüksek oranlı işsizliği ortaya çıkararak sendikaların etkin çalışmasını yavaşlatmaktadır. Bu durumun sonucunda ise, kayıtdışı işsizlik süreci hız kazanmaktadır (Uysal 2007: 273). Öte yandan firmaların uygulamış olduğu katı kurallar neticesinde, işçiye beklentisinden düşük ücret vermesi ya da işçilerin, firmalardan yüksek beklenti içerisinde yüksek ücret ile çalışma isteği doğrultusunda ortaya çıkmaktadır (Yıldız 2014: 6).

2.2.2.2.8. Tasarruf Yetersizliği

Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen milli gelir ve buna bağlı tasarrufların miktarı çok düşüktür. Yeterli tasarrufun olmayışı bu gibi ülkelerde yapılacak olan hükümet yatırımlarının da önünde en büyük engeldir. Tasarruf yetersizliğine yabancı sermaye ve dış kaynaklardan borçlanma isteği de yeterli düzeyde gerçekleşmemektedir. Bunun yanında Avrupa Birliğini ele almak gerekir ki doğrudan yabancı sermaye girişleri ve yatırımları ile işsizliğin en aza indirilmesi amaçlanmaktadır (Şahin 2012: 624). Bunun sonucunda yeterli düzeyde sanayileşememe sonucu istihdam yaratılamamaktadır. İstihdamın sürekli artan nüfusa karşı, işgücü oluşmasına rağmen tarım sektöründe kalması işsizliği daha da çok artıran sebeplerdendir (Özsoylu 2011: 242).

2.2.2.2.9. Kamu Açıklarından Dolayı Yatırımların Dışlanması

Az gelişmiş ya da geliştirmekte olan ülkelerde oluşan işsizliğin nedenlerinden birisi de kamu açıklarıdır. Kamu açıklarından oluşan yüksek faizlerden ötürü hükümet kamu açıklarını kapatmak istemektedir. Kamu açıklarının kapatılması için ise piyasadan borçlanılmakta ve fonlara olan taleplerden dolayı yüksek faizler ortaya çıkmakta ve yatırımlar dışlanmaktadır (Karaca 2016: 145). Dolayısıyla yeni iş sahaları oluşmamakta ekonomi bu durumdan kurtuluncaya dek işsizlik artmaktadır.

2.2.2.2.10. İstihdam Yetersizliğinden Kaynaklı Göç Olgusu

Ülkenin kalkınma sürecine dahil olduğu dönemde tarımda verim artışlarına nazaran istihdamda ki azalma, evrensel kalkınma bağlamında doğal bir olgu olarak gözükmemektedir. Gençler eğitimlerini tamamlamak amacıyla tarımdan koparak genç iş gücünü azaltmaktadır. Yetişkinlerde ise bir bölümü tarımdan koparak tarım dışı faaliyetleri sürdürmektedir. Yetişkinlerin bir bölümü de, ailede yaşayan diğer fertlerin eğitim ve sağlık hizmetlerini iyileştirmek için kente göç etmektedir. Sonuçta tarımda çalışanlar mutlak oranda azalmaya başlamaktadır. *Bu gecikmiş ama beklenen bir gelişme sonucunda işsizlikte aşırı artışlar meydana gelmektedir* (Özsoylu 2011: 335).

Kişiler köyde sadece tarım faaliyetlerinde bulduklarında köyde yaşayan aile fertlerinin fazlalığı nedeniyle tarımdan kazanılan kazanç, yetmemeye başlamaktadır. Bunun yanı sıra aile fertleri eğitim ve sağlıktan tam anlamıyla

yararlanamamaktadır. Bu da göç dalgasını başlatmaktadır. Kişiler büyük umutlarla göç ettiği büyük kentlere ayak uyduramamakta ve artan nüfus ile birlikte hayata tutunmaya çalışmaktadır. Kişiler, belli bir süre sonra aldıkları ücret ile geçinememektedir ve en önemlisi işverenlerde yaşanan krizler ortaya çıktığında işsizlikle karşı karşıya kalmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK YÖNTEM VE UYGULAMA

Bu bölümde bankacılık sektörünün sağladığı kredilerin, gayri safi yurt içi hasıla, büyüme oranı ve istihdam oranı üzerindeki etkisi zaman serisi yöntemi ile incelenmektedir. Öncelikle çalışmanın amacı, kapsamı, konu ve yönteminden bahsedilmektedir. Benzer çalışmaların literatür incelemesi yapılmaktadır. Uygulanan yöntem tanımlanarak, veri seti ve kredi hacminin/gayri safi yurt içi hasıla, büyüme oranı ve istihdam oranı arasındaki ilişki granger nedensellik seti yöntemi sonucuna göre analiz edilmektedir.

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmanın temelini banka kanalıyla sağlanan kredilerin gelişiminin GSYH'ya oranının (Kredi Hacmi/GSYH), büyümenin ve istihdamın üzerindeki etkisinin nasıl olduğu oluşturmaktadır. Finansal sistemin en önemli parçasını oluşturan bankaların bu üç olgu üzerindeki etkisinin artırıcı mı yoksa azaltıcı mı olduğu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Kredi hacimlerinin; milli gelir, büyüme ve istihdam üzerindeki etkisi açıklanarak finansal sistemin öneminin vurgulanması amaçlanmaktadır.

3.2. Literatür Taraması

Bankacılık sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki ilk çalışmaların Bagehot (1873), Schumpeter (1911) ve Gurley Shaw (1955) tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca Davis (1965) ve Sylla (1969) gibi ekonomi tarihçileri ampirik çalışmalarla konuyu gündeme getirmektedir. Bu bilim insanları Amerika ve İngiltere'nin tarihi tecrübelerinden faydalanarak finansal sistemin rolünü ortaya koymaktadır.

Ghirmay, Var modelini kullanarak 13 Afrika ülkesini incelemektedir. Eş bütünlendirme analizinden elde edilen sonuçlara göre, finansal gelişmelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin uzun dönemli olduğunu savunan görüşler sunmaktadır.

Finansal gelişmelerin ekonomik büyüme üzerinde 6 ülkede iki yönlü nedensel ilişki, 8 ülkede de nedensel bir rol oynadığı savunulmaktadır.

Finansal sektör ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik yönünün belirlenmesi yapılan araştırmaların sonucunda oldukça zor olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu konu hakkında yapılan çalışmalarda, nedensellik ilişkisinin tek yönlü olduğu ifade edilen çalışmaların yanında iki yönlü olduğu çalışmaların da ampirik analizler neticesinde söz konusudur (Hermes, 1994; Arestis ve Demetriades, 1997; Thiel, 2001; Eschenbach, 2004; Lawrence, 2006; Shan ve Jianhong, 2006; Ang, 2007). Çalışmaların bazılarında ise bu iki değişken arasındaki ilişkinin zayıf olduğu ve finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecinde azaltıcı bir rol üstleneceği de anlatılmaktadır (Singh,1997; Deidda, 2006).

Ak vd. (2016), çalışmasında, büyüme ve finansal gelişme arasındaki ilişki analiz edilmektedir. 1989-2011 yılları arasındaki verilerden yararlanarak Toda-Yamamoto testi uygulanmaktadır. Analiz sonucuna göre büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.

Apaydın (2018), çalışmasında, banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif (ARDL) modelinin kullanılarak yapılan çalışmada, Türkiye'ye ait 2000-2016 yılları arasındaki veriler kullanılmaktadır. Sektörel krediler ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde olumsuz etki oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme en çok arttıran sanayi sektörü sonucuna varılmaktadır.

Artan (2007), 79 ülkenin verileriyle panel veri analizi yapmıştır. Çalışmaya göre; gelir düzeyleri belli bir düzeyin altında olan ülkelerin finansal kalkınma ekonomik büyümeyle negatif yönde etkilendiği sonucuna varılmaktadır.

Aslan ve Küçükaksoy (2006), çalışmada finansal gelişmelerin ekonomik büyüme ile ilişkisini, Türkiye'de 1970-2004 yıllarını yıllık veriler ile zaman serisi nedensellik analizi yöntemi yardımıyla incelemektedir. Yapılan analize göre; finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Begeç (2015), çalışmasında Türkiye'de bankacılık kredi büyüklüklerinin cari açık, ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. 2000-2014 dönemi çeyrek verileri ile nedensellik testi Granger (1969) yöntemi ile

incelenmektedir. Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyondan kredi hacmine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmektedir. Seriler arasındaki uzun dönem analiz sonucunda kredi hacmindeki %1'lik artışın; cari işlemler açığını %0.06 oranında, ekonomik büyümeyi %0,75 oranında, enflasyonu %0,32 oranında arttırdığı, işsizlik oranını ise %5,4 azaltmaktadır.

Ceylan ve Durkaya (2010), çalışmada Türkiye'de yurtiçi kredi hacminin ekonomik büyüme ile ilişkisi analiz edilmektedir. 1998-2008 yıllarındaki veriler kullanılarak yapılan bu analiz, Granger nedensellik testi ve hata düzeltme modeli kapsamında araştırılmaktadır. Analiz sonucunda, ekonomik büyümeden, kredilere doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmektedir. Türkiye'de ekonomik büyümenin, kredi hacmindeki büyüme oranını ve finansal gelişmeyi hızlandırdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Demir (2018), çalışmasında, 2005-2014 yıllara ait İller Bankasının yerel yönetimlere kullandığı kredi verileriyle Türkiye'nin ekonomik büyümesine etkisini panel veri yöntemi ile analiz etmektedir. Analiz sonuçlarına göre, İller Bankasının kullandırmış olduğu kredilerin ekonomik büyümeye etkisi pozitif ve anlamlıdır. Kredilerdeki % 1'lik artışın GSYİH miktarında % 0,88 artış sağlayacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Göçer (2015), çalışmasında Türkiye'de bankacılık sektöründeki kredi hacminin işsizlik üzerindeki etkisini incelemektedir. 1986-2013 yılları arasındaki aylık veriler ele alınarak analiz edilmektedir. Çalışmanın sonucuna göre; Türkiye'de kredi hacimlerindeki artış işsizlik oranında azaltıcı etkiye neden olmaktadır.

Güven (2002), çalışmasında, bankacılık sektöründeki kredi hacminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmada, Granger nedensellik testi kullanılmaktadır. Toplam kredilerin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu analiz sonucunda belirlenmektedir.

Karaçayır ve Karaçayır (2016), çalışmasında Türkiye ekonomisinde kredi hacminin işsizlik üzerine olan etkisi analiz edilmektedir. 2006-2015 dönemleri arasındaki aylık veriler kullanılmaktadır. Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model kullanılarak yapılan analiz sonucu seriler arasında uzun dönemde eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmektedir. Kredi hacimlerinin gelişmesi işsizlik üzerinde kısa

dönemde azaltıcı yönde etkisi bulunmaktadır ve uzun dönemde anlamlı bir etkiye ulaşılmamaktadır.

Karahan vd. (2018), çalışmasında Türkiye’de 2002-2016 yılları arasındaki kredi hacimlerinin üçer aylık veriler halinde ekonomik büyüme üzerindeki ilişkisi analiz edilmektedir. Eşbütünleşme ve Nedensellik testi kullanılmaktadır. Çalışmanın ampirik sonuçlarına göre, banka kredi hacmindeki artışlarla ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusu olmaktadır.

Koç (2015), çalışmasında bankaların ilk 10 sırada bulunan sektörlerle ait kullandırmış olduğu krediler 1999-2011 yıllarını kapsayan Panel Veri Analizi yapılarak, kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki ilişkisi incelenmektedir. Çalışmanın sonucuna göre, uzun dönemli pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir ve kısa dönemde herhangi bir ilişkinin olmadığı tespit edilmektedir.

Mercan (2013), çalışmasında Türkiye’de 1992-2011 yıllarına ait üçer aylık verilerle kredi hacminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Çalışmada, sınır testi kullanılmaktadır ve değişkenlerin eşbütünleşik ve kredi hacminin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Nedensellik testi sonucunda değişkenler arasında iki yönlü ilişki olduğu tespit edilmektedir.

Özcan ve Ari (2011) çalışmasında, Türkiye’de 1998-2009 yıllarındaki finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. VAR modeli ile yapılan çalışma da bankaların kredi hacmi ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki tek yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Pehlivan vd. (2017), çalışmalarında banka kredi ve mevduat büyüklüğünün GSYH ile ilişkinin analizi yapılmaktadır. Türkiye’nin 2002-2015 yıllarına ait üçer aylık veriler kullanılarak Johansen eşbütünleşme testi ile Granger nedensellik analiz yöntemleri yardımları ile analiz edilmektedir. Çalışmada banka kredileri ile GSYH arasında uzun dönemi kapsayan çift yönlü bir nedensellik ilişkisi saptanırken, mevduatlar ile GSYH arasında bir nedensellik ilişkisi sonucuna varılamamaktadır.

Şahin ve Durmuş (2019), çalışmasında 2006-2017 yılları arasındaki bankacılık kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Çalışma birim kök testi ve Gregory-Hansen yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi

yardımıyla araştırılmaktadır. Çalışma sonucuna göre; bankacılık kredi hacmindeki %1'lik artış ekonomik büyümeyi %0,37 oranında arttırmaktadır. Bankacılık kredilerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmektedir.

Tuna ve Bektaş (2013), çalışmalarında, Türkiye'deki bankacılık sektörünün yurtiçi kredi hacmi ile ekonomik büyüme ilişkisi incelenmektedir.Çalışmada 1998-2012 yıllarına ait üçer aylık veriler kullanılmaktadır. Zivot-Anders birim kök testi, Gregory-Hansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi kullanılarak yapılan testler sonucunda değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisi ve nedensellik ilişkisi tespit edilememektedir.

Turgut ve Ertay (2016), çalışmada banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi anlatılmaktadır. 2003- 2013 yılları arasındaki üçer aylık veriler kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; bankacılık sektöründen ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisini incelemektedir. Çalışmanın sonucuna göre bankacılık sektörü ekonomik büyümede belirleyici bir rol oynamaktadır ve etkin bir araç olarak kullanılmaktadır.

Vurur ve Özen (2013), çalışmalarında Türkiye'deki bankaların mevduat ve kredi hacimleri ile ilgili araştırma yaparak bu olgunun iktisadi büyüme üzerindeki etkisini Granger Nedensellik Analizi ile Var modeli çerçevesinde incelemektedir. Çalışma 1998-2012 yılları arasını kapsamaktadır. Çalışmaya göre; bankadaki mevduat hacimlerinden ekonomik büyümeye, ekonomik büyüme üzerinden banka kredilerine ve banka mevduat hacimlerinden kredilere doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi sonucuna ulaşılmaktadır.

3.3. Araştırma Yöntemi

Sayısal büyüklük olarak ifade edilen zaman serileri dönemlerin birbiri ardına ardışık olarak gözlemlenmektedir. Zaman serilerinin oluşması rassal bir değişkenin süreç içerisinde almış olduğu değerlerin sıralanması ile meydana gelmektedir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler 2010: 41). Ekonometrik analizlerde yapılan zaman serisi kapsamındaki serilerin, süreç içerisinde büyümesinden kaynaklı durağan olmamaktadır. Araştırmacılar ise bunun kendi yaptıkları çalışmalara herhangi bir

etkisinin olmayacağı görüşündedirler. Serilerde durağan olmama söz konusu olduğunda fark alma yöntemi ile bu problemi aşmayı düşünmektedirler (Kennedy 2006: 349).

Zaman serisinde bulunan değerlerin ortalaması zaman içerisinde sistemsel bir değişim içerisinde bulunmazsa zaman serisi durağan bir haldedir. Zaman serisinin ortalamasının durağan olmamasının zamana bağlı olması gibi varyansı da zamana bağlı olmaktadır. Bazı durumlarda zaman serisinde ortalama ve varyansı zamana bağlı olarak değişiklik göstermez ve iki dönem arasındaki kovaryansı hesaplandığı döneme bağlı kalmaz. Böylesi durumlarda zaman serisi durağandır. Genellikle artış trendini gösteren finansal ve iktisadi zaman serilerinde serinin birinci ya da ikinci farkı alınarak durağanlaştırılmaktadır (Yıldıztan 2011: 243).

Bu çalışmada Türkiye ele alınarak 2000-2018 yıllarına ait veriler kullanılmaktadır. Bu veriler çeyrek dönemleri kapsamaktadır. Bankacılık sektörüne ait kredi hacimlerinde daha önceki dönem verilerine ulaşılsa da veri seti uygunluğu açısından 2000 yılından başlatılmıştır. Büyüme oranı, istihdam oranı ve GSYH verileri de farklı periyotlar da bulunmasına rağmen 2000 yılından başlatılmaktadır.

Araştırma kapsamında Kredi hacmi/GSYH, istihdam oranı, büyüme oranı verileri ile zaman serisi uygulanmıştır. ADF (Augmented Dickey Fuller) testi ve Philips Perron testi kullanılarak birim kök yapılmıştır. Granger nedensellik testi ile ARDL sınır testi sınaması yapılmıştır. Çalışmada T.C. Merkez Bankası'nın elektronik veri dağıtım sisteminde bulunan veriler kullanılmıştır. Ayrıca Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türkiye Katılım Bankaları Birliği ve Türkiye Bankalar Birliği'nde yer alan verilerden de yararlanılmıştır. Eviews 9 programı kullanılmıştır.

3.3.1. Birim Kök Analizi

Zaman serisi ile analiz yapılmadan önce, zaman serisini meydana getiren sürecin zamanla değiştiğinin veya sabit kaldığının incelenmesi gerekmektedir. Seri durağan olmadığında, analiz sonucunda sahte regresyon ortaya çıkmaktadır. Sahte regresyon ise, t ve F testleri sonuçları ile R^2 değerlerini etkilemekte ve sahte sonuçların bulunması ile sonuçlanmaktadır (Gujarati 2012: 737). Sahte sonuçları

yansıtan bu durumdan dolayı yapılan analiz sonuçlarının gerçeği yansıtması için verilen değerlerde birim kök içerip içermediğinin incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF, 1979) ve Philips Perron (PP, 1988) birim kök testleri kullanılarak incelenmektedir.

3.3.1.1. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Serilerin durağanlık testi yani birim kök söz konusu olup olmadığının analizi olarak tanımlanmaktadır. Durağanlık testi için ADF testinde sabitsiz, sabitli ve trendli şeklinde üç model bulunmaktadır. Seride trendli ADF testinde durağan hale gelmişse diğer süreçlere bakılmaksızın bu değer kabul edilmektedir. Seri durağan halde değilse sabit terimli, bu süreçte de durağanlık söz konusu olmazsa sabit terimsiz test uygulanmaktadır. İşlemler sonucunda serinin durağan halde ki değeri baz alınmaktadır (Arısoy 2005: 69). Bu teste göre üç modelden söz etmek mümkündür. Bunlar;

$$\Delta y_t = \gamma y_{t-1} + u_t \quad (1)$$

$$\Delta y_t = m_0 + \gamma y_{t-1} + u_t \quad (2)$$

$$\Delta y_t = m_0 + \gamma y_{t-1} + m_2 t + u_t \quad (3)$$

şeklinde sıralanmaktadır. (1) nolu model stokastik trend denklemdir. (2) nolu model ise stokastik trend ve sabit terim denklemdir. (3) nolu model ise hem sabit terim hemde stokastik ve deterministik trend denklemini olarak uygulanmaktadır. Denklem içerisinde bulunan t , trend değişkenini Δ ise denklemin fark işlemcisini temsil etmektedir (Sunal ve Aykaç 2011: 7).

Dickey Fuller testinin bütün aşamalarında, hata payları arasında korelasyon bulunmadığı kabul edilmektedir. Dickey-Fuller (1981), hata payları arasında korelasyon problemi olması durumunda bu problemi çözmek için bağımlı değişkenin gecikmeli değer veya değerleri, eşitliğin sağda bulunan bir test sunmaktadır. Genişletilmiş Dickey-Fuller testi olarak adlandırılan bu testte denklemler;

$$\Delta y_t = \gamma y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta y_{t-i+1} + u_t \quad (4)$$

$$\Delta y_t = m_0 + \gamma y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta y_{t-i+1} + u_t \quad (5)$$

$$\Delta y_t = m_0 + \gamma y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta y_{t-i+1} + m_2 t + u_t \quad (6)$$

gibi ifade edilmektedir. Bu modeller için Dickey-Fuller tarafından geliştirilen DF (1979) τ tablo tablo değerlerinden faydalanılmaktadır. Denklemlerdeki gecikme uzunluklarının belirlenmesi için çeşitli yöntemlerden faydalanılmaktadır. Bunlardan birkaçı; Akaike Bilgi Kriteri (Akaike Information Criterion-AIC), Bayesian Bilgi Ölçütü (Bayesian Information Criterion-BIC), Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (Hannan – Quinn information Criterion-HQ) Schwartz Kriteri (Schwartz Criterion-SC), Son Tahmin Hatası (Final Prediction Error-FPE) şeklinde sıralanmaktadır (Sunal ve Aykaç 2011: 8).

3.3.1.2. Philips Perron Birim Kök Testi

Zaman serilerinin bir çoğunda durağanlık söz konusu olmadığı için birim kök hipotezini ele alan istatistik testlerine olan ilgiyi arttırmaktadır (Bozkurt 2007: 41). Dickey- Fuller birim kök testinde hata terimlerinin istatistiki olarak bağımsız oldukları ve sabit varyansa sahip olduğu kabul edilmektedir. Genişletilmiş Dickey-Fuller testi, uygulanan modele gecikmeli değerler katarak Dickey-Fuller testini otokorelasyon sorununa karşı düzeltmektedir. Philips Perron birim kök testinde ise hata teriminin güçlü olmamakla birlikte bağımlı halde olmasına ve heterojen bir şekilde dağılmasına imkan vermektedir (Enders 2004: 229). Böylelikle otokorelasyon sorunu meydana gelmemektedir. Philips ve Perron (1988) Dickey-Fuller'da bulunan hata terim varsayımlarını genişletmektedir (Philips, Perron 1988: 335). Açıklamak gerekirse;

$$y_t = \mu + a y_{t-1} + u_t \quad (7)$$

$$y_t = u + \beta \left(t - \frac{1}{2} T \right) + a y_{t-1} + u_t \quad (8)$$

şeklindeki denklemlerle ifade edilmektedir. T gözlem sayısını u_t hata terimlerinin dağılımını ifade etmektedir. Hata teriminin beklenen değeri sıfıra eşit olmaktadır. PP testi için hipotezler şu şekilde kurulmaktadır.

H₀: $p > 0$ Seri durağan değildir, seride birim kök vardır.

H₀: p < 0 Seri durağandır, seride birim kök yoktur.

Philips Perron birim kök testinde, test istatistikleri Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi ile karşılaştırılması yapılarak sıfır hipotezleri kabul veya reddedilmektedir. Bunun sonucunda durağan olup olmadığına karar verilmektedir. Philips Perron denklem içerisindeki a ve β katsayılarının test edilmesi için test istatistiklerini meydana getirmektedir. Philips-Perron, Dickey- Fuller' ın t ististiğini geliştirmiştir (Perron ve Ng 1996: 435). PP yaklaşımında otokorelasyonun bilinmeyen sonuçlarını ve hata terimlerindeki şartlı değişen varyans durumunu önemsemektedir ve seri ilişki için parametrik olmayan bir düzeltme kullanmaktadır (Ng ve Perron 2001: 1520). Bunun sonucunda denklem $Z = T(\Phi - 1) - CF^1$ şeklinde ifade edilmektedir. Bu düzeltmenin sonucunda hata terimleri normal dağılıma uyum göstermeye başlamaktadır. Serilerin trend modelinde PP testi DF testinden daha güçlü olmaktadır. Negatif bir bu durum söz konusu olduğunda ADF testleri PP testlerine göre daha güçlü olmaktadır. PP testi very oluşturma süreçlerinin pozitif olma özelliğini göstermesi durumunda güçlü olmaktadır (Akıncı 2008: 62).

3.3.2. ARDL Testi

Eşbütünleşme testleri değişkenler arasındaki uzun dönemli bağıntıyı araştırmak için kullanılan testtir. Pesaran tarafından geliştirilen sınır testi yöntemi, modelde kullanılan farklı serilerin farklı düzeylerde durağan olması halinde kullanılmaktadır (Pesaran, Shin, ve Smith, 2001). ARDL testi uzun ve kısa dönem uygulaması durumunda gerçekleşmektedir. ARDL testi serilerin birinci farklarının durağan olması durumunda uygulanmaktadır. İki aşamadan oluşan ARDL testinde ilk aşama, sınır testi ile değişkenler arasındaki bağıntı ilişkilendirilir. İlişki söz konusu olması halinde ikinci aşama olan uzun ve kısa dönem bulguları değerlemeye alınmaktadır (Saçık ve Karaçayır 2015: 161). ARDL sınır testi şu şekilde gösterilmektedir (Esen, Yıldırım ve Kostakoğlu 2012: 257).

$$\Delta y_t = \Psi_0 + \sum_{i=1}^m \Psi_{1i} \Delta y_{t-1} + \sum_{i=0}^m \Psi_{2i} \Delta x_{1t-1} + \dots + \sum_{i=0}^m \Psi_{ki} \Delta x_{kt-i} + \varepsilon_1 y_{t-1} + \varepsilon_2 x_{1t-1} + \dots + \varepsilon_k x_{kt-1} + u_t \quad (9)$$

Bu modelde eşbütünleşme var olup olmadığı ile alakalı uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bunu gerçekleştirirken Akaike ve Schwarz kriterlerinden yararlanılmaktadır. Uygun gecikme uzunluğunun tespitinden sonra en küçük kareler yöntemi tahmin edilmektedir. Bu modelde eşbütünleşmenin varlığının testi gerçekleştirilmektedir. Bu modele göre; $H_0 = \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = \beta_5 = 0$ ve $H_1 \neq 0$ en az bir β için olarak gösterilmektedir. Hesaplarının kullanılması için F-Test veya Wald testi uygulanabilmektedir. Ancak F istatistiği standart olmadığından Pesaran (2001) hesapladığı değerler kullanılmaktadır. Bu kritik değerler iki bölümden oluşmaktadır. Bütün değişkenler I(1) 'de olduğu varsayılmaktadır. Diğeri ise, bütün değişkenler I(0)' da olduğudur. Bu durumda, hesaplanan F-istatistiği üst sınır değerinin üzerindeyse, boş hipotez reddedilmektedir. Eşbütünleşme bu durumda var demektir (Süslü ve Bekmez 2010: 100).

3.3.3. Hata Düzeltme Modeli

Uzun dönemli denge ilişkisi olan serilerin birbirleri arasında kısa dönemli dengesizlikler meydana gelmektedir. Bu dengesizliği ortadan kaldırmak için Engle ve Granger tarafından hata düzeltme mekanizması ortaya konulmuştur. Hata düzeltme modeli, Bağımlı değişkendeki değişimin, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerleri uzun dönemli ilişkinin hata terimi arasında uygulanan regresyon ile çözülmektedir. Ancak hata düzeltme modeli serilerin eşbütünleşik olması durumunda her zaman çalışmayabilir (Tarı ve Yıldırım 2009: 101).

Eğer E_t ve Y_t birinci dereceden eşbütünleşik ise birinci farklar VAR modeli kullanılarak modellenebilmektedir:

$$\Delta Y_t = a_1 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta E_{t-i} + \sum_{i=1}^n \gamma_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^r \delta_{1i} ECM_{r,t-1} + u_t \quad (10)$$

$$\Delta E_t = a_2 + \sum_{i=1}^m \beta_{2i} \Delta E_{t-i} + \sum_{i=1}^n \gamma_{2i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^r \delta_{2i} ECM_{r,t-1} + u_t \quad (11)$$

Şeklinde ifade edilen örnek ele alındığında, hata düzeltme denklemlerinin açıklamasını yapabilmek amacıyla Y ve E olarak ifade edilen iki değişken bulunmaktadır. Buna göre iki değişkenin durağan ve eşbütünleşik olması halinde, nedensellik testleri VECM'ye göre oluşturulabilmektedir. İki değişken için oluşturulacak hata düzeltme modeli ise (10) ve (11) deki denklemler gibi meydana gelmektedir:

3.3.4. Granger Nedensellik Testi

Ekonomik değişkenler ele alındığında bunlar arasındaki sebep sonuç ilişkisi nedensellik testleri ile incelenmektedir. İki değişken arasındaki ilişkinin nedensellik yönü istatistiksel açıdan belirlenmek istenirse, Granger nedensellik testi uygulanabilmektedir. Değişkenler arasındaki kısa dönemde ilişki var olup olmadığı ile ilgili bilgi vererek, değişkenler arasındaki ilişki yönü hakkında çözüm sunmaktadır. İki değişken arasında ne kadar güçlü bir ilişki olursa olsun nedensellik anlamı verilmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Regresyon çözümlemesinde ise iki değişkenin birbiriyle bağılılığı konusunu ele almaktadır. İstatistik açısından ilişki, birlikteliğin anlamı olarak algılanmaktadır. Nedensellik ise, teorik bir çerçevenin ürünü olarak açıklanmaktadır (Yetiz 2008: 80). Granger'ın operasyonel nedensellik kavramı şu varsayımlar üzerindedir. Bu varsayımlardan ilki; geleceğin geçmişin nedeni olamayacağını ikincisinde ise nedenselliğin sadece bir grup stokastik süreç için belirlenebileceği ifadeleri ile açıklanmaktadır (Granger 1988: 205).

İki değişken arasındaki regresyon ilişkisi, bu değişkenler arasında bir sebep sonuç ilişkisini ortaya çıkarmamaktadır. Ancak gecikmesi dağıtılmış bir model incelendiğinde örneğin faiz getirisi X_t ile faiz getirisi belirsizliği UX_t arasındaki ilişkide her ikisi de birbirini etkilediği görülmektedir. Böyle bir modelde X_t nin faiz belirsizliğini etkilemesinden dolayı $X_t \rightarrow UX_t$ ya da tersinin olduğu $UX_t \rightarrow X_t$ söylenebilmektedir. İki değişken arasında gecikmeli bir ilişki olduğu durumda ise bu iki değişken arasında “sebep olma ilişkisi” araştırılabilmektedir. Bunun içinde granger testi uygulanmaktadır.

Granger nedensellik ilişkisi (1969) belli gecikmeler için H_0 hipotezi şeklinde X_t , UX_t granger-nedeni değildir veya tersi şeklinde ifade edilmektedir.

$$X_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_i UX_{t-i} + e_{1t} \quad (12)$$

$$UX_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_i UX_{t-i} + e_{2t} \quad (13)$$

e_{1t} ve e_{2t} değerleri arasında korelasyon ilişkisinin bulunmadığı görülmektedir. (12) no'lu denklem değişkenlerin geçmiş değerlerine bağlı olduğu kadar, kendi geçmiş değerlerinin de bir fonksiyonu olmaktadır. (13) no'lu denklem için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Bu modeller büyümede kullanılabilir (Kutlar 2007: 267).

3.3.5. Otokorelasyon- Değişen Varyans Testi

Otokorelasyon zaman serilerinde sıkça karşılaşılan bir sorun olmaktadır. Zamana göre düzenlenen veriler zaman sırasını izlemektedir ve bu sıranın değiştirilmesi yanlıştır. Ancak yatay kesit verilerinde böyle bir sıralamadan söz edilmez, sıralama değişse de sonucu etkilememektedir (Güriş, Çağlayan 2013: 454). Hata terimlerinin birbirleri ile ilişkili olması durumu otokorelasyon olarak ifade edilmektedir (Korkmaz, Yıldız ve Gökbulut, 2010: 101). Hata teriminin birim içerisinde ve birimlere göre eşit varyanslı olmadığı durum ise hata teriminin değişen varyanslı (heteroskedasite) olduğunu ortaya koymaktadır (Yıldirtan 2011: 159).

Breusch-Godfrey LM sınaması otokorelasyonun varlığının olup olmadığını tespit etmek için kullanılmaktadır. Ki-kare dağılımına sahip olmakta ve serbestlik derecesi, incelenen otokorelasyonun derecesine eşit olmaktadır.

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 X_2 + u_t \quad (14)$$

Denklemini için;

Aşama 1: Orijinal denklem tahmin edilerek; kalıntılar (e), $e = Y - \hat{Y}$ elde edilmektedir.

Aşama 2: Kalıntıların AR(p) sürecine dahil olduğu varsayımı altında;

$$\Delta Y_t = P_1 e_{t-1} + P_2 e_{t-2} + \dots + P_p e_{t-p} + b_2 X_{2t} + v_t \quad (15)$$

Denklemini oluşturulmaktadır. Denklem tahmin edilerek determinasyon katsayısı r^2 hesaplanmaktadır.

Aşama 3: Aşama 2 ile elde edilen test denklemindeki n (gözlem sayısı) ile r^2 çarpılarak elde edilen nr^2 değeri X^2_{tab} ile karşılaştırılmaktadır. AR(2) süreci için serbestlik derecesi 2, AR(3) süreci için serbestlik derecesi 3 olarak alınmaktadır.

H_0 : Otokorelasyonluk varsayım geçerlidir. $p_1 = p_2 = \dots = p_n = 0$)

H_1 : Otokorelasyonluk varsayım ihlal edilmiştir $p_1 \neq p_2 \neq \dots \neq p_n \neq 0$)
hipotezi altında $nr^2 \sim X^2_{tab}$ (ki kare dağılımını göstermektedir.)

3.4. Araştırma Bulguları

Verilerde birim kök sınaması ADF ve Phillips-Perron test istatistiği kullanılarak yapılmıştır. Ayrıca birim köklerde bulunan durağanlığın değişkenlerde farklı olmasından dolayı ARDL sınır testi uygulanmıştır. Bu değişkenlerin yönün belirlenmesi açısından da Granger nedensellik testi ile analiz yapılmıştır. Analize dahil edilen verilerden elde edilen değişkenlerin birim kök sınaması Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. ADF – Phillips Perron Birim Kök Testi Sınaması

Değişken	Düzye	Augmented Dickey Fuller			Phillips-Perron		
		Test İstatistiği	Kritik Değer		Test İstatistiği	Kritik Değer	
Kredi Hacmi/GSYH	I(0)	-4.223800	%1	-4.092547	-3.247064	%1	-4.085092
			%5	-3.474363		%5	-3.470851
			%10	-3.164499		%10	-3.162458
İstihdam	I(1)	-2.316413	%1	-2.599934	-13.11071	%1	-2.596586
			%5	-1.945745		%5	-1.945260
			%10	-1.613633		%10	-1.613912
Büyüme	I(0)	-1.790779	%1	-2.597476	-8.212133	%1	-2.596160
			%5	-1.945389		%5	-1.945199
			%10	-1.613838		%10	-1.613948

Yapılan analizde serilerin hangi seviyede durağan olduğunu tespit edebilmek için ADF birim kök testi ve PP birim kök testi uygulanmıştır. Tablo 10 da modeldeki değişkenlerde büyüme oranının ADF testinde sabitsiz trendsiz %10 düzeyinde I(0) da durağan olduğu görülmektedir. Büyüme oranı PP testinde %5 düzeyinde sabitsiz trendsiz I(0) da durağandır. Kredi hacmi/ GSYH, ADF testinde sabitli trendli %5 düzeyinde I(0) da durağandır. Kredi hacmi/GSYH, PP testinde %10 düzeyinde sabitli trendli I(0) da durağandır. Fakat istihdam oranı durağan değildir yani birim kök taşımaktadır. Serinin birinci farkı alındığında durağan hale geldiği görülmektedir. İstihdam oranının hem ADF hem de PP testinde sabitsiz trendsiz %5 düzeyinde I(1) de durağan olduğu tespit edilmiştir. Değişkenlerde birinci farkların alınmasından sonra durağan olması değişkenler ile ilgili oluşan uzun dönemli ilişkinin analiz edilmesini sağlamaktadır. Bunun sonucunda değişkenler için uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı ARDL testi yöntemi ile araştırılmaktadır.

Tablo 11. VAR Gecikme Uzunluğu Seçme Kriterleri Sonuç Tablosu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	175.0096	NA	1.27e-06	-5.059107	-4.961187	-5.020308
1	366.4651	360.3867	5.96e-09	-10.42544	-10.03376	-10.27025
2	393.6059	48.69380	3.50e-09	-10.95900	-10.27356	-10.68741
3	422.9154	49.99856	1.93e-09	-11.55633	-10.57714	-11.16835
4	477.8794	88.91243	5.04e-10	-12.90822	-11.63526	-12.40383
5	510.2980	49.58139	2.57e-10*	-13.59700*	-12.03029*	-12.97622*
6	514.9575	6.715149	2.97e-10	-13.46934	-11.60887	-12.73216
7	517.8712	3.942083	3.65e-10	-13.29033	-11.13610	-12.43676
8	533.8806	20.24721*	3.08e-10	-13.49649	-11.04850	-12.52652

*Kriter tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablo 11’de görüldüğü üzere, LR, FPE, AIC, SC ve HQ kriterleri 5 gecikmeli uzunluğu tespit edilmiştir. Uygun gecikme uzunluğu da hepsinde ortak olmasından dolayı 5 olarak belirlenmiştir.

Tablo 12. Granger Nedensellik Test Sonuçları

Sıfır Hipotezleri:	F-İstatistiği	Anlamlılık	Karar
Büyüme oranındaki değişim kredihacmi/GSYH'deki değişimin granger nedeni değildir	10.51926	0.0052*	Ret
Büyüme oranındaki değişim istihdam oranındaki değişimin granger nedeni değildir	9.622153	0.0081*	Ret
Kredihacmi/GSYH oranındaki değişim büyüme oranındaki değişimin granger nedeni değildir	13.21896	0.0013*	Ret
Kredihacmi/ GSYH oranındaki değişim istihdam oranındaki değişimin granger nedeni değildir	3.971212	0.1373	Reddedilemez
İstihdam oranındaki değişim kredihacmi/GSYH'deki değişimin granger nedeni değildir	1.336403	0.5126	Reddedilemez
İstihdam oranındaki değişim büyüme oranındaki değişimin granger nedeni değildir	45.97784	0.0000*	Ret

*, % 1 seviyesinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Granger nedensellik testine göre ulaşılan olasılık değerleri 0,05 değerinden büyük olduğu durumlarda H_0 : ilgili bağımsız değişken, ilgili bağımlı değişkenin granger nedeni değildir sonucuna ulaşılmaktadır. Tablo 12'ye göre büyüme oranı kredi hacmi/GSYH oranı değeri ($0.0052 < 0,05$), kredi hacmi/ GSYH oranındaki değişimde büyüme oranı değeri ($0,0013 < 0,05$) olduğundan granger nedenidir. Çift yönlü nedensellik ilişkisinden söz edilebilir. Büyüme oranı istihdam oranının ($0.0081 < 0,05$), istihdam oranı ise büyüme oranı ($0,000 < 0,05$) değeri olduğu için granger nedenidir. Ancak kredi hacmi/GSYH oranındaki değişimin istihdam oranındaki değişime ($0,1373 > 0,05$), istihdam oranındaki değişimin kredi hacmi/GSYH oranındaki değişime ($0,5126 < 0,05$) değeri tespit edildiğinden iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinden söz edilemeyeceği için granger nedeni değildir sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 13. Büyüme Oranının Kredi Hacmi/GSYH Oranındaki Değişime Doğru Sınır Testi

k*	Hesaplanan F Değerleri (4,157731)	%1		%5	
		Alt Sınır 1(0)	Üst Sınır 1(1)	Alt Sınır 1(0)	Üst Sınır 1(1)
2		3.88	5.3	2.72	3.83

* k bağımsız değişken sayısını göstermektedir.
%1 ve %5 anlamlılık düzeyleri için kritik değerler Peseran vd. (2001: 300)'den elde edilmiştir.

Tablo 13'te, Sınır testi (bounds test)e göre ise f istatistiği (4.157731) %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerlerden üst sınırdan büyük olduğu (3,83) için değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo 14. Kredi Hacmi/GSYH Oranı ve İstihdam Oranının Büyüme Oranındaki Değişime Doğru Sınır Testi

k*	Hesaplanan F Değerleri (45.73367)	%1		%5	
		Alt Sınır 1(0)	Üst Sınır 1(1)	Alt Sınır 1(0)	Üst Sınır 1(1)
2		4.13	5	3.1	3.87

* k bağımsız değişken sayısını göstermektedir.
%1 ve %5 anlamlılık düzeyleri için kritik değerler Peseran vd. (2001: 300)'den elde edilmiştir.

Tablo 14'te, Sınır testine (bounds teste) göre ise f istatistiği %1 anlamlılık düzeyindeki kritik değerlerden üst sınırdan büyük olduğu (5) için değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo 15. Büyüme Oranının Kredi Hacmi/GSYH Üzerine Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi

	OTOKORELASYON	DEĞİŞEN VARYANS
	Breusch-Godfrey Serial Corr. LM Testi	Breusch-Pagan-Godfrey Testi
F istatistiği	2.296494	1.208866
Obs*R ²	11.90459	10.74663
Anl. F	0.0570	0.3064
Anl. Ki-kare	0.0361	0.2935

Tablo 15'te Breusch-Godfrey Serial Corr. LM testi uygulandığında $P > 0.05$ olduğundan dolayı otokorelasyon ve Breusch-Pagan-Godfrey Testi uygulandığında değişen varyans sorunu olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 16. Kredi Hacmi/GSYH Oranı ve İstihdam Oranının Büyüme Oranı Üzerine Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi

	OTOKORELASYON	DEĞİŞEN VARYANS
	Breusch-Godfrey Serial Corr. LM Testi	Breusch-Pagan-Godfrey Testi
F istatistiği	0.373848	1.336895
Obs* R^2	2.247985	10.44914
Anl. F	0.8646	0.2422
Anl. Ki-kare	0.8139	0.2349

Tablo 16 da Breusch-Godfrey Serial Corr. LM testi uygulandığında $P > 0.05$ olduğundan dolayı otokorelasyon ve Breusch-Pagan-Godfrey Testi uygulandığında değişen varyans sorunu olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 17. Büyüme Oranının Kredi Hacmi/GSYH Oranı Üzerindeki ARDL Sonuçları

Değişken	Katsayı	Stand. Sapma	t-istatistiği	Anlamlılık
KREDİHACMI/GSYH(-1)	0.998846	0.092734	10.77109	0.0000
KREDİHACMI/GSYH(-2)	-0.098432	0.090579	-1.086696	0.2814
KREDİHACMI/GSYH(-3)	-0.026623	0.061854	-0.430415	0.6684
KREDİHACMI/GSYH(-4)	0.660016	0.096622	6.830932	0.0000
KREDİHACMI/GSYH(-5)	-0.548871	0.093937	-5.842968	0.0000
BÜYÜMEORANI	-0.896667	0.180850	-4.958071	0.0000
BÜYÜMEORANI(-1)	0.343763	0.140159	2.452670	0.0170
İSTİHDAMORANI	2.795428	0.765440	3.652056	0.0005
İSTİHDAMORANI(-1)	-2.657905	0.753499	-3.527417	0.0008
R^2	0.995078	Ortalama bağımlı değişken		1.394412
Ayarlanmış R^2	0.994443	Bağımlı değişkenin std. sap		0.740980
Regresyon. std.s.	0.055239	Akaike bilgi kriteri		-2.836320
Top. artık, kare.	0.189183	Schwarz kriteri		-2.549501
Log olasılık	109.6893	Hannan-Quinn kriteri		-2.722261
Durbin-Watson istatistiği	1.834973			

Tablo 17'deki bulgulara göre; kredi hacmi/GSYH oranının 1 ve 4 dönem gecikmeli değerlerinin pozitif, 5 gecikmeli değerlerinin ise kendisi üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Büyüme oranı değişkeninin ise cari değeri negatif ve istatistiksel olarak anlamlı yönde, 1 gecikmeli değeri de pozitif ve anlamlı olarak kredi hacmi/GSYH oranını etkilemektedir.

Tablo 18. Kredi Hacmi/GSYH Oranı ve İstihdam Oranının Büyüme Oranı Üzerindeki ARDL Sonuçları

Değişken	Katsayı	Stand. Sapma	t-istatistiği	Anlamlılık
BÜYÜMEORANI(-1)	-0.032222	0.078068	-0.412743	0.6812
KREDİHACMI/GSYH	-0.301205	0.027750	-10.85439	0.0000
KREDİHACMI/GSYH(-1)	0.275711	0.028844	9.558709	0.0000
İSTİHDAMORANI	2.498540	0.333990	7.480884	0.0000
İSTİHDAMORANI(-1)	-1.420932	0.464081	-3.061822	0.0032
İSTİHDAMORANI(-2)	-0.839114	0.287640	-2.917243	0.0049
İSTİHDAMORANI(-3)	-0.442398	0.248506	-1.780231	0.0799
İSTİHDAMORANI(-4)	1.239563	0.306284	4.047100	0.0001
C	-0.377231	0.099805	-3.779693	0.0004
R^2	0.948867	Ortalama bağımlı değişken		0.049056
Ayarlanmış R^2	0.942374	Bağımlı değişkenin std. sap		0.112789
Regresyon. std.s.	0.027075	Akaïke bilgi kriteri		-4.263918
Top. artık, kare.	0.046184	Schwarz kriteri		-3.979335
Log olasılık	162.5011	Hannan-Quinn kriteri		-4.150625
F-statistic	146.1365	Durbin-Watson istatistiği		1.923266
Prob(F-statistic)	0.000000			

Tablo 18'deki bulgulara göre; istihdam oranının 1 dönem gecikmeli değerlerinin negatif, 4 gecikmeli değerlerinin ise pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Büyüme oranı değişkeninin ise 1 dönem gecikmeli değeri negatif kredihacmi/GSYH oranının cari dönemde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı yönde, 1 gecikmeli değeri de pozitif ve anlamlı olarak istihdam oranını etkilemektedir.

Tablo 19. Büyüme ve İstihdam Oranından Kredi Hacmi/GSYH Üzerine Uzun Dönem ARDL (5,1,1) Katsayıları Sonuçları (Bağımlı Değişken: d(Kredi Hacmi/GSYH))

Değişken	Katsayı	Stand. Sapma	t-istatistiği	Anlamlılık
KREDİHACMI/GSYH(-1)*	-0.015064	0.010334	-1.457702	0.1500
BÜYÜMEORANI(-1)	-0.552904	0.169126	-3.269182	0.0018
İSTİHDAMORANI(-1)	0.137523	0.044347	3.101061	0.0029
D(KREDİHACMI/GSYH(-1))	0.013910	0.093907	0.148120	0.8827
D(KREDİHACMI/GSYH(-2))	-0.084522	0.070135	-1.205138	0.2327
D(KREDİHACMI/GSYH(-3))	-0.111145	0.070684	-1.572415	0.1209
D(KREDİHACMI/GSYH(-4))	0.548871	0.093937	5.842968	0.0000
D(BÜYÜMEORANI)	-0.896667	0.180850	-4.958071	0.0000
D(İSTİHDAMORANI)	2.795428	0.765440	3.652056	0.0005
*p değeri t-Sınır dağılımıyla uyumlu değildir				
Düzyen Denklemi - Case 2: Sınırlı Sabit ve Trendsiz				
Değişken	Katsayı	Stand. Sapma	t-istatistiği	Anlamlılık
BÜYÜMEORANI	-36.70468	24.48858	-1.498849	0.1390
İSTİHDAMORANI	9.129495	4.503246	2.027314	0.0469
EC = KREDİHACMI/GSYH - (-36.7047*BÜYÜMEORANI + 9.1295*İSTİHDAMORANI)				

Uzun dönem ARDL (5,1,1) sonuçlarına göre ; kredi hacmi/GSYH oranı üzerinde, kredi hacmi/GSYH oranının 4 dönem gecikmeli değerinin pozitif (0.548871); büyüme oranının ise 1 gecikmeli değerinin negatif (-0.552904), farkının da negatif (-0.896667) ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. kontrol değişkeni olarak kullanılan istihdam oranının ise 1 dönem gecikmeli değerinin negatif (-0.552904), farkının pozitif (2.795428) ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Tablo 20. İstihdam Oranı ve Kredi Hacmi/GSYH Oranından Büyüme Üzerine Uzun Dönem ARDL (1,1,4) Katsayıları Sonuçları (Bağımlı Değişken: d(Büyüme Oranı))

Değişken	Katsayı	Stand. Sapma	t-istatistiği	Anlamlılık
C	-0.377231	0.099805	-3.779693	0.0004
BÜYÜMEORANI(-1)*	-1.032222	0.078068	-13.22201	0.0000
KREDİHACMI/GSYH(-1)	-0.025493	0.005691	-4.479828	0.0000
İSTİHDAMORANI(-1)	1.035657	0.232099	4.462132	0.0000
D(KREDİHACMI/GSYH)	-0.301205	0.027750	-10.85439	0.0000
D(İSTİHDAMORANI)	2.498540	0.333990	7.480884	0.0000
D(İSTİHDAMORANI(-1))	0.041950	0.333031	0.125964	0.9002
D(İSTİHDAMORANI(-2))	-0.797164	0.274513	-2.903919	0.0051
D(İSTİHDAMORANI(-3))	-1.239563	0.306284	-4.047100	0.0001
*p değeri t-Sınır dağılımıyla uyumlu değildir				
Düzyen Denklemi - Case 2: Sınırlı Sabit ve Trendsiz				
Değişken	Katsayı	Stand. Sapma	t-istatistiği	Anlamlılık
KREDİHACMI/GSYH	-0.024698	0.005001	-4.938403	0.0000
İSTİHDAMORANI	1.003328	0.204630	4.903122	0.0000
C	-0.365455	0.090043	-4.058681	0.0001
EC = BÜYÜMEORANI - (-0.0247*KREDİHACMI/GSYH + 1.0033 *İSTİHDAMORANI -0.3655)				

Tablo 20’de uzun dönem ARDL katsayıları sonuçları için bağımlı değişkenin büyüme oranı olarak kabul edildiği test sonuçlarına göre; büyüme oranı üzerinde, büyüme oranının 1 dönem gecikmeli değerinin negatif (-1.032222); istihdam oranının ise 1 gecikmeli değerinin pozitif (0.041950), kredihacmi/GSYH oranının 1 gecikmeli değerinin negatif (0.025493) olduğu görülmektedir. ARDL sonuçlarına bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 21. Kısa Dönem ARDL (5,1,1) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: d(Kredi Hacmi/GSYH))

Değişken	Katsayı	Stand. Sapma	t-istatistiği	Anlamlılık
D(KREDİHACMI/GSYH(-1))	0.013910	0.082700	0.168192	0.8670
D(KREDİHACMI/GSYH(-2))	-0.084522	0.053580	-1.577491	0.1198
D(KREDİHACMI/GSYH(-3))	-0.111145	0.053414	-2.080833	0.0416
D(KREDİHACMI/GSYH(-4))	0.548871	0.087921	6.242758	0.0000
D(BÜYÜMEORANI)	-0.896667	0.170262	-5.266401	0.0000
D(İSTİHDAMORANI)	2.795428	0.741444	3.770250	0.0004
CoIntEq(-1)*	-0.015064	0.004198	-3.588252	0.0007
R^2	0.891203	Ortalama bağımlı değişken		0.021379
Ayarlanmış R^2	0.881004	Bağımlı değişkenin std. sap		0.157610
Regresyon. std.s.	0.054369	Akaike bilgi kriteri		-2.892658
Top. artık, kare.	0.189183	Schwarz kriteri		-2.669577
Log olasılık	109.6893	Hannan-Quinn kriteri		-2.803945
Durbin-Watson istatistiği	1.834973			

Kısa dönem ARDL ilişkileri hata düzeltme modeli ile incelenmiştir. Kısa dönemde kredi hacmi/GSYH oranı üzerinde kredi hacmi/GSYH değişkeninin 1

gecikmeli değerinin pozitif (0.013910), 2 gecikmeli değerinin negatif (-0.084522) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 3 gecikmeli değerinin negatif (-0.111145), 4 gecikmeli değerinin pozitif (0.548871), büyüme oranının negatif(-0.896667), istihdam oranının da pozitif (2.795428) ve istatistiksel olarak anlamlı etkilerinin olduğu görülmektedir. Hata düzeltme terimi negatif (cointeq(-1): -0.015064) ve anlamlı çıkmıştır. Bu ise söz konusu model için uzun dönem dengeden sapmaların tekrar dengeye geldiğini göstermektedir. Modelle ilgili tanısal istatistikler ise (rkare, ayarlanmış rkare ve durbin watson) kurulan modelin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 22. Kısa Dönem ARDL (4,4) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: d (Büyüme Oranı))

Değişken	Katsayı	Stand. Sapma	t-istatistiği	Anlamlılık
D(KREDİHACMI/GSYH)	-0.301205	0.026111	-11.53534	0.0000
D(İSTİHDAMORANI)	2.498540	0.309523	8.072217	0.0000
D(İSTİHDAMORANI(-1))	0.041950	0.307451	0.136445	0.8919
D(İSTİHDAMORANI(-2))	-0.797164	0.257255	-3.098736	0.0029
D(İSTİHDAMORANI(-3))	-1.239563	0.289081	-4.287948	0.0001
CointEq(-1)*	-1.032222	0.074563	-13.84362	0.0000
R ²	0.976403	Ortalama bağımlı değişken		-0.000369
Ayarlanmış R ²	0.974615	Bağımlı değişkenin std. sap		0.166030
Regresyon. std.s.	0.026453	Akaike bilgi kriteri		-4.347251
Top. artık, kare.	0.046184	Schwarz kriteri		-4.157529
Log olasılık	162.5011	Hannan-Quinn kriteri		-4.271722
Durbin-Watson istatistiği	1.923266			

Tablo 22’de Kısa dönem ARDL ilişkileri bağımlı değişkenin büyüme oranı olduğu test sonuçları ile hata düzeltme modeli yardımıyla incelenmiştir. Kısa dönemde kredi hacmi/GSYH oranı üzerinde kredi hacmi/GSYH değişkeninin değerinin negatif (-0.301205), istihdam oranı değerini pozitif (2.498540), istihdam 1 gecikmeli değerinin pozitif 0.041950), istihdam oranının 2 gecikmeli değerinin negatif (-0.797164), istihdam oranının 3 gecikmeli değerinin negatif (-1.239563) olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı etkilerinin bulunduğu test sonuçlarıyla ortaya çıkmıştır. Hata düzeltme terimi negatif (cointeq(-1): -1.032222) ve anlamlı çıkmıştır. Bu ise söz konusu model için uzun dönem dengeden sapmaların tekrar dengeye geldiğini göstermektedir. Modelle ilgili tanısal istatistikler ise (rkare, ayarlanmış rkare ve durbin watson) kurulan modelin anlamlı olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Finansal gelişmeler ışığında sürekli yenilenen, teknolojiye ve en önemlisi çağa uyum sağlayan bankacılık sektörü sürekli büyüme eğilimindedir. Nitekim bankaların şube ve personel sayılarına bakıldığında sürekli artış yönünde olduğu görülmektedir. Ancak 2000 yılında 79 olan banka sayısı 2018 yılı sonuna gelindiğinde 52'ye düşmesi ülkede yaşanan 2001 ve 2008 ekonomik krizleri ile yakından ilgilidir. Bu nedenle bankaların sermayeleşme ve vizyonlarını sağlam zeminler üzerine koymaları kaçınılmazdır. Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ise banka sayılarında ciddi oranda azalış olmasına rağmen şube sayıları 2000 yılından 2018 yılı sonuna kadar yaklaşık 8000 adet şubeden 11,561 adet şube seviyelerine kadar çıkmıştır. Bu şubeleşme aslında sermaye ve vizyon çerçevesinde daha güçlü bankaların olduğunu göstermektedir. Öte yandan personel sayılarına bakıldığında ise 2000 yılından 2018 yılı sonuna kadar 174,000 personel sayısından 207,000 personel sayılarına ulaşılmıştır. Şubeleşmenin getirdiği bir sonuç olduğunu unutmamak gerekir. Ancak hem şube sayıları hem de personel sayılarındaki bu artışların sürekli olduğu dönemsel olarak bakıldığında bir çelişki oluşturmaktadır. Çünkü ekonomik krizlerin meydana geldiği yıllar baz alındığında bankacılık sektörünün bu krizler karşısında toparlanmasının zaman aldığı gözlemlenmektedir. 2000 yılı şube sayısı 2001 krizi ile düşüş yaşamış 2005 verilerine göre 1500 şube kapanmıştır. 2010 yılına bakıldığında ise son 5 yılda 4500 adet yeni şube açıldığı görülmektedir. Personel sayılarında da aynı azalış ve artış söz konusu olmaktadır. 2000 yılı personel sayısı 2001 krizinin etkisi ile 36.000 personel azalarak 2005 yılındaki verileri oluşturmaktadır. 2010 yılına bakıldığında 2005 yılından sonra ciddi adımlar atıldığı görülmektedir. Nitekim personel sayısı son 5 yılda 53.000 kişi artış göstermiştir. Bankacılık sektörü krizlerden etkilenen yapısı ile hem finansal yapıda hem de istihdam da ciddi olarak zarar görmektedir.

Bankacılık sektörünün sadece kendi içerisinde istihdam oluşturmadığı aynı zamanda yatırım, tüketim ve tasarrufları etkileyerek ekonomiye yön verdiğini söylemek mümkündür. Bankaların kullandırmış olduğu krediler gerçek veya tüzel kişilerin gelir veya kazançlarını etkilemektedir. Ticari olmayan bireyler yaşam standartlarını yükseltmek için genellikle tüketimi tercih edebilmektedir. Ancak

burada daha çok tüketimi tercih eden bireyler geleceğe dönük beklentileri iyimser olan bireylerden oluştuğunu ifade etmek gerekir. Bireyler zorunlu ihtiyaçlardan ziyade lüks ihtiyaçlar için bankalardan kredi almayı tercih etmektedir. Bireyler bugünden aldığı kredileri taksitler halinde ödediği için, o mal veya hizmet için daha fazla para ödediğini öncelikle algılayamamaktadır. Çünkü gelirleri orantısında bankaya belirli bir tutar ödemekte ve geri kalan kısımları ile de geçinmeyi düşünmektedir. Bireyler bugünden aldığı krediler neticesinde gelecekte elde edecekleri gelirleri cezalandırmaktadır. Daha sonra lüks ihtiyaçların yerini tekrar zorunlu ihtiyaçlar olarak geçim sıkıntısı çekmektedirler.

Geliri olan kişiler ayrıca elde ettikleri gelirlerini tasarruf olarak bankaya yatırmaktadır. Bankalardan belli faiz oranlarında kazanç elde etmektedir. Ancak geliri yeterli olmayan kişiler ise yüksek faizlerle bankadan kredi çekerek kazançlarını sınırlandırmaktadır. Bir tarafta yaşamsal şartlarını daha iyiye çıkarmak isteyen kişiler bankaya faiz öderken diğer tarafta elde ettikleri kazançları bankaya yatırarak daha fazla gelir elde etmek isteyen kişiler bulunmaktadır. Buradan gelir dağılımındaki adaletsizlikten söz edilebilmektedir. Toplumun bir kesiminde ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla çalışan kesim bulunurken diğer kesimde ise bankaya yatırdığı para ile daha fazla gelir elde etmek isteyen veya bankadan kredi karşılığında para alarak hayat şartlarını iyileştiren toplumsal tabakalar bulunmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizlik aynı zamanda kişilerin alacağı eğitimi de etkilemektedir. Yaşam standardı yüksek kişiler çocuklarının eğitimi için daha iyi okullara gönderebilmekteyken yaşam standardı düşük kişiler çocuklarının eğitimi yönlendirebilecek tercihi bile yapamayacak durumda kalmaktadır.

Bankacılık sektörü aynı zamanda yatırımları da destekleyerek ekonominin gidişatını etkileyecek güce sahiptir. Bankadan alınan krediler neticesinde ticari faaliyette bulunan kişi veya kişiler buradaki parayı yatırımlara aktararak bulunduğu bölgenin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Yapmış olduğu yatırımlar neticesinde istihdam alanı oluşturarak ülke ekonomisine girdi sağlamaktadır. Oluşturduğu istihdam neticesinde, işe alınan her kişi için maaş hesabı, banka kartı, kredi kartı ve kişilerin tercih edebileceği kredilerle birlikte bankacılık sektörünün gelişmesine dolaylı yoldan katkı sağlamaktadır. Götürmüş olduğu yatırımların başta bölge olmak üzere ülke ekonomisine sağlamış olduğu katkılar göz önünde

bulundurulduğunda, bölgenin gerek sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimine de katkı sunmaktadır. Bu bölgeler yol, su, elektrik ve en önemlisi eğitim gibi gelişmelerden yararlanmakta ve bulunduğu bölgenin değeri artarak cazibe merkezi haline gelebilmektedir. Ticari faaliyette bulunan kişi veya kurumlar ayrıca elde etmiş olduğu kazançlardan devlete ödenecek vergilerle de devlete ayrı bir kazanç sağlamış olmaktadır.

İşsizlik günümüzün en önemli sorunlarından birisini oluşturmaktadır. İşsizliğin artması da ülke ekonomisinin bulunduğu ekonomik ve siyasi dalgalanmalara bağlıdır. Ülkenin içinde bulunduğu krizlerden etkilenen özel sektör önce işçi çıkarmayla daha sonra da işçi almamayla karşı karşıya kalarak krizlerle başa çıkamamaktadır. Bunun sonucunda hem işsizlik artmakta hem de yatırımlar düşmektedir. İşsizliğin nedenlerinden en önemlisi toplam talepteki yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Milli gelir içerisindeki yatırımlar, tasarruf, tüketim, harcama, ithalat ve ihracat kalemlerindeki dalgalanmalar ya da ani düşüşler işsizlik sonucunu meydana getirmektedir. Öte yandan hızlı nüfus artışı da işsizlikte önemli nedenlerdendir. Nüfusun mevcut işgücü şartlarından daha fazla olması kişileri işsizliğe itmektir. İşsizliğin önemli nedenlerinden birisi de meslek hayatının eğitim ve öğretim sürecinde benimsetilerek geliştirilememesidir. Öğrenciler, sekiz yıllık eğitimin ardından dört yıllık lise hayatı ve sonrasında iki veya dört yıllık üniversite dönemi ile eğitimlerine devam etmektedir. Ancak dört yıllık üniversite mezunlarının bile kendi alanlarında iş bulamadığı görülmektedir. Bunun sonucunda işsizliği öteleyerek ertelenmiş işsizliğe yol açmaktadır. Kişilerin bu şekilde işsiz kalmalarından ziyade, meslek hayatlarına lise dengi yıllarında adım atmaları hem ülke için hem de geleceğe dönük yatırımlar için önemli bir adım olarak görülmektedir. Meslek hayatının bu denli erken yaşlarda başlaması ileriye dönük kalifiye işçilik sıkıntılarını da gidermek için yeterli olacaktır. Böylece ülke tüketim seviyesinden uzaklaşarak üretim seviyesine ulaşmış olacaktır. Üniversite mezunu kişiler asgari ücret düzeyinde çalışmak istemedikleri için iradi işsizlik türüne en güzel örnek teşkil etmektedir. Bu kişiler daha fazla ücret ile çalışmak istedikleri için uzun süre işsiz kalabilmektedir. İşsizliği azaltmanın en önemli yolu yatırımları arttırarak daha geniş sahalarda geliştirmektir. Ancak burada bankaların rolü önemli bir paya sahiptir. Yüksek faizli dönemlerde yatırımlar cezalandırılmaktadır. Bunun

yerine kişiler ellerinde bulundurdukları mevduatları tasarruf olarak bankaya yatırmaktadır.

Bu çalışmada Kredi hacmi/GSYH, istihdam oranı, büyüme oranı verileri kullanılarak birbirleri arasında nasıl bir ilişki olduğu araştırılmaktadır. Araştırma önce Augmented Dickey Fuller ve Phillips Perron birim kök test istatistikleri yardımıyla sınanmaktadır. Yapılan analizde serilerin model de ki değişkenlerde büyüme I (0) da durağan olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kredi hacmi/ GSYH I(0) verilerinin de durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Fakat istihdam oranı durağan değildir yani birim kök taşımaktadır. Serinin birinci farkı alındığında durağan hale geldiği görülmektedir. Değişkenlerde birinci farkların alınmasından sonra durağan olması değişkenler ile ilgili oluşan uzun dönemli ilişkinin analiz edilmesini sağlamaktadır. Bunun sonucunda değişkenler için uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı ARDL testi yöntemi ile araştırılmaktadır.

Literatür incelemesi sonucu; Pehlivan vd (2017), Mercan (2013), Karahan vd. (2018) çalışmalarında bu tez çalışmasına benzer nitelikte ekonomik büyümeden kredi hacmine ve kredi hacminden ekonomik büyümeye çift yönlü nedensellik ilişkisi saptamıştır. Ancak, Vurur ve Özen (2013), Özcan ve Ari (2011), Turgut ve Altay (2016), Aslan ve Küçükaksoy (2006), Ceylan ve Durkaya (2010), Tuna ve Bektaş (2013), Güven (2002), Şahin ve Durmuş (2019), Begeç (2015), Demir (2018), Ak vd. (2016) çalışmalarında ekonomik büyümeden kredi hacimlerine veya kredi hacimlerinden ekonomik büyümeye tek yönlü nedensellik ilişkisi saptamışlardır. Ayrıca Tuna ve Bektaş (2013) kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi tespit edememiştir.

Bu çalışmada yapılan Granger nedensellik testine göre büyüme oranındaki değişim kredi hacmi/GSYH deki değişimin nedeni ve kredi hacmi/GSYH'deki değişim büyüme oranındaki değişimin nedeni olduğundan çift yönlü nedensellik bulunmaktadır. Büyüme oranındaki değişim istihdam oranındaki değişimin nedeniyken istihdam oranındaki değişim de büyüme oranındaki değişimin nedeni olduğundan çift yönlü nedensellik bulunmaktadır. Kredi hacmi/ GSYH oranındaki değişim istihdam oranındaki değişimin granger nedeni değildir. İstihdam oranındaki

değişim kredi hacmi/GSYH'deki değişimin granger nedeni değildir sonucuna ulaşıldığından nedensellik yoktur.

Kısa ve uzun dönem ilişkilere bakıldığında analiz sonuçlarına göre; uzun dönemde büyüme oranındaki 1 birimlik artış kredi hacmi/GSYH oranında 0,55 birimlik azalışa neden olurken, kısa dönemde büyüme oranında 1 birimlik artış kredi hacmi/GSYH oranında 0,89 birimlik azalışa neden olmaktadır. Uzun dönemde istihdam oranındaki 1 birimlik artış, kredi hacmi/GSYH oranında 0,13 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Kısa dönemde ise istihdam oranındaki 1 birimlik artış, kredi hacmi/GSYH oranında 2,80 birimlik artışa neden olmaktadır. Kısa dönem de istihdamdaki etki kredi hacmi/GSYH oranı üzerinde daha fazladır yorum yapılabilir. Uzun dönem ve kısa dönemde istihdam oranındaki 1 birimlik artışın büyüme oranı üzerinde 2,49 birimlik bir artışı etkilediği gözlemlenmektedir. Uzun dönem ve kısa dönemde kredi hacmi/GSYH oranındaki 1 birimlik artış büyüme oranında 0,30 birimlik azalmaya neden olmaktadır.

Büyüme oranının, kredi hacmi/GSYH oranı ve istihdam oranı üzerindeki ARDL sonuçlarına göre; büyüme oranının, kredi hacmi/GSYH üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif etkileri bulunmaktadır. Büyüme oranındaki 1 birimlik artış kredi hacmi/GSYH oranı ve istihdam oranı üzerinde yaklaşık 0,89 birimlik bir azalışı etkilemektedir. İstihdam oranı üzerinde ise cari düzeyde anlamlı ve pozitif etkileri olmakla birlikte, istihdam oranındaki 1 birimlik artışın kredi hacmi/GSYH oranı ve istihdam oranında 2,80 birimlik bir artışa neden olduğu görülmektedir.

Kredi hacmi/GSYH oranı ve istihdam oranının, büyüme oranı üzerindeki ARDL sonuçları incelendiğinde; cari düzeyde kredi hacmi/GSYH ve istihdam oranı ayrı ayrı anlamlı etkileri bulunmaktadır. Ancak kredi hacmi/GSYH oranındaki 1 birimlik artış büyüme oranı üzerinde negatif etkilere sahiptir ve 0,30 birimlik azalışa sebep olmaktadır. İstihdam oranındaki 1 birimlik artış büyüme oranında 2,50 birimlik artışa neden olmaktadır.

Büyüme oranı ve istihdam oranından Kredi hacmi/GSYH oranı üzerinde uzun dönemli ilişki de ise; büyüme oranının cari düzey ve 1 gecikmeli dönemlerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif etkileri söz konusudur. Büyüme oranındaki 1 birimlik artış cari düzeyde kredi hacmi/GSYH oranında 0,90'lık, 1 dönem gecikmeli

değerinde ise 0,55 birimlik bir azalışa neden olmaktadır. İstihdam oranı üzerinde ise pozitif ve anlamlı etkilere sahip olup, cari düzeyde 1 birimlik bir artışta, kredi hacmi/GSYH oranında 2,80 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

İstihdam oranı ve kredi hacmi/ GSYH oranından büyüme oranı üzerine uzun dönem ilişkileri incelendiğinde; birinci fark alındığında istihdam oranının cari düzeyde anlamlı ve pozitif etkileri olduğu görülmektedir. İstihdam oranındaki 1 birimlik artış, büyüme oranında 2,50 birim artışa neden olmaktadır. Kredi hacmi/GSYH oranında ise cari düzeyde anlamlı olmasına karşın negatif etkileri söz konusudur. Kredi hacmi/GSYH oranındaki 1 birimlik artış büyüme oranı üzerinde 0,02 birimlik bir azalışa neden olmaktadır.

Yapılan çalışma sonucuna göre; büyüme oranındaki 1 birimlik artış, kredi hacmi/ GSYH oranı üzerinde azalışa neden olmaktadır. Kredi hacmi/GSYH oranındaki 1 birimlik artış, büyüme oranındaki azalışa neden olmaktadır. İstihdam oranındaki 1 birimlik artış, büyüme oranı ve kredi hacmi/GSYH oranı için artışa neden olmaktadır. Kredi hacmi/GSYH oranı ve büyüme oranındaki 1 birimlik artışlar, istihdam oranındaki artışa yol açmaktadır.

İstihdam oranındaki artış hem kredi hacmi/GSYH oranını hem de büyüme oranını artırdığı sonucuna varıldığı için istihdamı arttırmak için iki yol tercih edilebilir. Bunlardan birincisi işveren maliyetlerini azaltarak istihdam arttırılması, ikincisi ise yatırımları teşvik ederek daha fazla üretim sağlamak olacaktır. Böylelikle kalkınabilir ülke konumuna gelerek istihdam daha da artacaktır. Birinci durum, enflasyonist durumlarda tercih edilse de uzun vadeli bir çözüm olmayacağı için genel geçer durumdur. Ama ikinci durumda yatırımları arttırmak ülkenin kalkınması için kalıcı çözüm olabilir. Burada da iki paradoks ortaya çıkabilir. Çalışmanın teori kısmında yatırım-tasarruf arasındaki ilişkinin, ‘gelir dağılımında eşitlik tasarruf kısmının arttırılması ile bozulabilir’ görüşü hakimdi. Bu görüşü göz önüne alarak tasarrufları kalıcı hale getirip yatırımları finanse etmek için kaynak yaratmak gerekmektedir. Enflasyonist durumlarda bu durum sürdürülebilir olmayacağı için bankaların yatırımlar için faizlerini düşük tutması ve uygun faizlerle yatırımları desteklemesi görüşü ortaya çıkabilir. Sonuçta yatırımların arttırılması istihdamı arttıracığı için gelir dağılımında yeniden adalet sağlanabilir. Kredi hacmi ve GSYH

arasındaki pay payda ilişkisinde payın yani kredi hacminin daha da arttırılması gerektiği görüşü savunularak bankacılık sektörüne, hem yatırımları destekleyici kredi politikaları hem de tasarrufları arttırıcı faiz politikaları ile ülkenin sosyal ve ekonomik refahını arttırması yönünde önemli görevler düşmektedir. Nitekim, ülkede yaşanan ekonomik krizlerin, bankacılık sektörünün iyi yönetilememesi sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ak, Mehmet Zeki, Altıntaş Nurullah ve Şimşek Ahmet Salih (2016). ‘‘Türkiye’de Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizi’’, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17 (2): 151-160.
- Akbaş, Sezgi (2017). *Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Etki Değerlendirmesi: Denizli İli Örneği*, Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları.
- Akça Haşim ve Ela Mehmet (2012). ‘‘Eğitim Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi’’, *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21; 3: 241-260.
- Akçay, Aslı Öney ve Erataş, Filiz (2015). ‘‘Satın Alma Gücü Paritesi Teorisinin Geçerliliği: G7 Örneği’’, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 2, No: 1: 81-100.
- Akdoğan, Abdurrahman (2014). *Kamu Maliyesi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akgüç, Öztin (1992). *100 Soruda Bankacılık*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akkuş, Bilge (2008). *Finans Yönetim*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Aksu, Metin (2008). *Kriz Yönetimi*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Aktan Can, Dileyici Dilek ve Vural İstiklal Yaşar (Ed.) (2007). *Kurumsal Maliye Politikası*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar (2002). *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik Ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar Ve Ölçüm Yöntemleri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, Coşkun Can, Utkulu, Utku ve Togay, Selahattin (1998). *Nasıl Bir Para Sistemi? Parasal Disiplin ve Parasal İstikrar İçin Alternatif Öneriler*, İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası.
- Alkın, Erdoğan (1974). *İktisat*, İstanbul: Elektronik Ofset.
- Altan, Mikail (2001). *Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Altınışık, İsa ve Peker, Hasan Sencer (2008). ‘‘Eğitim Ve Gelir Dağılımlı Eşitsizliği’’, *KMU İİBF Dergisi*. 15: 101-118.
- Altınok, Serdar (2007). ‘‘Türkiye’de Gelir Dağılımlı Sorunu’’, *Türkiye Ekonomisi*. (Ed. Ahmet Ay), Konya: Çizgi Yayınları.
- Altuğ, Osman (1999). *Kayıtdışı Ekonomi*, İstanbul: Türkmen Yayınevi.
- Altuğ, Osman (2000). *Banka İşlemleri Muhasebesi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Altun, U. Oğuz (1996). *Para ve Finans Ansiklopedisi*, İstanbul: Ziraat Bankası Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. şti. (14-21).
- Ang, James B. (2007). ‘‘Are Financial Sector Policies Effective in Deepening the Malaysian Financial System?’’, *Monash University, Discussion Paper*. 02/07.
- Apaydın, şükrü (2018) ‘‘Türkiye’de Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerinde Etkileri’’, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(4): 15-28.
- Aren, Sadun (1989). *İstihdam Para ve İktisadi Politika*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Aren, Sadun (2016). *100 Soruda Ekonomi Elkitabı*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Arestis, Philip ve Demetriades Panicos (1997). ‘‘Financial Development and Economic Growth: Assessing the Evidence’’ *Economic Journal*, 107(442), 783-799.
- Aslan, Özgür ve Küçükaksoy, İsmail (2006), ‘‘Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama’’, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*,4, s.12-28.
- Ataman, Berrin Ceylan (2014). *Çalışma Ekonomisi Teori ve Politikalar*, Ankara: İmaj Yayınları.
- Ayanoğlu, Yıldız (2013). ‘‘Bankaların Kuruluğu ve Organizasyon Yapısı’’, (Ed.Aydın, Karapınar), *Bankaların Yönetimi ve Denetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ayaydın, Hasan (2012). ‘‘Gelişen Piyasalarda Hisse Senedi Getirisini Etkileyen Makroekonomik Değişkenler Üzerine Bir İnceleme: Panel Veri Analizi’’

Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon.

Aydın, Noyan (2012). ‘İşsizlik, Beveridge Eğrisi Ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme’, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2: 119-134.

Aydın, Noyan (2012). ‘Türkiye’de İşsizlik Olgusu Ve Çözümüne İlişkin Politikaların Etkinliği’, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Aydın, Yılmaz (2015). ‘Keynes’in Parasal Faiz Teorisi’, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17: 207-224.

Babuşcu, Şenol ve Hazar, Adalet (2017). *Genel Bankacılık Bilgileri*, Ankara: Bankacılık Akademisi.

Bagehot, Walter (1873). *Lombart Street: A Description of the Money Market*, E. P. Dutton and Company, Reprint 1920, New York.

Bağcı, Erdem ve Börü, Mustafa Kerem (2018). ‘Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Türkiye’de Ekonometrik Bir Analiz’, *International Journal of Academic Value Studies*, 22: 890-897.

Bakır, Caner (2007). *Merkezdeki Banka*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Başoğlu, Ufuk, Ceylan, Ali ve Parasız, İlker (2009). *Finans Teori, Kurum ve Araçlar*, Bursa: Ekin Yayınevi.

Başoğlu, Ufuk, Ölmezoğulları Nalan ve Parasız, İlker. (1999). *Gelir Bölüşümü Teori ve Politika*, Bursa: Ekin Kitabevi.

BDDK (2017). *2017 Yıllık Faaliyet Raporu*.

Beck, Nathaniel (2008). ‘Time-Series-Cross Section Method’ (Ed. Robert E. Goodin). *The Oxford Handbook of Political Methodology*. Oxford University Press, Newyork, 475-493.

- Begeç, Enes (2015). ‘‘Yurtiçi Kredi Hacmindeki Değişimlerin Makroekonomik Büyüklüklere Etkisi: Türkiye Örneği’’, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi.
- Bıçerli, M. Kemal (2014). *Çalışma Ekonomisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Birol, Özlen Hiç ve Gencer, Ayşen Hiç (2014). ‘‘Neo Klasik İktisat ve Neo Klasik Sentez’’, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16: 259-280.
- Bocutoğlu, Ersan (2012). *Karşılaştırmalı Makro İktisat*, Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Bocutoğlu, Ersan ve Berber, Metin (2012). *Genel İktisada Giriş*, Ankara: Murathan Yayınevi.
- Bora, Ali (2014). 11. Bölüm. ‘‘Para Teorisi ve Politikası’’, *Temel Ekonomi*, (Ed. Mehmet Dikkaya ve Deniz Özyakışır) Ankara: Savaş Yayınları.
- Borjas, George J. (2015). *Çalışma Ekonomisi*, (Çev. Çağatay Edgücan Şahin, Kerem Gökten ve Ümit Akçay), Bursa: Dora Yayıncılık.
- Bozkurt, Hilal (2007). *Zaman Serileri Analizi*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Bülbül, Okan Güray (2018). ‘‘Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Etkisi: Türkiye Çimento Sektörü Örneği’’, *Gazi Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı*, Doktora Tezi.
- Caner, Asena (2009). *Yoksulluk ve Gelir Dağılımı*, Ankara: TOBB.
- Ceylan, Servet ve Durkaya, Mehmet (2010), ‘‘Türkiye’de Kredi Kullanımı-Ekonomik Büyüme İlişkisi’’, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 21-33.
- Cüre, Selçuk (2017). ‘‘BIST’te İşlem Gören Teknoloji Firmalarına Ait AR&GE Giderlerinin Özsermaye Karlılığına Etkisi: Panel Veri Analizi’’, *Akademik Bakış Dergisi*, No: 60: 635-649.
- Çalışkan, Şadan (2010). ‘‘Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk’’, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 59, 2010/2, s. 89–132.
- Çankaya, Fikret ve Öz, Mehmet (2001). *Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi*, İstanbul: TBB.

- Çelik, Kenan (2013). *Makro İktisada Giriş*, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Çepni, Elif (2008). *Kalkın Kalkınalım*, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Çetin, Gamze (2014). “Genç İstihdamı Ve Türkiye’de Teşviklerin Genç İstihdamına Etkisi”, Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Çiçek, Sinan ve Karaca, Coşkun (2018). “Gayrimenkul Değerleme Sistemi ile Tapu Harcı ve Emlak Vergisi Kaybının Önlenmesi”, *İtobiad Kongre*, 1039-1046.
- Çolak, Nusret İlker (2003). *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve ABD Örneği*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Çolak, Ömer Faruk (2010). *Küresel İstihdam Sorunu*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Deidda, Luca. G. (2006). “Interaction between Economic and Financial Development”, *Journal of Monetary Economics*, 53: 233-248.
- Demir, Sultan (2018). “İller Bankası Faaliyetlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisinin Ekonometrik Analizi”, *İller Bankası Anonim Şirketi*, Uzmanlık Tezi.
- Demirgil, Bünyamin ve Türkay, Hakan (2017). “Türkiye’de Faiz Oranlarını Etkileyen Faktörler: Bir ARDL/Sınır Testi Uygulaması”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 907-928.
- Destek, Gamze (2018). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Gelişimin, Demokrasinin ve Beşeri Sermayenin Gelir Dağılımına Etkisi: Finansal Kuznets Eğrisi Geçerli Mi?* Yüksek Lisans Tezi.
- Dinç, Yunus (2017), *Banka Pazarlaması ve Yeni Nesil Bankacılık*, İstanbul : Beta Yayınları.
- Dinler, Zeynel (2016). *Mikro Ekonomi*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Dinler, Zeynel (2017). *İktisat*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Dişbudak Cem ve Süslü Bora (2007). “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Makroekonomik Faktörler”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 18; 65: 1-23.

- DPT (2007). *Gelir Dağılımı ve Yoksulluklar Mücadele*. Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ankara.
- Duran, Tunakan (2016). ‘‘Makroekonomik Değişkenlerin Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalar Özelinde Mevduat, Kredi ve Kârlılık Gelişimine Etkileri: Türkiye Örneği’’, Okan Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Edizdoğan, Nihat, Çetinkaya Özhan ve Gümüş Erhan (2010). *Kamu Maliyesi*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Eğilmez, Mahfi (2009). *Makro Ekonomi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Elveren, Adem Y. (2013). ‘‘Gelir Dağılımı Çalışmaları İçin Bir Alternatif: Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Setleri’’, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2: 35-42.
- Enders, Walter (2004). *Applied Econometrics Time Series*, Newyork.
- Er, Selami (2009). *Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Erdal, Adnan ve Özkan, Dilek (2018). *Türkiye Ekonomisi Sektörel Yaklaşım*, (Ed. Dikkaya Mehmet, Üzümcü, Adem ve Özyakışır Deniz), 11,Bölüm, 322-340, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Erdem, Ekrem (2008). *Para Banka ve Finansal Sistem*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erdem, Metin, Şenyüz, Doğan ve Tatlıoğlu, İsmail (2009). *Kamu Maliyesi*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Eroğlu Nadir, Aydın Halil İbrahim ve Kesbiç Cüneyt Yenal (2016). *Para Banka ve Finans*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Ertaş, Fatih Coşkun, Kaban, İsmail ve Sobacı, Fatih (2016). ‘‘Bireysel Kredi Kullanan Finansal Tüketicilerce Üstlenilecek Masraflar; Bddk Düzenlemesi Çerçevesinde Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme’’, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 14: 125-146.
- Ertop, Kıvanç (2006). *Makro İktisat*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihat Sayar Eğitim Vakfı.

- Eschenbach, Felix (2004). "Finance and Growth: A Survey of the Theoretical and Empirical Literature" *Tinbergen Institute Discussion Paper*, TI 2004039/2.
- Esen, Ethem, Yıldırım, Selim ve Kostakoğlu, Fatih. (2012). "Feldstein-Horioka Hipotezinin Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması: ARDL Modeli Uygulaması", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1): 251-267.
- Eser, Levent Yahya ve Polat, Sedat (2014). "Elektronik Ticaretin Transfer Fiyatlandırmaya Etkisi", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 23: 52-69.
- Eyüpgiller, Servet. (2000). *Bankalar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Ghirmay, Teame (2004); "Financial Development and Economic Growth in Sub-Saharan African Countries: Evidence from Time Series Analysis", *African Development Review*, Vol, 16, Issue 3, s. 415-432.
- Girginer, Nuray, (2008). "Ticari Kredi Taleplerinin Değerlendirmesine Çok Kriterli Yaklaşım: Özel ve Devlet Bankası Karşılaştırması", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 37: 132-142.
- Göçer, İsmet (2015). "Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi Genişlemesinin İşsizlik Üzerindeki Etkileri, Çoklu Yapısal Kırımlı Eşleşme Analizi", *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 17-2: 109-129.
- Gökçe, Hilal. ve Küçükkaplan, İlhan. (2018). "Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Sağladığı Kredilerin Yapısı, Dağılımı Ve Karlılığa Etkisi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 32.
- Granger, C. W. J. (1969). "Investigating causal relations by econometric models and crossspectral methods", *Econometrica*, 37: 424-438.
- Granger, C. W. J. (1988). "Some recent developments in a concept of causality", *Journal of Econometrics*, 39: 199-211.
- Gujarati, Damodar N. ve Porter Dawn C. (2012). *Temel Ekonometri*, (Çev: Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Gurley John G. ve Shaw, Edward S. (1955). "Financial Aspects of Economic Development", *American Economic Review*, Vol, 45, Issue 4, s, 515-538.
- Güçlü, Sami ve Bilen, Mahmut (1995). "1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler", *Yeni Türkiye Dergisi*, 6: 160-171.
- Gümüş, Sefer (2014), *Bankacılıkta Pazarlama*, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Günel, Mehmet (2001). "Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği", Ankara: ATO Yayınları.
- Gündoğdu, Aysel (2014). *Türkiye'de Bankacılık Sistemi'nin Yasal Düzenlemeleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Güney, Alptekin (2011). *Banka İşlemleri*, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Güriş, Selahattin ve Çağlayan, Ebru (2013). *Ekonometri Temel Kavramlar*, İstanbul: Der Yayınları.
- Gürkan, Ömer (1996). *İktisada Giriş*, Muğla: Evşen Yayıncılık.
- Gürtuna, S. M. (2005) "Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi Ve Reel Kesime Etkisi", İstanbul, Y. Lisans Tezi.
- Güvel, Enver Alper (2011). *Makro Ekonomi, Karşılaştırmalı Kuramlar ve Ekonomi Politikaları*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Güven, Samih (2002), "Türkiye'de Banka Kredileri ve Büyüme", *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 197: 88-100.
- Hatiboğlu, Zeyyat (1988). *Yeniden Dirilen Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Yön Ajans.
- Hermes, Niels (1994). "Financial Development and Economic Growth: A Survey of the Literature", *International Journal of Development Banking*, 12(1). 322.
- Hsiao, Cheng (2003). *Analysis of Panel Data*, Cambridge: Cambridge University Press, Second Edition.
- İçli Gönül (2001). "Eğitim, İstihdam ve Teknoloji", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9: 65-71. Denizli.
- İnağ, Nihal (1990). "Tüketici Kredileri", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Araştırma Planlama ve Eğitim Genel Müdürlüğü*, Tartışma Tebliği No: 9011.

- İsagiller, Alpaslan (2007). "Income Distribution and Economic Growth", *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 1: 83-94.
- İŞKUR (2018). "İstihdamda 3i", *Türkiye İş Kurumu*, 28: 1-156.
- İzgi, Berna Balcı ve Kökocak, Abdülkadir (2011). *Kamu Ekonomisi*, 7. Bölüm "Kamunun İstihdam Artırıcı Rolü", (Ed, Abdülkadir Kökocak), Bursa: Ekin Yayınları.
- Kabaş, Tolga (2010). *Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yolları*, Adana: Nobel Kitabevi.
- Kalaycı Ş. (2010). *Bankacılık Krizleri ve Oncu Göstergeleri*, Ankara: Asil Yayınevi.
- Kalenderoğlu, Mahmut (2010). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*, Ankara: Agon Yayınları.
- Kanca, Osman Cenk (2012). "Türkiye'de İşsizlik Ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi".
- Karabulut, Alpaslan (2007). "Türkiye'deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği", Ankara: Uzmanlık Tezi.
- Karaca, Coşkun (2014). "Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Geçmiş Krizler ve 2008 Küresel Ekonomik Krizinde Türkiye'de Uygulanan Maliye Politikaları", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5(1): 263-286.
- Karaca, Coşkun (2016). *Türkiye'nin Güncel Ekonomik-Mali Sorunları ve Politikaları*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Karaçayır, Emine ve Karaçayır Ebubekir (2016). "Yurtiçi Kredi Hacminin İşsizlik Üzerindeki Etkisi: Türkiye Uygulaması", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (30): 13-18.
- Karahan, Özcan, Yılgör, Metehan ve Özekin, Ayça Aysun (2018). "Türkiye'de Banka Kredilerindeki Genişleme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt: 55 Sayı: 636: 25-36.
- Karluk, S. Rıdvan (2005). *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*, İstanbul: Beta Yayınları.

- Karluk, S.Rıdvan (1997). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kavak, Yüksel (1997). “Eğitim, İstihdam ve İşsizlik”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13: 21-26.
- Keşen, Yakup ve Yentürk, Nurhan (2010). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kesbiç, C. Yenal (2011). *Kamu Ekonomisi*. 6. Bölüm. “Kamu Ekonomisi ve Gelir Dağılımı Analizi”, (Ed. Abdülkadir Kökocak), Bursa: Ekin Yayınları.
- Kılıç, Figen ve Torun, Mustafa (2018). “Bireysel Kredilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği” , *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Balıkesir.
- Kılıçay, Özden (2004). *Türkiye’de Serbest Piyasa Ekonomisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kılıçbay, Ahmet (1999); *Türk Ekonomisi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kılınç, Nazan Şahbaz (2015). “Küresel Eğilimler Çerçevesinde Kadın İstihdamı”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*,9: 121-135.
- Kirmanlıoğlu, Hülya (2009). *Kamu Ekonomisi Analizi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Koç, Selahattin (2015). “Türkiye’deki Bankaların Sektörler Bazında Kullandıkları Krediler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: 1999-2011”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 67: 135-156.
- Kol, Emine Nida (2007). “2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri”, Konya, Yüksek Lisans Tezi.
- Kubar, Yeşim (2011). “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994–2007) Analizi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2: 227-246.
- Kularatne, Chandana (2001); “An Examination of the Impact of Financial Deepening on Long-Run Economic Growth: An Application of a VECM Structure to a Middle Income Country Context”, *Trade and Industrial Policy Strategies, Annual Forum 2001*.

- Kuştepelı, Yeşım ve Halaç, Umut (2004). ‘‘Türkiye’de Gelır Dağılımı Analızı ve İyileştirilmesi’’, *Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 4 (143-160).
- Kutlar, Aziz ve Doğanoğlu, Fatih (2007). *Kalkınma Sorunu*, Ankara: Orion Yayınevi.
- Küçükbay, Füsün (2016). *Bankalar ve Riskler*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Lawrence, Peter (2006). ‘‘Finance and Development: Why Should Causation Matter?’’.
- Levin, Andrew, Lin Chein-Fu ve Chu Chai-Shang James (2002). ‘‘Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties’’, *Journal of Econometrics*. Vol: 8. Issue: 1: 1-24.
- Lipseý Richard G., Steiner Peter O., Purvis Douglas D. ve Courant Paul N. (1984). *İktisat*, (Çevirenler: Ahmet Çakmak vd.), İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Lordoğlu Kuvvet, Özkaplan Nurcan ve Törüner Mete (1999). *Çalışma İktisadı*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Lordoğlu, Kuvvet ve Özkaplan, Nurcan (2003). *Çalışma İktisadı*, İstanbul: Der Yayınları.
- Mahiroğulları, Adnan (2017). ‘‘Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Ve Önlemeye Yönelik Stratejiler’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2: 547-565.
- Mahiroğulları, Adnan ve Korkmaz, Adem (2013). *İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları- Türkiye ve AB Ülkeleri*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Mansfield, Edwin (1998). *Essential Macroeconomics*, London: Norton Company.
- Mehmet, Özay ve Kılıç, Cem (2009). *Çalışma Ekonomisi ve Teorisi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Mercan, Mehmet (2013). ‘‘Kredi Hacmindeki Değişimlerin Ekonomik Büyüme Etkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Sınır Testi Yaklaşımı’’, *Bankacılar Dergisi*(84), 54-71.
- Mermod, Aslı Yüksel (2011). *Elektronik Bankacılık ve Riskler*, İstanbul: Beta Yayınları.

- Murat Sedat ve Şahin Levent (2011). *AB'ye Uyum Sürecinde Genç İşsizliği*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Muzaffer Akıncı (2008). “Zaman Serilerinde Durağanlık Analizi Ve İhracatın Gsmh İçindeki Payı Üzerine Bir Uygulama”, Kars, Yüksek Lisans Tezi.
- Onur, Sara (2005). “Finansal Liberalizasyon ve GSMH Büyümesi Arasındaki İlişki”, *ZKU Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1): 127-152.
- Orhan, Osman Z. ve Erdoğan, Seyfettin (2008). *Para Politikası*, Ankara.
- Öçal, Tezer ve Çolak, Ö. Faruk (1999). *Para Teori ve Politika*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Önal, Muhammed İslami ve Önal, Mehmet Maksud (2016). “Faizsiz Bankacılık Uygulamaları ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık”, 14, Bölüm, *Para Banka ve Kredi Finansal Sistem*, (Ed. Güven Delice ve İlhan Ege), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özbilen, Şevki (1998). *Maliye Politikası*, Bursa: Ezgi Yayınları.
- Özcan, Burcu ve Ari, Ayşe (2011). “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği”, *Business and Economics Research Journal*, 2(1) , s.121-142.
- Özdemir, Çağlar ve İslamoğlu, Emel (2017). *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Özsoylu, Ahmet Fazıl (2011). *Türkiye Ekonomisi*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Özşuca, Şerife Turcan ve Toksöz, Gülay (2003). *Sosyal Koruma Yoksunluğu Enformel Sektör ve Küçük İşletmeler*, Ankara: Siyasal Bilgiler Yayınları.
- Öztürk, Nazım (2005). *Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara: Roma Yayınları.
- Öztürk, Nazım (2007). *Kamu Tercihinin Tespitinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları*, Ankara: Palme Yayıncılık.
- Öztürk, Nazım (2011). *Kamu Ekonomisi*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Öztürk, Nazım (2012). *Maliye Politikası*, Bursa: Ekin Yayınları.

- Öztürk, Nazım (2017). *Mali Yönetim*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Öztürk, Nazım (2017). *Para Banka Kredi*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Öztürk, Nazım ve Öztürk, Yasin (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları* (1. Baskı), Ankara: Palme Yayıncılık.
- Özyakışır, Deniz, Kadı, Filiz ve Kadı, Osman (2014). ‘‘Enflasyon ve İşsizlik’’, *Temel Ekonomi*, 8,Bölüm, Dikkaya Mehmet ve Özyakışır Deniz (Ed.) Ankara: Savaş Yayınları.
- Parasız, İlker (1991). *Makro ekonomi*, Fatih Burak Koputan.
- Parasız, İlker (2009). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İlker (2011). *Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık*, Bursa: Ezgi Kitabevi,
- Paya, Merih (1998). *Para Teorisi ve Para Politikası*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Paya, Merih (2013). *Küresel Ortamda İktisat Politikaları*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Pehlivan, Muhammed Seyid (2009). ‘‘Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği’’, Ankara.
- Pehlivan, P., Demirlioğlu, Lale ve Yurtseven, H. (2017). ‘‘Türkiye’de Bankacılık Faaliyetleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi’’, *V, Anadolu International Conference in Economics* (s. 1-14), Eskişehir: econ-anadolu.
- Perron, Phillips ve Ng, Serena (1996). ‘‘Useful Modifications to Some Unit Root Tests with Dependent Errors and Their Local Asymptotic Properties’’, *The Review of Economic Studies*,63: 435-463.
- Perron, Phillips ve Ng, Serena (2001). ‘‘Lag Length Selection and the Construction of Unit Root Tests with Good Size and Power’’. *Econometrica*, 69: 1519-1554.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). ‘‘Bound Testing Approaches To The Analysis Of Level Relationships’’, *Journal of Applied Econometrics*, 16: 239-326.

- Phillips Peter C. B. ve Perron, Pierre (1988). "Testing for a Unit Root in Time Series Regression", *Biometrika*, Number: 75: 335-346.
- Pınar, Abuzer (2009). *Maliye Politikası. Teori ve Uygulama*, Ankara: Naturel Yayınları.
- Rakıcı Cemil ve Vural Tarık (2011). "Asgari Ücret Üzerindeki Toplam Vergi Yükü Ve Asgari Ücret Tutarının Anlamı", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2. 57-68.
- Saçık, Sinem Yapar ve Karaçayır, Ebubekir (2015). "Türkiye'de Cari İşlemler Hesabının Finansmanı: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015: 155-166.
- Sarıaslan, Halil ve Erol, Cengiz (2008). *Finansal Yönetim*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Schnabl, Philipp (2008). *"Essays on Banking and Corporate Finance"*, Harvard University. Degree of Doctor of Philosophy.
- Schumpeter, Joseph (1911). *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press, Cambridge.
- Serin Vildan (1998). *İktisat Politikası*, Bursa: Alfa Kitabevi.
- Sevüktekin, Mustafa ve Nargeleşkenler, Mehmet (2005). *Zaman Serileri Analizi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Seyidoğlu, Halil (2001). *Uluslararası İktisat*, İstanbul: Güzem Yayınları.
- Shan, Jordan ve Qi Jianhong (2006). "Does Financial Development Lead Economic", *Economic Journal*. 107(442). 771-782.
- Singh, Ajit (1997). "Financial Liberalization, Stockmarkets and Economic Development", *Economic Journal*. 107(442). 771-782.
- Sloman, John (2004). *Makro İktisat*, (Çev. Ahmet Çakmak), İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Sobhan, R. (2005). "A Macro Policy for Poverty Eradication through Structural Change", *UNU/WIDER Discussion Paper*, 3.
- SPK (2017). Faaliyet Raporu, <http://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/1283> Erişim Tarihi: 26.12.2018.

- Susam, Nazan (2009). *Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikaları 1923-2008*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Süslü, Bora ve Bekmez, Selahattin. (2010). “Türkiye’de Zaman Tutarsızlığının ARDL Yöntemi İle İncelenmesi”, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, Cilt: 4,Sayı: 2: 85-110.
- Sylla, Richard (1969). “Federal Policy, Banking Market Structure, and Capital Mobilization in the United States1863-1913 ”, *Journal of Economic History*, Vol. 29, Issue 4, s. 657-686.
- Şahin, Dilek ve Durmuş, Savaş (2019). ‘Yapısal Kırılmalı Testlerle Türkiye’de Bankacılık Sektörü Kredileri Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi’, *Mali Çözüm Dergisi: SMMMO*: 29(151): 33-54.
- Şahin, Hasan (2012). *Türkiye Ekonomisi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şakar, Birgül (2015). *Banka Kredileri ve Yönetimi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Şen, Hüseyin ve Sağbaş, İsa (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*, Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Şendoğdu, Aslan (2011). *Bankacılığa Giriş*, Konya: Gençlik Kitabevi Yayınları.
- Şerbetçi, Gamze (2014). “Türkiye’de Uygulanan Finansal Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1: 96-116.
- Takan, Mehmet ve Boyacıoğlu, Melek Acar (2015). *Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yöntem*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Tarı, Recep ve Durmuş Çağrı Yıldırım (2009), “Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(2): 95-105.
- Taykurt, Özgür (2006), “Türk Bankacılık Sektöründe Güven Krizi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- TBB <https://www.tbb.org.tr/tr/hakkimizda/kurumsal/hakkinda/kurulus/10>. Erişim Tarihi 26.12.2018.
- TCMB (2018). *100 soruda Merkez Bankacılığı*, “TCMB 2018 Raporu”.

- TCMB (2018). *2019 Yılı Para ve Kur Politikası*, ‘‘TCMB Para ve Kur Politikası Metinleri’’.
- Tetik, Alim (2012). ‘‘Dünyada Ve Türkiye’de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi.
- Thiel, Michael (2001). ‘‘ Finance and Growth: A Review of Theory and the Available Evidence’’, *Directorate General for Economic and Financial Affairs, Economic Paper*.
- TKBB <http://www.tkbb.org.tr/tarihce> . Erişim Tarihi 26.12.2018.
- Tuna, Kadir ve Bektaş, Hakan (2015). ‘‘Kredi Hacminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Rolünün İncelenmesi: Türkiye Örneği’’, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9). 139-150.
- Tuncay, Merve (2018). ‘‘Katılım Bankaları İle Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması’’, *Injosos Al-Farabi International Journal On Social Sciences/ Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018 Vol.2/1: 160-176.
- Turgut, Ahmet ve Ertay, Hacı İsa (2016). ‘‘Bankacılık Sektörünün Büyüme Üzerindeki Etkisi, Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi’’, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*. 4.
- Turgut, Ahmet ve Ertay, Hacı İsa (2016). ‘‘Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi’’, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,8 (4).114-128.
- Tüik. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011. Erişim tarihi: 03.01.2019.
- Türk, İsmail (1996). *Kamu Maliyesi*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Türk, İsmail (2011). *Maliye Politikası*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ulusoy Tolga (2017). ‘‘Kredi Türleri’’, *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, (Ed. Feridun Kaya), İstanbul: Beta Yayınları.
- Ulusoy Tolga (2017). ‘‘Bankacılıkta Risk Yönetimi’’, *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, (Ed. Feridun Kaya), İstanbul: Beta Yayınları.

- Ulusoy, Ahmet (2017). *Maliye Politikası*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Uray, Remzi (2008). *Ekonomik Büyüme Verimlilik ve Rekabet*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Uysal, Doğan (2007). “Türkiye’de İstihdam, İşsizlik ve İstihdam Politikaları”, *Türkiye Ekonomisi*, (Ed. Ahmet Ay), Konya: Çizgi Yayınları.
- Uysal, Yaşar (2007). “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”.
- Ünal, M. (2014). *Türkiye’de Finans Sektöründe Bankacılığın Yeri*, İzmir Ticaret Odası.
- Ünsal, Şamil (1988). “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/101151>.
- Vurucu, Mehmet ve Arı, Mustafa Ufuk (2017). *Bankacılıkta Kredi Bilgisi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yağcılar, Gamze Göçmen (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*, Ankara: BDDK Kitapları.
- Yaka, Zeki (2017). “İslam İktisadının “Adil Gelir Dağılımı” İlkesi ve Bunun Sosyal Refaha Katkısı”, *Türk ve İslam Dünyası sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13: 255-287.
- Yayar, Rüştü ve Karaca, Süleyman Serdar (2014). “Efficiency Analysis In Turkish Banking Sector”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2: 1-15.
- Yazıcı, Mehmet (2017), *Bankacılığa Giriş*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Yerdelen Tatoğlu Ferda (2013). *Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Yerdelen Tatoğlu, Ferda (2012). *İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Yıldıran, Mustafa (2011). *Para Banka ve Kredi Finansal Sistem*, 12. Bölüm, “Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi”, (Ed. Güven Delice ve İlhan Ege). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Yıldırım, Kemal ve Karaman, Doğan (2003). *Makro Ekonomi*, Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı.
- Yıldız, Dina Çakmur (2011). *E-views Uygulamalı Temel Ekonometri (Makro Ekonomik Verilerle)*, 2. Basım, Türkmen Kitabevi, Yayın No: 352, İstanbul.
- Yıldız, Çiğdem Çil (2017). “Yeni Teknolojilerin Bankacılık Sektörüne Olan Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye Örneği”, Tezsiz Yüksek Lisans, Bitirme Projesi.
- Yıldız, Kemal (2014). “İşsizlik Türleri, Her Bir İşsizlik Türünün Toplam İşsizlikteki Payı Ve Çeşitli Demografik Parametrelerle İlişkisi”, *Akademik Bakış Dergisi*. 45: 1-18.
- Yılmaz, Eyüp (2000). *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Yiğitbaşı, Şahabettin ve Atabey, Ata N. (2001). *İktisada Giriş*, Konya: Sel-Ün vakfı Yayınları.
- Yücesoy, Cevat (1977). *Bankacılık ve Muhasebe*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Yüksel, A.S., Yüksel, A. ve Yüksel, Ü. (2004). *Bankacılık Hukuku Ve İşletmesi*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Zaim, Sebahattin (1981). *Çalışma Ekonomisi*, İstanbul : Eketronik Ofset.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : **Sinan ÇİÇEK**
Uyruğu : **T.C.**
Doğum Tarihi ve Yeri: **23.02.1988 / Sivas**
e-posta : **sinnnan58@gmail.com**

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü	2011

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2011-2012	Yağdonduran Köyü İlkokulu	Ücretli Sınıf Öğretmeni
2012-2015	Kuveyttürk Katılım Bankası	Pazarlama Uzman Yardımcısı
2016-2017	Bakan Telekom (TT Ana Bayi)	Mağaza Müdürü

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı

İngilizce YÖKDİL (52,50)